

آئی ایس ایس این: 8539-2414

یک سالی پٹ پوہی تاکنہ
انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیٹگوٹج اینڈ کلچر، زبان ء لبز انکانی فیکلٹی

میری

تاك سہی: 2016

انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیٹگوٹج اینڈ کلچر
جامعہ تربت، کچ

شوئکاری مجلس:

سرپرست: پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر،
 سر شوئکار: پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ،
 شوئکار: عبدالغفور شاد
 مکمل شوئکار: عقیل احمد بلوچ
 مکمل شوئکار: محمد صادق صباہ
 سرءسوجی مجلس:

- ڈاکٹر صابر بدل خان ، نیپلز یونیورسٹی اٹلی (ممبر)
- ڈاکٹر بہروز۔ ایم۔ بختیاری، یونیورسٹی آف تہران (ممبر)
- ڈاکٹر عظیم شاہ بخش، یونیورسٹی آف سیدستان و بلوچستان ایران (ممبر)
- ڈاکٹر بہناز مرزائی، ایسوسیٹ پروفیسر، بروک یونیورسٹی ٹورنٹو (ممبر)
- ڈاکٹر عبدالغیوم نمائینیا، ریسرچ ایسوسیٹ، یونیورسٹی آف زاہدان (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر منیر احمد بلوچ، ڈائریکٹر ایریا اسٹڈیز سینٹر، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر عبدالحمید شاہوانی، ایکس ڈین فیکلٹی آف لینگویج، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ (ممبر)
- پروفیسر ڈاکٹر زینت ثناء ، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ (ممبر)
- ڈاکٹر گل حسن، ایکس پرووائس چانسلر لومراو تھل (ممبر)
- اسسٹنٹ پروفیسر ڈاکٹر واحد بخش بزدار، قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد پاکستان (ممبر)

رد	سر حال	نہشتہ کار	تا کدیم
1-	عطا شادہ شعری ازم	عبدالغفور شاد	4
2-	بلوچی گیدی شاعریء لولیء چارء تپاسی وانشت	طاہر حکیم بلوچ	15
3-	ملافاضلء شعری در شاندا ب	محمد صادق صباء	30
4-	شالء گلئیں بازارء ازمی وانشت	شرف شاد	38
5-	یونس حسینء آزما نکائی ازمی وانشت	عبدالرؤف (رؤف راز)	60
6-	نیم عہدی شاعریء مہری دروشم	ناصر علی	71
7-	بلوچی کسمانکء ربیت	سعید عاقل	82

عطاشادِ شعری ازم

(پٹ پوہلی وانشت)

☆ عبدالغفور شاد

اسٹنٹ پروفیسر، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف تربت

☆ پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ

پرووائس چانسلر، یونیورسٹی آف تربت

☆ عقیل احمد بلوچ

لیکچرار، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف تربت

☆ نور احمد

اسٹنٹ پروفیسر پاکستان اسٹڈی سینٹر، یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

Ata Shad is known as a trend maker in the modern Balochi literature. Ata Shad unshackled the Balochi poetry from traditionality and introduced novelty in the Balochi poetry. Ata Shad always managed to stand different and unique in his poetry from his all contemporaries; be it his language in poetry or the other parts of his art. Such uniqueness is depicted not only in his descriptions of language, but at the same can be seen in the subject matter of his poetry, in his similes and metaphors, in the symbolizations in his poetry, or his uniqueness can also be seen in the aesthetic part of his poetry. Moreover, Ata Shad's poetry is replete with folk wisdom. Furthermore, if Ata Shad's

poetic art, his unique style and modernity in his creations may be seen, .the we can see that he also marvels here all other his contemporaries

عطاشاد ہمارا بلوچی لہزنانک ءیک عہد ساز ءمئیل سازیں شاعرے ءجہت ءبیت۔ بزانا
عطاشاد وہدے بلوچی شاعری ءپڑاوتی گاماں ایر کنت۔ داں آوتی صہرائی ءبلوچی شعری لہزنانک ءبازیں
تب ءمئیاں بدل کنت ءوتی رنگ ءنکش ءبلوچی شعری لہزنانک سر اور انت۔ چوناه عطاشاد ءشعری ازم ء
تاب ءریس، پر گنجی ءپر معنائی کساس کنگ گرانیں کارے، لئنے ادا ایوکا آئی ءازم ءلہتیں تک ءپہناتانی
نیگا چشاک دیگ ءجہدے کنگ بوتگ۔ عطاشاد ءشعری ازم ءسراوہدے ترانے بہ بیت داں کلاں چہ
پیش آئی ءشعری زبان ءنیگا دلگوش گور کنگ بیت۔ اے بابت ءنامد اریں لہزنانت ءزانتکار ڈاکٹر بزدار
وتی یک نبشائکے ءچوش نبیسیت۔

”ہما زبان ءعطاشاد شاعری کنت آانچائیں زبانے نہ انت ءپدا عطاشاد ءشاعری ءزانگ ءپہرگا آئی ءزبان ء
پہمگ الی انت، آئی ءزبان کہ ہزاراں سال کوہنیں آشکالی زبان (herogahalapic) ءوڑا پراسرار
انت۔ آئی ءلہزانی وتی مانا انت ءآئی ءہر چیدگ وتی جوڈ کنگیں چیدگ انت۔ پمیشکا پہ ایثی ءسجیدہ ایں
زاننے الی انت“ 1

پدا عطاشاد ہما زبان ءشاعری کنت آزبان یک ہند ءدگ یا کہ یک بولی ءگالواری ءزبان ہم نہ انت۔ آگس
عطاشاد ءشعری زبان لسانی (linguistic) چمے ءگول چارگ ءتپاسگ بہ بیت گڑا آئی ءزبان وتی توار
زانتی، گلزانتی ءجھی زانتی، گرانر ءبن رھبند زانتی، لہزیات زانتی، گلبند زانتی ءہر رنگ ءہر تک ء
پہناتاں یک گالور ءبولی یے زبان گندگانیت انت ءعطاء واگ ہم ہمے بوتگ کہ شاعری کناں داں
انچیں زبانے ءکناں کہ کل بلوچ ءزبان بہ بیت، پمیشکا آئی ءشاعری ءزبان نیکہ پہ رودر انک ءنشنگیں بلوچ
ءدر آمد انت۔ ءنیکہ رونشت ءجہندیں بلوچ ءنیکہ پہ زربار ءگوریچان نندو کیں بلوچ چہ آئی ءشاعری ءنا
آشاء ءناشاسا انت۔ بندت ءکہ عطاشاد ہمے کل بلوچ ءزبان ءشاعری کنت گڑا لہزاکئی نابزانتیں پنڈت

آئی، ہمے شگان، جن انت کہ عطا شاد ہما زبان، کہ شنیر نبشتہ کنگا انت آبان کسی زبان نہ انت۔ ہمے تون
 ء شگانانی کسہا عطاوتی یک نبشتہ کتے ء چوش نبشتہ کت۔

”بلے منی ضد ہمیش ات کہ یک و ہدے کنیت کہ اے ہر کسی زبان بیت ء انچوش بوت، مروچی بازیر
 شاعر، من نوکیں شاعرانی زیادہ ہبرء کنیں کہ لبزاں تہ کار مرز کننت۔ بلے نزانت کہ مروچی کیں و شیء
 پہ سکی ء عذاب کئے ء سگت انت؟ زہا ء بد، تون ء شگانانی آماج کئے بوتگ؟ ٹپ کئے وارنگ؟ ہون کے
 پالاگ انت؟ مڑائی کئی نصیب ء انت؟ نہال کئے کیشتنگ ء بر کئے وارنگ انت؟ اے ہبرء من پہ کس ء
 احسان نہ لیکاں کہ منی مطلب ہمے بوتگ کہ چش بہ بیت ء۔۔۔ اے تہنا بلوچی ناں کلیں زبانوں ہنچوش
 بوتگ۔ ہبر ہا کہ زبان ء ردوم ء کئے داشت کنت؟ پدا اے ردوم من لوٹنگ، پہ وت لوٹنگ، پہ وتی زبان ء
 لوٹنگ“ 2

عطاء چرے گیاں چہ مردم اے سر پد بوت کرت کنت کہ اے منزل ء سر بوگا پیش آکجام
 آس ء آپانی چکاساں چہ گوٹنگ۔ بلے اے ایوکا پہ عطا شاد نہ انت۔ دنیا ء راجد پتر ء ہر عہد سازیں مردم ہمے
 ڈولیں آساپانی چکاساں چہ گوٹنگ ء نون وتی مرادانی منزلاں سر بوتگ انت۔ عطاوت ہم ہمے ہبرء چہ پوہ
 بوتگ ہمیشہ کشیت کہ

”ہم ایسے فقیروں کو یوں حیرت سے نہ تکیو
 ہم کرب سے گزرے ہیں کرامات سے پہلے“

مروچی و ہدے کہ عطاء زبان ء وائے داں ہمے مارے کہ گشے زاناں عطا بلوچی لبز انک ء گپینی
 این زبان (standard-language) ء وتی شنیرانی تہا گیشینگ ء انت۔

”تہار کنت اگس مئے پلو اسپت سیاہی

چو انگر انت کہ مئے ہزم ء مد لقا ء چراغ“

وش نصیب انت کہ گپت پک گلا ہیں رکاں

شالامادی چو سمین ء تی چاری باتاں

یا

بوسگانی ہزار نازی ایں پل گیسر تک انت

سنگ جاہء کجام گوہرء پولا گائے؟

شک مان آحنگ انت

تاں جتی ٹکراں زندمانیء ارواہء شوہاز گائے؟

”عطاشادھے زمین ء فنکار ایت، گوں وتی ڈگار وزمین ء آئی ء سیادی مہکم انت۔ آئی ء زور، آئی ء قوت اے ہبرء تہانت کہ آگزمین ء زیبائی، بنی آدم ء زندء مند، نم ء وش، درد ء دور، مہر ء دوستی، وش مارشتی و جسمی واہگ و زانکاری و زانکاریاں انچش انت کہ چہ ایشاں دراہگ ء موہ نہ رسیت۔ گوں ڈگار ء گوں سر زمین ء نند وکاں آئی ء رشتہ گوں وانوکاں آئی ء نریک کنت۔ آوتی ڈگار ء، ہر ء سیادی ء گوں مانچیں ازمی کالباں پیشداریت کہ آناں ترانعرہ بازی لگنت ء نیکہ ژاہ ء شور، بلے گشت دنیاء شرتگ ء ڈولداریں شئے ہمانت کہ انسان نہ گند گا گوں آئی ء ڈولدار ء زیبائی ء بہ ماریت۔ بگند عطاشاد کہ غمانی دراہگازی ء کجام ازمی کیلوانی تہا کجام ڈولدار ی ء کنت۔“ 3

تو چو بدل زر تیں زبان ء منت ء بے باور ء

من چوز میں جسمانی قہریں نیت ء پیداوراں

تو پہ سگاراں کپتنگیں کوٹ وکلاتان گلے

من پہ پتی میراث و ماتیں گلزمین ء تلوساں

من آدم ء اوبادگاں

مہرانی حقیں وارثاں

راستے کے تئی سوب ء من ء مرگی کنت

شاتے کے تئی سوب ء من ء مرگی کنت

شاتے کے تئی زوراکئی ء مرچی پدازند ء یلیں بچے جنت

بچ آجوبئی

بچ ایمنی

بچ گلزمین دیدگ وزرد مراد

بچ غم جتیں بنی آدم یر کینگ یر جہد مراد

بچ دیر مانیں شادہ یر شوہازگ یر مزد مراد

بچ زندہ مہر یر محتی ارمان

مستاگی عذاب یر آسہر

تو یہ سرائی گڈگ یر زندہ خیالان یر کشتے!؟

یہ سنگ یر داشت کنے پل یر چہ بوتالانی!! (سہکنن)

گشنت چہر یر شین شاعری یر براہ انت۔ وہدے شاعری ازم یر سراگپ بیت گڑاں گلاں چہ زیات شاعرے یر چہر شینانی سراگپ یر ہبر بیت۔ ماوہدے مزن شانیں عطا شاد یر شعری چہر یر شینانی نیگا دگوش گورکنیں داں اے ہبر چو روج یر سہر ابیت کہ وتی چہر شینانی باندات یر عطا شاد یر صمد روری یر کس کرت نہ کنت۔ آئی یر کمال ابش انت کہ آئی یر وتی اے چہر شینان وتی دود یر پیش یر شاعران چہ زرتگ انت یر نیکہ چہ وتی ہنگنگ یر ہمرہانی چہر یر شینان چہ مک زرتگ، بلکیں آئی یر بلوچی شاعری یر رانچیں بے مٹ یر دروریں چہر یر شینانی لڑے بخشانگ کہ چہدو پیش کس یر اے رنگ یر نہ جیر اٹنگ ناں ماراٹنگ۔ انارک یر راہون تہر گنگ، تہد آزگیں زرد یر کار مرزگ، زندہ یر سیاہ شپ یر نام دیگ، انارکاں کلونانی ہمد رور کنگ، ایرہت یر لالڑھیں ایرہت، ملافاضل یر گندیم گونگگیں گرکی تل یر رامہرکان چکیں گرکی تل یر بستار یر دیگ، بام رنگیں رک گشنت زانان رکاناں گینٹ ڈولدر کنگ یر نام انت، لذت یر ہاتراکوش یر لبز کار مرزگ، لذت یر نیاد یر اے بہانگ انت، ملگوریں ہیال یر لبزوت ہیال یر مانا یر انچوش بدل کنت کہ دل گشنت ہیال یر بوسگی امہاز بکن۔ زپتیں خمار، خمار یر رادگہ زندے بکنگ انت۔ کچلیں موہ گشنتے اولی رندہ یر موہ یر کچل تاہنگ انت۔ بے اومانیں رک گشنتے گیدی یر نوک ودی بو گکیں ٹوکے۔ ملکوت کو شین وس انچیں چہر انت کہ زندگی یر کیمشتری یر ابدال کنت وس یر انچو تمر دہ زوراک کنت کہ ملکوت یر ہم مرگے جوڑ بیت۔ شپ ماں پتائیں روج، روج یر بے وسی یر اچدو پیش اے رنگا بہہ درانگا کنگ نہ بوتگ۔ جمرہزیں

ودار، ودار، ساہتانی نیم ناک کنگ انت۔ شرابی این گلاب گشے گلاب ۽ چماں خمار نیت، بے ہالیں
 ہدوناک، ہدوناک ۽ کد ۽ راشرب بکشاہگ انت۔

”بے ہالیں ہدوناک چو شمار ۽ پلو ۽ لیئنت
 منی شپ کپتنگیں زرد ۽ گشے ماہے جلکشان بو

☆☆

رولوی بیت کہ سر پنت تی گل رنگیں انارک
 کجلیت شپ کہ تی زلف شفاری باتاں

☆☆

تی کدہاں زہیری مناوانگ وانگ کرتگ
 چو شرابی این گلاب ۽ چو گلابی این شراب ۽

چوناہا عطا شاد ۽ شاعری ۽ سرا سر جمیں جحت ۽ تران بہ بیت داں بنگپ ۽ سرہال باز در کپان
 بنت گپ کٹنت بلے کہ نہ کٹنت۔ چوشکہ عطا شاد ۽ شاعری ۽ آئی ۽ چیدگ سازی ۽ سرا ایو کا ہبر بہ بیت
 داں روج شپ بنت ۽ شپ روج عطا شاد ۽ چیدگ کہ کہ رواں بنت ہلاسی ۽ نام ۽ نہ زانت۔ ماں چیدگ
 سازی ۽ بلوچی شاعری ۽ بن پتر ۽ دو نام سک باز مزن ۽ نامد انت۔ یکے عطا شاد ۽ دو می ملا فاضل انت۔
 ہر دک اہد سازیں از مگر انت، ہر دک بے مٹیں شاعر انت، ہر دک عالم انت، اسکا لانت، ہر دکانی از می ۽
 پگری شہار سک باز برز ۽ بالا انت۔ بلے اگن دوئیں از مکارانی چید گانی دیم پہ دیگی تپاسے کنگ بہ بیت گڑا
 مارا واجہ عطا شاد ۽ چید گانی سر ۽ شاہ برز تر ۽ دور پاند تر گند گا کا انت۔ وتی چید گانی باندا ۽ عطا شاد ۽ چیدگ
 کیشتر یونیورسل (universal) ۽ میاں استمانی رنگا گند گا کا انت۔ فاضل ۽ گورا اندری مارشت زور آور
 انت چوشکہ فاضل وتی علامتاں اے رنگا کار مزیت کہ

شدریں آہو گے ماں تگ دپیں گئے مگر انت

کا گدیں بادگیر ۽ نفرسیاں چاکر انت“

شدریں آہوگ پہ دوست ۽ پلو، تنگ دپیں گٹ پہ پونز ۽ گرانزاں چیدگ رنگا پیش کنگ بو تنگ
انت کہ باز درانگازی انت۔ بلے بیاگند عطا شاد ۽ چیدگاں کہ کجاروت۔

”ماہ ۽ سر ۽ رستگ کہیر

سبزیں کہیر

سزانت ۽ سیاہ تاک نہ بیت

چو ایو کی ۽ تلو سیت

جہل ۽ زمین نندانی عمریں مد تانی گلہ انت سبزیں کہیر

باغیں بہشتانی زہیر

زند ۽ جلیں گرانی ۽ ارواہ سو چو کیں لو ار

لالیں صدو ۽ ترانگ ۽ جنت ز بہریں چلگ انت

ما چو یلیں کیا

بزاں سبزیں کہیر

نام ۽ سلیمان زادہاں

پہ واہگ ۽ تحت ۽ روان ۽ واہجاں

پہ شاہ پریان ۽ زراں

پہ زر تلائیں مہر ۽ شوہازگ ۽

چوت سچیں آبریشمی ٹال ۽ براں

چو، کوہ قاف ۽ گوندو ۽

چو بوئے بوئے آدمی

انجوت حزاں

مئے خیالانی براق

ہپت آسمان پہر ۽ گدار کلہ انت

بہر انت بلے ہفتاد ہسپت سرگیک ء بدن
 گر میں بدن قہریں زمستانی شپاں بے واب کنت
 ہو رکیں شکم مہران و شیں لذتاں بے تام کنت
 عاشق تہی بے جوزہ ء پیکہی نہ بیت

رونشت ء روباہندیک

پہ ماہکان ء نگرہ ز بہریں آسمان چہریں زمین

سر نیت ء ہیرانی زمین

سبزیں کہیرانی زمین

جی ماہکان ء بندر ء سبزیں کہیر (پالو)

اداچید گانی ریس ء پریساں بچار کہ میان استہانی نامی ایں واکیاتے ماہ ء سراروگ گوں گرائی ء

سبزیں کہیر ء گوں چتورہ علامت کار مرز کنگ۔

”پہ مناروک، منی عاقبت ء کنریدل انت

مرچگیس دنز کنت و اگ ء سہگیر منی

گر ندیک ڈاہے، بزائے کہ شلیت طوفانے

پہ تو یک ہکلے، اے ہتہنبل ء تاہیر منی“

ادا عاقبت ء قندیل، مروچگیس دنز، گر ند، طوفان، ہکل ء ہتہنبل دراہ ء علامت ء چیدگ انت

کہ وقی اصل مانا چہ ابید دگے متبلے ء کار مرز بوگنت۔

عطا شاد ء ازم ء سرجمی ء تالان کنگ چو سنگینیں گراباں گران ء مشکل انت۔ بلے چیزے گپ

عطائے شخیرانی شرنگی، براہ داری بزاں جمالیات ء سراپیش کنگ ء دل لوٹیت۔

عطا شاد ء شاعری ء تہا جمالیاتی رنگ ء دروشم انجیں وڈ ء وزمے ء است کہ انچوش گمان بیت ڈولدری ء براہ

داری ایوکا عطا شاد ء شعر ان ء نصیب بوگت۔ اے جمالیاتی دروشم آئی ء غزل ء پلے ہر دوکانی تہا کنگ بیت۔

”امباز بنیں ترا کہ منی ساہ در بنیت“

ارواہ دنت پدا تئی شارء کفن منا

☆

حزیں گردناکی نہ بیت بیالذت ء شہدیں شراب

بیا گریں امبازء زہیری پیچ ء تاب

بیامہ لقاہ ء گونگ اومہ رنگ داب

☆

تئی رکائی آ تو تاں نہ کرزاں

منی بہت ء کدی مہکائی بے بیت

☆

یاتی سراسنزان انت تئی پادینک ء توار

چاپانی سمین مہرانی پدا ویران نہ بیت

☆

ماں امبازاں منا تو گیر کائے

ماں جوہان ء آگس درپشیت ماہے

اداعطاشاد گوں امبازاں ساہ ء در کپگ ء پدا چہ شارء کفن ء ارواہ ء مان بوگ شمیری ڈولداری ء

گڈی سیمسرنی گمان ء دنت۔ یالذت ء شہدیں شراب، گر میں امبازء زہیری پیچ ء تاب ء ماہ لقاہ ء گونگ ء

مہ رنگ داباں چہ عطاشاد ء شاعری ء تہا جمالیاتی ء دولداری مارشانی گمان گوں ارزانیان کنگ بیت۔

عطاشاد ء ازم ء دگہ یک جوانی ء مزن شانی ے ایش انت کہ آئی ء شعرانی تہا تجربہ ء آزمودگی ء پکائی سک

بازگند گا کنیت۔ تجربہ ہمنچو پکاء بہتہ انت کہ گشے زاناں کر نانی سفر ے جنگ اش ء زند ء ہر پاس ء چکاساں

چہ گو سنگ ء کُندن جوڈ بوتگ انت۔ تجربہ ء ہمے پکائی آئی ء شعرانی (wisdom) ء عنصر ء گیشنت ء شعر

چو بتلی دروشم ء گند گا کا انت۔

” عطاءِ وقتی تجربتانی درگتء نوکیں کالب درگیتگ انت کہ آیو کاہشک ء هوادگ لبزانی شوہاز کاری سے نہ انت۔ بلکیں درشانی ء نوک تریں سور تانی شوہاز کاری ء درگچ کاری یے ات“۔ 4

گر میں بدن قہریں زمستانی شپ ء بے واب کنت
ہور کیں شکم مہرانی و شیں لذتاں بے تام کنت

☆☆

سگار ء ہون چلیں زہ بیت کہ لالیں رک معنایک
بی بیت کاڈے کہ ڈیہہ ء غم کشاں من سر جمیں بولان

☆☆

پہ من ہما سہتگیں ڈگار انت، پہ من ہما مرنگلیں کشار انت من چوں بہ مٹاں
کہ نودشترنت کہ ہور گوارنت کہ درین ساریت ہر رگام ء دل ء نہ من ات

☆☆

زندہ جیرڈگ ء مرگ پہ مودگ ء آسان نہ بیت
ہشکیں نندگ ء زالی زاراہاں گزران نہ بیت

عطا شاد ء شاعری ء دگہ یک کمالے آئی ء شعرانی تہا نوکیں گالبنڈ ء نوکیں جوڑشانی کار مرزگ
انت۔ اے پڑا ہم عطاء شاعری ء شاہیم ء سرچہ وقتی عہد ء ایندگہ مردماں چہ سنگین ء گران ترانت۔ ادا ہم
عطا شاد چہ ہر کس ء دیماترانت۔ عطا شاد ء شاعری مارا بے کساس نوکیں گالبنڈ ء جوڑشت گند گا کانت، پدا
کمال ایش انت کہ اے نوکیں گالبنڈانی جوڑشانی سیادی گوں وقتی زبان ء تب ء میل ء سک نریک انت،
چوناہازبان ء تب ہم چو دریا ء تب ء انت۔ بزماں ہرز چیز کہ بے کار ء درآمد بیت لپگ سے کنت۔ بلے عطا
شاد ء سیادی گوں زبان ء آئی ء شہ رگ ء نریک تریں سیادی سے۔ ہمیشہ آوتی زبان ء تب ء میلاں چہ شناسا ء
زانکار انت، کمال ایش انت کہ آئی ء کار مرزکتگیں نوکیں لبز گالبنڈ ء جوڑشت زوت زبان ء وتیگ کنگ
انت۔ چوشکہ آساپ، منزلت، رونشت، روہا ہند، روز حساب، الس واجہی، راہ نشان، شہم ناک، وت

شموش، زوت سُج، سچ مرتگیں مات، تہد آس، زند آپ، ٹلنگار، تہل آپ، کوہ نند، بیران جاہ، سنگ جاہ، جبرناک، روچ ایرلہ، چیر آپ، چلہ گر نچ، شہدرک ءدگہ بازیے۔ چہ ایشاں ابید عطا شاد ء بلوچی شاعری ء راجوانیں خیال۔ نوکیں نوکیں ترز، نوکیں رہند، نوکیں چہرگ ءدگہ چی آنی دیگ ء ابید بلوچی زبان ء انچیں لبز ہم باز آورتہ کہ آلبز نون شاعری ء باز کار ء کایت چرائی ء نوکیں شاعر وتی شعر اں براہدار کنت چو کہ سمین، مسکیں سمین، رولہ کلکشان مسکیں ڈگار، تنگو ہی رحیں گور بام، ہنی رحیں بام، زرد ء ہوشام، غمانی موج، بے وسین زند، سچکائیں خیال بازیں چشیں دگہ جلوہ ناکیں لبز کہ بلوچی شاعری ء جلوہ ناک ء براہدار کنت۔“ 5

اے برز ء سر ہالاں چہ عطا شاد ء ازم ء سرا اگت چوشیں بے کساس سر ہال است انت کہ آہانی سرا نگدی ء پوکاری کار کنگ ء ضرورت انت چوش کہ عطا ء درشان داب، ہیال ء نوکی، ہیال ء کیراہی، شاعری ء میان استمانی بستار، عطا ء شاعری ء کسمائی دروشم، عطا ء بنگپ ء ایندگہ بازیں انچیں سر ہال است انت کہ آیانی سرا پوکاری ء نگد کاری ء ضرورت انت۔

شوندات:

- 1۔ بزدار، واحد، فکر و فن، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ 2006 تا کدیم 93
- 2۔ شاد، عطا، شپ سحر اندیم، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ 1996، تا کدیم 9
- 3۔ آرات، صدیق، تناپیں تران، سید لبز انکی مجلس، امارات، 2002
- 4۔ بزدار، واحد، تا کبند مچکدگ، کچچ، جولائی 2013 تا کدیم 7
- 5۔ دشتی، کریم، دل زریٹ بولان، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2009 تا کدیم 78

بلوچی گیدی شازی ء لولی ء چار ء تپاسی و انشت

☆ طاہر حکیم بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف تربت

☆ ڈاکٹر رمضان بامری

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ فارسی، کراچی یونیورسٹی

Abstract:

Folk poetry belongs to human feelings and emotions. It has different kinds of genres, in which lullaby is one, which is sung by mother to put their children to sleep. Lullaby has a long literary tradition in oral poetry. It is also a most important genre of Balochi Folk poetry dealing with different kinds of subjects, like bravery, social values, Norms and traditions of the Baloch people. This paper attempts to highlight this genre of Balochi Folk Poetry, its traditions, trends and subjects as well.

گیدی شازی ء گالبنده Folk Poetry ء هما هواریں تہراں کارمرز کننگ بیت کہ ایشی ء را
 اُلسی یا لس مردم ء ہما کو ہن ء کدیمیں شازی گوننگ بیت کہ آئی ء تہا ہواریں اُلسی زند ء درانگازی کننگ بہ
 بیت۔ ایشی ء سازگ ء ساچگ ء کلیں چاگردیا بنی آدم ء ہواریں تجربت، زانت ء بودشت ہوار بہ بنت، اے
 رنگیں شازی ء ساچگ ء راستیں انسانی جوزہ، ہیال ء مارشتاں ابید انسانی زند ء جیڑہ ء جنجال ء مشکلا تانی یک
 مز نہیں بہرے ہم گون بیت۔ اے رنگیں انسانی تجربت، مارشت یاواھگانی درشان ء درانگازی یک خاصیں
 ذہنے ء کار نہ انت بلکیں ایثانی درشان ء یک ہواریں ذہنے کت کت۔ پمیشکا ایثانی ساچمشکار کیے نہ انت ء
 ناں ایثانی شازانگ بنت۔ اگاں گیدی شازی ء را بنی آدم ء ہواریں مڈی یے گوننگ بہ بیت تہ رد نہ بیت

ایشانی سازگ و ساچک و کرنانی کرن گونستگ انت و هد و ہمرائی و ایشانی تہا کی و گیشی ہم کسنگ بوتگ و بدلی ہم آرگ بوتگ۔

گیدی شازی یک راج و دودمانے و دود و رید گانی پیدارواری انت کہ ایشی و تہا ہماراج و ڈیھ و ”نند و پادا“ موجود بنت یا اے ہماراج و دودمان و ریت و سرجمیں جہگیر بنت۔ گیدی شازی ہمار زبانی (Oral) شازی انت کہ آسینگ و ڈورانی تہا پہازگ و یک پدرتچے و داں دومی پدرتچے و دیاروان بوتگ انت۔ گیدی شازی و تہا زند، شازی و موسیک و گون و ت ماں و ت و یک مز نہیں تعلق و سیادی یے است انت۔ دومی لبزانی تہا اے شازی ہمارشت و ہاندانی نام انت کہ آبی آدم و زند و گون ہمگر نچ و بندوک انت بلکین سادہ و آسانیں لبزانی تہا اے زند و ویل و واقعہ آنی یک راستیں و نچلیں پچارے کہ ایشی و بن گپ لس مردم و آئی و زند انت۔

گیدی شازی ہسیت یا فارم و نسبت و کیشتر بن گئی شازی یے زانگ بیت کہ ایشی و دا من و زند و کلیں تک و پھنات جاگہ و نینگ بنت۔ چشکد و شی و شادہ و بگرداں غم و ڈکھ و بیا، سپت و لولی و بگرداں موتک و دراہمک و بن گپ و بابت و جتا تائیں تہرانی بن گئی شازی یے گندگ و کیت کہ اے گیدی شازی و مستزیں سپتے زانگ بیت۔

گیدی شازی گلگی زند و ہوریں تجربہ آنی جہگیری و کنت پمیشکا ایشی و گون مردم و را یک سادیں کوچک و گلگی زندے و گمان بیت کہ اودا نچ و ٹریں چپ و چوٹ، دروگ و دگا گندگ و نہ ایت۔ بلکین مہر، وفا، راستی، صبر، موسم و ابرم گون و تلیں جلواناکیاں موجود بنت و ہدیکہ گیدی شازی و ہمک تہر گون و ت و یک خاصیں موسیکے داریت کہ اے آئی و یک دگہ پچارے زانگ بیت۔

گیدی لبزانی یا گیدی شازی و بابت و بازیں زانکارے و لیکہ ایش انت کہ ایشی و بندات چہ لولی و تہر و بوتگ۔

”ماس و چک و و ہا و برغ و ”لولی لول“ گیدی لوزانک و سوما و شروعات انت یا کسانیں چک و ہا و برغ و گون گیدی۔؛ گیدی لوزانک و سوما و شروعات انت“۔ 1

بلے بلوچی گیدی شازیء تھاچہ لولیء پیش ”سپت“ ء تہر کیت کہ چک ء ودی بوہگ ء چہ پد جاگہ یے داں شش شپ ء باز جاگہ ء داں دہ ء چار دہ ء ء باز جاگہ ء داں بیست ء یک شپ ء ہم سپت جنگ بیت۔ بوت کنت بازیں راجانی گورایا آھانی گیدی شازیء تھا ”سپت“ ء گونگ ء ربیت مہ بیت پمیشکا بازیں دگہ ہم زانکارے گوں برزء اے گپ ء ہمھیال گندگ ء کیت کہ ہر زبان ء گیدی شازیء اولی تہر لولی انت۔ 2 لولی ء ماں بلوچی ء باز جاگہ ء ”لیلو“ ہم گوش آنت وھدیکہ انگریزی ء ایٹی ء را (lullaby) اردو ء لوری، ماں پشتو ء اللہ ہو، سندھی ء پنجابی ء ”لوری“ یے ہم گوش آنت کہ ایٹی ء مانا انت چک ء سہڈینگ ء واب گیجگ۔

کیمرج ایڈوانسڈ لرنرز کشری ء تہالولی ء توسیپ ء بزانت چو اے وڑا گیشنگ بوتگ:

"3" A quiet song is sung to children to help them go to sleep

وھدیکہ ماں اردو انسائیکلو پیڈیا ء لولی ء پچار چو اے وڑا کنتگ بوتگ:

”وہ سُر یلے بول جو بچے کو سُلانے کے لیے گیت کے طور پر ماں دھیمے سُر وں میں گاتی ہیں۔“ 4 لولی گیدی شازیء ہما تہر انت کہ آئی ء تجلیں تعلق ء سیادی گوں مات ء آئی ء چک ء انت ہما چک کہ طفل انت، کسان انت ء چہ امر وزء گماں بے گم انت۔ بلے آما ت ء پت ء باندات انت۔ لولی ء ذریعہ ء نہ ایوکاھے کسانیں چک ء واب گیجگ یا سہڈینگ ء کار کنتگ بیت بلکیں ایٹی ء تہا گیشتر مات ءھیال ء مارشت ء مہرانی ڈرائنگازی ہم کنتگ بیت۔ مات پہ چک ء نیکیں واھگ داریت ء آئی ء مزن عمری، آہو کیں زند ء سوب مندی ء سلمتی ء ہاتر ادعا کنت:

”چھوٹے بچے کو سُلانے کے لیے مائیں اسے لوری دیتی ہیں جو مختلف موضوعات پر مبنی ہوتی ہیں یعنی اس میں روئے ہوئے مٹے سے وابستہ آئندہ کی امیدوں کا اظہار بھی، خدا کا شکر بھی، جس نے والدین کو اس عظمت سے نوازا اور مٹے کے بہتر مستقبل کے لیے دعا بھی، لوریاں بالعموم آسان، رواں اور مترنم بحر

میں گیتوں کی شکل میں ہوتی ہیں تاکہ مائیں انہیں ہلکے پھلکے ترنم کے ساتھ پیش کر کے بچوں کو مسحور کر سکیں۔“ 5

ہر زبان ۽ گیدی لہز انک ۽ شازی ۽ وتی دودمانی ۽ دود ۽ رہیدگی رنگ ۽ دروشے بیت، وتی ڈگار ۽ سر زمین ۽ رنگ ۽ بو، وشی ۽ گم، زند ۽ مرگ ۽ ویل ۽ واقعہ ہم ہوار بنت، بلے بازیں چیزے دنیاء راج، زبان ۽ لہز انکانی تہا ہم گونگ ۽ ہم دروشم ہم بنت ہمے رنگ ۽ لولی ہم گیدی شازی ۽ چہ ہما تہران انت کہ آدنیاء بازیں زبان ۽ آھانی گیدی لہز انک ۽ تہا ہم گندگ ۽ کیت انت کہ ایشی ۽ تہا انسانی جو زھان ۽ درشان کمنگ بیت، مات ۽ ہمے جو زہ، واھگ ۽ مہران ۽ لولی ۽ نام دینگ بیت۔

”لولی ہر زبان میں ملتی ہیں جس میں انسانی جزبات کی عکاسی کرنے کی صلاحیت موجود ہوتی ہے کیونکہ ماں کے جزبات کسی رسم و رواج اور حدود کے پابند نہیں ہوتے۔ ہر ماں اپنی اولاد کی زندگی میں کامیابی چاہتی ہے۔ اور وہ اپنے بچے کو گود میں اٹھالیتی ہے تو اس کے احساسات و جزبات کی شکل میں اس کی زبان پر آتی ہیں وہ ہی کلمات ہوتے ہیں اس کو لولی کا نام دیا جاتا ہے۔“ 6

بلوچی لولی ۽ ایک سپتے ایش انت کہ ایشی ۽ تہا (Gender discrimination) نیست، چک ۽ نچکے یا نچکے ہر دوکان ۽ یلکس چم ۽ چارگ بیت، انچو کہ پہ بچکیں چک ۽ لولی گونگ بیت ہمے رنگ ۽ مات پہ جنین چک ۽ ہم لولی گوش ایت بلے بازیں راجانی گوراچش نہ انت بلکیں اودالولی ایو کا پہ مردیں چک ۽ گونگ بیت۔

”بیٹیاں پر ایادھن ہوتی ہیں اور والدین کی تمنائوں کا مرکز نہیں بن سکتیں یہی وجہ ہے کہ لوریاں ان کے بارے میں خاموش ہیں۔“ 7

بلوچانی گورالولی دورنگ ۽ گندگ ۽ کیت کیلے پہ مردیں چک ۽ ۽ دومی پہ جنین چک ۽ بچکیں چک ۽ لولی ۽ تہا مردینی سپت ۽ تو سیپ ماں بیت، وھدیکہ جنینی سپت ۽ تو سیپ پہ جنین چک ۽ گونگ بیت۔ 8 اگاں چک ۽ نچکے تہ مات وتی نچ ۽ راجوش لولی دنت:

لیلولیل کناں پچی ۽

بولپس کہ واب ترارودین ایت

جدوالی ترارنجین ایت

میدیں بندء آہر تیں کچک
 شاگیں گوانزگ تئی وایجاہ انت
 میدیں بند تئی پاسان انت
 ہیر تیں کچک تئی لیسو انت
 آروچی منی بیچ بیٹگ
 بامء داتگ ء روچ بیٹگ
 کل گوں گوانزگ ء شہم گپتگ
 کونڈ گوں پتئی ء روک بیٹگ
 آریز ء کساں جاہ زرتگ
 تاس گوں روغناں شنگ بیٹگ
 سچکانیں تگرد گوں مور تاں
 کل ء راکلے بہر بیٹگ
 آروچی من ء بیچ بیٹگ
 چار شاہیں گرانڈے کشتگ
 بچگ پہ تنب رود بیٹگ
 پاساں شکل ء شیر داتگ
 نیمروچاں پنیر ہمو نکمیں
 سہباں نیمگ ء گوگی ناہ
 گوگی ناہ چمار نیسان انت
 گوکی نیمگ چہ مالداراں

(9)

ہمے رنگ ء اگاں چک جنیں چکے بہ بیت تہ مات پہ آئی ء اے رنگیں لولی گوش ایت:

لیو لیل منی لال ءِ را
 لیو منی دپ ءِ پلے بات
 پلے ماں بانگ ءِ جیگ ءِ بات
 من قربانوں ہمارو چانی
 کہ بانگ سرگوپ ءِ کھی بیت
 کلے ءِ ہم رد ءِ گوہاراں بیت
 تی پت گش ایت اومادر!
 تی نا کو گوں سد ءِ چنجاہاں
 تی برات گوں ہر ہاری فوجاں
 بیانت ءِ تی مہمان بنت
 تو مہماناں چتور شونائے؟
 لوٹے تو ڈرائی ءِ میرانی
 وقتی پت ءِ نا کو ءِ براتانی
 مہماناں شرف شونائیں
 شب شام ءِ کُش ءِ میثے
 میث ءِ ڈمبگاں جگیناں

(10)

لولی ءِ اے دوئیں تہرانی از می رنگ ءِ دروشم یک وراثت بلے بُن گپ ءِ آئی ءِ تھا کار مرز بوتگیں لبزانی تھا
 بدلی ءِ پرک الم ءِ گندگ ءِ کیت۔ مردیں چک ءِ لولیانی تھا آئی ءِ مردینی کردوہدیکہ جنین چک ءِ لولیانی تھا
 آئی ءِ رالج، میار ءِ حیاہ ءِ درس دینگ بیت۔ 11

بلوچی لولی وئی بُن گپ ءِ حساب ءِ چہ ایدگہ راجانی لولیاں مستر ءِ شاہیگان ترانت یک نیمگے ایثی
 ءِ تھا پے مردیں چک ءِ جنین چک ہر دوکاں جتا جتا نہیں رنگ ءِ لولی گوٹنگ بیت تہ دومی نیگا اے وقتی اندر ءِ یک

گہگیری تب ءِ مئیلے ہم دارایت بلوچی لبزانک ءِ تھا گہگیری ءِ مزاحمتی تب ءِ مئیلے بنداتی ءِ اوٹی تشک ءِ نشان یا رنگ ءِ دروشم چه گیدی شازی یے همے تهر ءِ تھا گندگ ءِ کیت انت۔

” بلوچی ادب میں مزاحمتی یا مدافعتی رویوں کا سراغ ہمیں سب سے پہلے ان کے لوک لوری میں ملتا ہے جہاں بلوچی مائیں بچے کی پیدائش پر انہیں درازی عمر اور سلامتی کی دعائیں دینے کے بجائے اپنی لوریوں میں خواہشیں رکھتی ہیں کہ ان کا بیٹا بڑھو کر ”چھ ہتھیار“ سجانے کے قابل ہو سکے۔ رزم گاہ میں دشمنوں کی صفیں پلٹ دینے والا سورا مبنے، وہ فتح مند شہ سوار، انتقام جو، غیرت مند اور قول کا صادق بنے۔“ 12

مات ءِ کٹ چک ءِ اوٹی مکتب انت چک چه ہمے مکتب ءِ ہر ہما چیز ءِ ہیل کنت کہ یک ماتے وتی چک ءِ راہیل بہ دنت ی ءِ، چک نہ ایو کا وتی مات ءِ زبان ءِ ہیل کنت بلکیں شر ءِ گندگ، ادب ءِ اخلاق ءِ دگہ بازیں چیزے چه وتی همے اوٹی تربیت گاہ ءِ ہیل کنت ءِ آہرچی کہ چه وتی مات ءِ کٹ ءِ ہیل کنت آتیوگیں عمر ءِ آئی ءِ ذہن ءِ کش بنت ءِ آہانی نشان تیوگیں زند ءِ ہست بنت۔ بلوچیں مات ایو کا وتی چک ءِ راہے اب گجگ ءِ سہڈینگ ءِ لونی نہ دنت بلکیں وتی راجی پجبار ءِ رکھینگ ءِ درس ءِ ہم دنت!

” کہتے ہیں انسان کی پہلی تربیت گاہ ماں کی گود ہے بلوچ ماں جب بچے کو سلانے کے لیے لوریاں دیتی ہے تو اس وقت بھی اسے اپنی شناخت اور پہچان کا درس دیتی ہے۔“ 13

یک راہے ءِ نندگ ءِ پاد آہگ ورگ ءِ ویبگ، شر ءِ گندگ راجی قدر ءِ کلیوانی چارگ ءِ چکاسگ ءِ ہاترا آئی ءِ دود ءِ ربیدگ شر تر ءِ جواں تریں نمونہ بوت کن آنت کہ ایشی ءِ پدرانئی ءِ آوتی لبزانک ءِ تھا کنت، لبزانک ٹری گیدی بہ بیت یا کلا سیکل، رداکی بہ بیت یا شنیری آئی ءِ تھا همے کلیں رنگ ءِ دروشم گندگ ءِ کانت۔

لبزانک ءِ تھا گہگیری یا مزاحمتی تب ءِ مئیلے ءِ ردوم زورگ ءِ سفر ہما و ہد ءِ بندات بیت کہ و ہدے بنی آدم گول فطرت ءِ دیم چه دیم بیت یا پدا تہذیبی، تاریخی، سیاسی ءِ چاگردی اڑ ءِ جنجالانی پڑور ءِ دروشم زوریت ءِ دیم کیت۔ بلوچ ءِ گہگیری فکر ءِ سرچنگ ہم چه ہمے پڑور ءِ ردوم زور آنت ءِ دیم کا آنت ءِ ہمے سوب انت کہ۔

” بلوچ ء چک ہنچو کہ مات ء لاپ ء در کیت چماو ہد ء مہم ء انت بولان ء برپ پو شیں کوهانی تہاودی بیت یا روج ایرشتی بلوچستان ء تہا پ ء ریکیں پانداں، بولان ء اگارانہ تہاودی بوتگیں پنگ گوں برف ء تلاراں رو کپتی بلوچستان ء چک گوں لو اء تہد، تہا پانی ء سیدہ گواتاں پیڑتہ، آستہر بوانہ بیت اے ہیل آئی ء زند ء یک بہرے بیت ء آئی ء زند ء اے بہر یک المیں گواپنے بیت و ہدے جنگ ء مڑ آوانی زندانت تہ آوتی مڈی ء سر اشانداری کنت۔“ 14

چہ مات ء مہر ء محبت ء دگہ مسترین چیزچے بوت کنت ء یک ماتے ء شر تر ء جواں ترین چیز آئی ء پچ انت کہ پہ آئی ء دنیا ء شر ء چہ شر ترین چیز ء لوٹیت بلے بلوچ ء مات پہ وتی زہگ ء مال ء زرنہ لوٹیت، بادشاہی ء بان ء بادگیر نہ لوٹیت، آگوشی کہ آئی ء پچ زہم جنے بہ بیت گڑ آئی ء مراد حاصل بنت۔ آوتی زہگ ء چولوی دنت۔

قرباناں ہمارو چانی

منی پچی بور سواری بیت

گوں پنچا ہر مز اریں بیلاں

شنگینیت بدال پسیدگان

من گوں صد جن ء ہلک نیگ ء

توصیف ء کنناں پچی ء 15

بلوچ ء پت ء بیروکاں اگاں پہ وتی چکاں یک میراٹے پشت گیتنگ آ، آہانی مز ن زہرگی، بہادری ء زہم جنی نیگ انت۔ بلوچ ء مات وتی ہے راجی میراٹ ء مڈی ء چہ شمو شکار نہ انت۔ آچہ اے رتیت ء شر ء واقف انت پچ آئی ء دیدگ انت، زرد ء مراد انت بلے و ہدے گپ آئی ء راجی قد ء کیوانی، نام ء ہنگانی گتمالی ء کیت گڑ آوتی ہے پچ ء دست ء وت زہم ء دنت ء جنگ ء پڑ ء دیم دنت ء پہ آئی ء ہے روچاں اے رتگیں لولی ہم الہاں کنت:

لولی لول دیاں پچ ء را

علم دین پنگدیں ورنابیت

بندیت ہر ششیں تھیاراں

ڈھال ء توپک ء کاٹاراں

زیریت جاواں موریتیاں

زیریت مر کہاں ترندیئاں

جو ریں دشمنان پر ام ایت

بدوہاں شکون دیم کنت

تیراں جاہانیاں جنت

سردار قاصدے شسایت

(کہ) بیارات زہم جنیں علم دین ء

مئے جنگ انت گوں بدال جوریناں

گوں ڈیھ ء ظالم ء بدواہاں

آخر سوب منی بچ ء بیت

جو ریں دشمنان پر ام ایت

بدوہاں شکوں دیم ء کنت

کارایت گوہراں گر اینیاں

گوں لکھ ء ہزاری فوجاں 16

اگاں تاریخی پُذور ء چارگ بہ بیت تہ ہمے گندگ ء کیت کہ یک نیمگ بلوچ راج گوں فطرت ء دیم پہ دیم بوتگ کہ اودا ڈکال، ہار، شُد ء گُشن، لڑ ء بار ء رنگیں جاور ہال بوتگ انت تہ دومی نیمگا دری راجانی بیڑ ء لگار، لشکر کشی ء جنگ ء چوپاں آئی ء قومی شعور ء نفسیات ء راسک اسر آماج کُنگ۔ آئی ء تب ء مئیل ء رایک خالص رنگ ء گونا پے داتگ۔ اے وڑیں جنگی چاگرد ء تہمات ء وتی چک ء راز حم جنی ء سر چاری ء سکین دینگ یا اے رنگیں ہیال ء لیکہ ء ردوم زورگ ء جنگنی ہبر کنگ ہیرانی ء گپتہ نہ بیت پر چاکہ آتاریخی حساب ء یک انجیں جاور ہالے ء گونگ کہ پہ آئی ء راجی پچار ء ہست ء جیڑہ ودی کنگ بوتگ۔

آہر چیز ۽ ٻیلہ دات کنت بلے وئی راجی پڄار ۽ بھادنگ ۽ تیار نہ بیت۔ هے ترس ۽ بھیار ۽ سوب انت کہ آ
گہگیری ۽ گپ ۽ پ زانت کنت۔ بلوچیں مات هے رنگیں جاو آنی پُردر ۽ وئی چک ۽ ذہنی تربیت ۽ کنت ۽ آئی ۽
کردار ۽ سازیت دانکہ آہو کیں روچانی ترس ۽ بھیارانی دیم ۽ دارگ ۽ ہاتر آئی ۽ چک وئی گہگیری کرد ۽ گوں
جوانی ۽ پیلو کت بہ کنت۔

من تولیگاں ہماروچانی

منی پڄی زودیت ورنابیت

تولیگ پہ گلیں ڈبھ ۽ بیت

وئی عار نیس پت ۽ ہمراہ بیت

مات ۽ کھیں گم وار بیت

شیریں برادل ۽ درد وار بیت 17

اے بلوچ کوڈ آف لائف ۽ کلیو ۽ پیمانہ انت کہ مات پہ وت ۽ یک انجیں چکے ۽ واہگ دار انت
کہ آراجی قدر، پت ۽ پیر وکی میراث ۽ پہازوک بہ بیت تہ هے سوب انت کہ اگاں بلوچ ۽ چک پہ نام ۽ ننگ ۽
بہ مریت گڈ آئی ۽ مات موتک نیاریت بلکیں موتک ۽ بدل حالو کنت ۽ آئی ۽ مٹ ۽ دو بر پیدا اک کنت:

لولی دیاں لال ۽ وئی

لال ۽ وئی لولی دیاں

پڄی منی چم ۽ چراگ

مے دیدگ ۽ زرد ۽ مراد

زهم ۽ جن ۽ نام ۽ در آر

نام تئی پت ۽ وش نام بیت

کبر پیرک ۽ امبو بیت

لولی دیاں لال ۽ وئی

لال ۽ وئی لولی دیاں

چمچہ چرگ زردہ مراد
 پہ سر چاری مرتگے
 نوکیں سرگے گواپے کناں
 کایاں تئی کبرہ سرا
 موتکے بدل حالو کناں
 تئی مٹے دو بر پیداک کناں
 لولی دیاں لال ءوتی
 لال ءوتی لولی دیاں

18

بلوچی لولی ء ہنگیری تب ء نیل یک شعوری ء سہائی جہدے ء بروردانت، مات پہ زانت ء سہائی رنگ ء پک ء راجی کرد ء ہنگیری نیل ء راڈروشم دنت آئی ء رارج شناسی ء رارج پہازگ ء درس ء دنت آئی ء راطن دوستی ء سکین ء دنت، راجی مارشت ء سنج ء نشان ء مڑا ء درونت ء دنت دانکہ آیوکیں روچاں آہمے فکر ء جزبہ ء بنیاد ءوتی کرد ء پیش داشت بہ کنت۔

” لوری جو لطیف اور نفیس مادری جزبات و احساسات کا مظہر ہوتا ہے لیکن بلوچی لوری میں ممتا کے خوبصورت جزبات و احساسات کے برعکس شعوری طور پر شروع دن سے ہی اس سے نسل نوکی مدافعتی اور مزاحمتی کردار کو ابھارنے اور پختہ کرنے کا کام لیا جاتا ہے۔“ 19

ہمے سوب انت کہ بلوچ چہ جنگ ء تجیت ء ناں چہ مرگ ء تڑسیت آجنگ ء پڑ ء انچوروت چو کہ کسے سور ء شادھانی مچی ء مر آگش ء بروت انت۔ آجنگ ء زہم جنی ء راوتی دود، دستور، راجدپتر ء راجی زندمان ء یک اہمیں راہ ء راہبندے زانت کہ آئی ء تیوگیں زندمان ہمے قدرانی سرا ایر انت پمیشکا آایشانی پاسداری ء پہوت ء الم زانت ء آیوکیں روچاں ایشانی سرا عمل کٹنگ ء چک ء پد ہم نہ بیت۔

بلوچی لولی سرمچاری ء بھادری ء درشان انت کہ ایشی ء تہاچ وڑیں وت گڑی ء وت ساچی گندگ ء نہ ایت بلکیں کسان کسانیں لبز ء گالانی تہا مز نہیں ء بامسدیں خیال ء لیکہ درشان کمنگ بیت، راجی زندمان، دود ء دستوران ء پیش دارگ بیت:

”بلوچ ماں کی لوری حریت و شجاعت کی داستان ہوتی ہے یہ لوری مزکورہ زبانوں [دیگر پاکستانی زبانوں] کی لوریوں سے زرا لمبی ہوتی ہے مگر ہیئت کے حوالے سے اس میں بھی لمبے لمبے اشعار نہیں ہوتے اور نہ ہی ان میں مصنوعیت اور بناوٹی انداز ہوتا ہے بلکہ یہ بھی چھوٹے چھوٹے الفاظ میں بڑی بڑی باتیں کرتی ہوئی اپنی تہذیب اور ثقافت کے رنگوں کو بکھیرتی ہوئی ہمارے دلوں پر نقش ہو جاتی ہیں“ 20

لولی ء جنگ ء یا گونگ ء وتی وھد ء پاس است انچو کہ سپت ء موتک انت کہ ایشانی گونگ یا جنگ ء راوھد ء پاس است انت۔ ھے ڈول ء لولی ء جنگ ء ھم وھد ء پاس است۔ لولی ء وتی یک خاصیں بحر، وزن، تکنیک یا ہیئت نہیں بلے اے وتی خاصیں ء کیلتاں ڈروشم ء وتی انفرادیت ء پجاء ء کناہینیت:

”یہ گیت کوئی خاص وزن، بحر، تکنیک یا ہیئت نہیں رکھتا، مگر اس کی زبان و بیان پڑھنے والے کو فوراً یہ تاثر دیتی ہے کہ وہ لوک گیتوں کے صنف لوری پڑھ اور سن رہا ہے کیونکہ اس میں ماں کی مامتا کے ایسے جزبات کی خوشبو ہوتی ہے جو کہ پڑھنے اور سنے والوں مسحور کر دیتی ہے“ 21

لولی ء بحر کسان، زبان سادہ، وش ء آسان ہیال نازرک ء لبز شیر کن ء دل کش ء آھانی گچین یک ڈولد اریں وڑے ء کمنگ بیت۔ ھم پیا لولی ء لیکہ ھم سک برز ء بلند انت۔

کجام ھم یک لبز انکی تھرے ء ردوم زورگ، دیمرئی کمنگ ء نامدار بوھگ ء تہا آئی ء وتی یک خاصیں پزدر، لسانی ء دود ء ربیدگی شونے (حوالہ) بیت، آئی ء جوڑشت چہ چاگرد ء ڈن کدی بوت نہ کنت، دانکہ ھم لبز انکی تھر الس یا لس مردم ء تب، زبان، چاگرد ء زند ء عکاس ء درانگاز مہ بیت آوتی ھست ء پجاء ء یک تھرے ء دروشم ء زندگ داشت نہ کنت۔ ء ناں یک لبز انکی تھرے ء تخلیق انچوہ دیم یا یک معجزہ یے ء آسر ء بوت کت بلکیں یک خاصیں جغرافیائی جاوہر حال ء آئی ء آسر ء ودی بوتگیں خاصیں دودمانی ء راجمانی چاگردے پہ آئی ء سازگ ء یک مز نہیں کردے پیش دار ایت ھم پیا بلوچی لولی انت۔

گیدی شازیء تہالولی یک کیشنگیں تہرے ء ایشیء ربیت سک محکم انت ء ایشیء اسرات نوکیں بلوچی شازیء سرام گندگ ء آنت ادا ہم ایشیء تجربت کنگک بونگ چشک اے درچ ء آرات جمال دینی، عطا شاد، غوث بہار ء ایدگہ شازراں ہم ایشیء تجربت کنگک کہ چہ ایشیء اے زانگ بیت کہ بلوچ چاگرد ء بلوچی شازیء تہالولی ء آرتشت چنکس انت ء آئی ء ربیت چنچو محکم انت۔
آسر:

لولی ء تہر دنیاء بازیں زبان ء لبز انکانی تہا هست انت بلکیں مائے یک آفاقی تہرے ہم گوئنگ بیت ء ایشیء راگیدی شازیء اولی ء بنداتی تہر زانگ بیت وھدیکہ بلوچی گیدی شازیء لولی یک انہیں تہرے زانگ بیت کہ بازیں جاگہ ء ایشیء را ”لیلو“ ہم گوش آنت۔ بلوچی ء پہ بچک ء جنک ہر دوکاں جتا جتا میں لولی گوئنگ بیت۔ لولی ء ذریعہ ء یک نیمگے مات وتی چک ء سہڑینیت ء واب گیحیت تہ دومی نیمگا آئی ء ذہین سازیء کنت ء آئی ء تہر زھرگ ء رودینیت۔

بلوچی لولی وتی بن گپ ء حساب ء سک مزن انت۔ لولی بلوچی لبز انک ء تہا ہگیری تب ء میل ء اولی بُزہ زانگ بیت کہ ایشیء ردومی سفر ء تہا بلوچ سر زمین ء جغرافیائی، مالیاتی ء دودمانی چاگرد، راج ء ہواریں زند، آئی ء تب ء میل ء قبائلی ء تمنی کرد ء ربیت ء ایشیء ہمرائی ء آئی ء راجی دود ء ریدگی میراث ء ہم یک مزینں کردے پیش داشنگ، ہمیشی ء وسیلہ ء مات وتی چک ء راوطن دوستی ء ننگ پہازگ ء درس ء دنت، مات ء نیکیں واھگ ء مارشٹاں بگرداں راجی زند، دود ء دستورانی درانگازی عملی صورت ء لولی ء رنگیں تہر ء دامن ء جاگہ دینگ بنت۔ مات ء شعوری کرد ایشیء آرتشت ء گیشتر وڈینت۔

شوندات:

1. مری، صورت خان، گیدی لوزانک، یک پختارے (ھوار) بلوچی زبان لبرزانک، روڈ بند، اشیر عبد القادر شاھوانی، کونہ، بلوچی اکیڈمی، چھاپ دومی، 2012، تاکدیم: 156
2. صدف نقوی، گوہر ادب، فیصل آباد، مثال پبلشرز، 2014 تاکدیم: 292
www.cambridge Advanced learner Dictionary.com Date 29.9.2016
time.7: 18pm.3
4. www.urdu encyclopedia.org date 29.9.2016
5. علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد، پاکستانی زبانوں اور ادبیات کا تقابلی مطالعہ، اردو زبان و ادب، شعبہ پاکستانی زبانیں، 2004، تاکدیم: 183
6. انور نسیم، مینگل، بلوچی فوک ادب www.sangatacademy.com dated.29,9,2016
time 7:14
7. شریف سنجائی، محوالہ صدف نقوی، گوہر ادب، فیصل آباد، مثال پبلشرز، 2014، تاکدیم: 292
8. فضل خالق، ڈاکٹر، بنگلہ انت سنج، کونہ، بلوچی اکیڈمی، 2007، تاکدیم: 51
9. ہمیش، تاکدیم: 59
10. ہمیش، تاکدیم: 56
11. عبدالصبور بلوچ، کہنیں، بلوچی شاعری۔ نیگیج ڈیروٹی، اسلام آباد، آئیر ایجوکیشن کمیشن، 2006
تاکدیم: 9
12. بزدار، واحد، بلوچی ادب میں مزاحمتی رویے (نہشتانک ھوار) کونہ ماہنامہ نوکیں دور، 1987،
تاکدیم: 68
13. مری، صورت خان، بلوچی مزاحمتی شاعری ایک تاریخی جائزہ، حب، ماہنامہ، بلوچی لبرزانک،
اپریل، 1994، تاکدیم: 68

14. کریم دشتی، حیرانی تمن ویران انت، (ہوار) دل زریٹ بولان، نچین ء کچین، ممتاز یوسف، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، 2009، تاکدمیم: 16
15. کریم دشتی، بلوچانی میراث، (نہشتانک ہوار) بلوچی دودء ربیدگ، ردء بندء شوہاز، اشیر عبدالقادر شاہوانی، کونڈ، بلوچی اکیڈمی 2010
- تاکدمیم: 65
16. فضل خالق، ڈاکٹر، تنگ انت سنج، تاکدمیم: 69
17. فقیر شاد، ڈرج، فاضل ادبی کاروان مند، چاپ دومی، مارچ، 2016، تاکدمیم: 65
18. دشتیاری صبا، گلکارء چکنکار، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتاہجاہ، چھاپ دومی 2015 تاکدمیم: 255,254
19. بزدار، واحد، بلوچی ادب میں مزاحمتی رویئے، تاکدمیم: 68
20. طاہر، احسان اللہ، پاکستانی زبانوں کالوک ادب،
- ,www.aikrozon.com.dated.5/10/2016.time
21. ہمیش

ملافاضل ء شیمیری در شاندا ب

محمد صادق صبا

لیکچرر، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف تربت

Abstract

Style is one such thing owing to which a poet's or a writer's way of writing, the language use, his uniqueness, and the way he/she plays with and treats words can be known. A writer's style is the depiction of the different and unique use of his/her vocabulary. Mulla Fazul is one such poet in the Balochi literature who has his own different and unique style in his verse compositions, which make him stand different from all his contemporaries.

Moreover, Mulla Fazul stands different and unique with his synthesized poetry, use of metaphors and similes and in all other his versifications and creations .

ساچشت ء درا نگارگ ء در شان ء یک جتا ئیں ء یکتائیں ذرو شے ء دیما آرگ ء نام در شاندا ب انت۔ ہمیشی ء منت ء یک از مکارے چه دومی از مکارے جتا بیت ء گستا ئیں پچارے دارایت۔ ایسی ء را اردو ء ”اسلوب“ گونشت۔

”لفظ اسلوب انگریزی کے اسٹائل سے متراف ہے، یونانی میں اسٹائلز (Styles) اور لاطینی میں اسٹائلس (Stylus) اسلوب کا ہم معنی ہے۔ اور ہندی میں شیلی کہتے ہیں، اسلوب میں ہم کسی شاعر کے انداز بیان اور اس کی زبان و بیان کی بنیادی خصوصیات سے بحث کرتے ہیں۔ یا ہم یہ دیکھتے ہیں کہ مختلف شاعروں کے ہاں زبان و بیان کو کس طرح استعمال کیا گیا ہے۔ یا مختلف ادوار میں کس قسم کی زبان اور لہجہ

مرؤج رہا ہے۔ یا مختلف اصناف اور ہیئتوں میں کس طرح کا اسلوب اختیار کیا جاتا ہے“ (1)

شاعری ء چہر، شبن، اشارہ ء رمزیت، لہزائی جتائیں رنگے ء کارمرزی ء گوں در شاندا ب
جوڑ بیت۔ ایشانی کارمرزی ء گوں نوکیں ندرگ ء زیبائی جوڑ کمنگ یک از مکارے وتی ایدگہ از مکاراں
چہ جتا بیت۔

اے رد ا NEHA BATAT نبشته کنت۔

The outhor's words and the characteristic way that writer uses " language to achieve certain effects. An important part of interpreting and understanding fiction in being The author uses words. what effects, for anstance, do word choice and sentence structure have on a story and its meaning? How does the author use imagery, figurative devices, refetition , or allusion? in what ways does the style seem appropriate or discordant with the works subject and them? some common styles night be labeled ornate, plain, emotive, scientific, or)whatnot." 2)

در شاندا ب ء مچ تریں مانا ء بزانت ء اے آردا وتی کتاب لہزائی گال بند ء تہ ء چو گوش ایت۔
”در شاندا ب ہما چیز انت کہ چریشی ما از مے ء چہ از مے ء جتا کنیں، زمانگے ء چہ زمانگے ء
جتا کنیں۔ در شاندا ب نبیسگ ء ہما جتا ہیں وڑ انت کہ یک ندر ء شاعرے ء دومی نبشته کار ء چہ
جتا کنت۔ یک ندر ء شاعرے ء نبیسگ ء وڑ ء پیم ء رامادر شاندا ب گوشیں۔ ہمے در شاندا ب ء تہ ء نبشته کار
ء زانت ء کتہ کاری (تجر بہ)، چارگ ء گندگ، تب ء شوق ہم گون انت ہمے چیز آئی ء را دومی نبشته کار ء چہ
جتا ء گستا کنت ہمے آئی ء یکتائی (انفرادیت) گوشگ بیت۔“ (3)

اے درستیوں گپاں چہ ہمے پدرانہ کہ وقی لبزانی ردء بند، چہرہ شین و کارمرزی بگرداں ایدگہ راہبندانی انجیں جتائیں ءیکتائیں رنگے ءکارمرزی کہ ایدگہ شازاں چہ نوکتزیاگتگندگ ءبہ ات اے آئی درشانداہ انت۔ درشانداہ ءجتائی ءدگہ مستزیں بہرے شازء ”لبزگنج“ (Diction) انت۔ بلے ماباز جاگہ ءاسلوب ءڈکشن ءیکیں چیز سرپدباں بلے ڈکشن از مکارء منفرء جتائیں لبزانی امبارء گونگ بیت۔

"The choice of a particular word as opposed to others. A writer could call a rock formation, by many word a stone, a boulder, an outcropping a pile of rocks, a cairn, a mound, or even an "anomalous geological (feature)" (4)

ڈکشن درشانداہ ءجتائیں بہرے بلے سرجم ء درشانداہ گونگ نہ بیت۔ اے رد اے آرداد نبشتہ کنت۔

”شاعر یاردانک نویس وقی درشانی ءہاتراہما لبزیاں گچین کنت ہمائی ء ”لبزگنج“ گونشت۔ درشانداہ ء شاہیگانی ءہاترایا نوکیں داب ءمانا شاہگانی ءہاترا لبزگنج ارزشتے داریت ءہمے درشانداہ ءمستزیں بھر ء ونڈانت ہمنچو کہ شاعر ءندکار ء لبزگنج مزن ء شاہیگان بیت نوکیں جہزگ ء نوکیں ہیال ودی کنت ہمے لبزیاں چہ شاعر ءندکار ء اندری تب ء آئی ہب ءواہگ درابنت“ (5)

ڈکشن تہنا از مکار ء لبزیات انت ہمے لبزانی جتائیں ءبے دروریں رنگے ءکارمرزی ء آہانی تء نوکیں ندرارگ، نوکیں مانا، نوکیت ءزیبائی گوں جوڑشت، چہرہ شین ء ایدگہ شیر صنعتانی کارمرزی ودی کنت ء ایدگہ از مکاراں وقی جتائیں رنگے دارگ ”درشانداہ“ گونگ بیت۔

بلوچی نیم اہدی شازی ء شازانی مزنیں رڈی ءرم ء دیم یہ دیمی ء ملافاصل، جام ڈرک ء مست توکلی ء یہ وت ء جتائیں درشانداہ جوڑینگ ء سو بوند بوتگ انت۔ بلے ملافاصل ء شیرزی درشانداہ ء شیرزی ڈکشن جتائیں پچارے دارایت۔

سیکد ء کابزگی لٹھیں اندام
سو سنیں شاہمی ء کمیں شہگام

زڑہ بُرّیں زڑمشت ۽ ضمیں انجام
 ٹو پچیاں زینہار کن آنت وژ نام
 آکمان میان ۽ رنگلگیں مندیل
 دگہ قلم گوش ۽ گردن ۽ زمز میل (6)
 یا کہ اے شیر ۽ ملا فضل ۽ یکتائی ۽ بچارات۔
 تھتگ ۽ چینی کبل ۽ ہا مو شاں بستگ آنت
 تا کچہئی نکشیں پہ دوسدر رجم رستگ آنت
 ٹیٹلی گلگرک اش پہ رخ ۽ ڈرناں پیوستگ آنت
 تیر بند از تھت ۽ سلیمان گستگ آنت
 شریقی جاڑیں چونھال ۽ نوک رستگ آنت
 کالب ۽ کلد ۽ نیکہ چہ کیا ماں کستگ آنت
 نگرھیں میھ اش نے کہ چہ چوٹاں گو متگ آنت
 ریزہ ۽ دھکان گول سداں اندر جنگ ات آنت
 مرگ ۽ زڑین ماں بارگیں چو باں ڈرنگ ات آنت
 ہر دو میں نخلانی سمرھونی رنگ ات آنت (7)

اے ڈرستیں بندانی تہ ۽ ملا فضل ۽ در شانداں دورنگ ۽ جتا انت براں ادا فضل ۽ در شانداں
 ۽ گستائی ۽ مستریں بہر آئی لبز گنج (Diction) انت آئی ڈکشن وقتی عہد ۽ اید گہ شاراں چہ گستا انت، پدا
 ڈکشن ۽ جتائی ۽ یکے لہز ۽ دومی جوڑشت سازی ۽ گیشتر محکم داشنگ ”کابزگی“ لٹھیں، سوسنیں، شہگام،
 زڑہ، زڑمشت، ٹو پچی، زینہار، رنگلگ، مندیل، زمز میل، تھتگ، کبل، تا کچہ، رجم، گلگرگ
 رُج، ڈرّم (ڈرمت) پیوستگ، شربت، جاڑ، نہال، کنیام، نگرہ، میھ، چوٹ، ریزہ، زڑین، چوب،
 درنگ، اے ڈرست انچیں بلوچی کوزھنیں لبز انت کہ فضل ۽ شیرانی تہ ۽ گوں آھنگ ۽ زیل ۽ رچک ۽
 انت۔ پدا ہمے لبزانی نوک کار مرز ۽ گوں جوڑشت سازی ۽ بچار ”کابزگی، لٹھیں، سوسنیں شاھی، رنگلگیں

مندیل، ٹیٹلی گلگرگ، شرتی جاڑ، نگرہیں میھ، باریک چوب، انجیں جوڑشت آنت کہ آزمانگ ء شازانی کرا ابیدمرچی ہم باز کم انت کہ اے رنگیں جوڑشت ء پدا جوڑشتانی تہ ء اے رنگیں زیبائی رنگین کنت۔

”ملافاضل کی آواز اپنے ہم عصر شعراء کی نسبت کہیں زیادہ نمایاں اور منفرد ہے۔ فارسی اور عربی الفاظ و تراکیب اور کنایہ و تلمیحات کے باعث کہیں کہیں ان کی زبان انتہائی گنجلک اور پیچیدہ دکھائی دیتی ہے اور کہیں خالص اور ٹھیٹھ بلوچی الفاظ و تراکیب کے حوالے سے بھی وہ مشکل پسندی کے شکار نظر آتے ہیں لیکن مجموعی طور پر ان کی شاعری ایک منفرد لہجے کی حامل ہے۔“ (8)

ملافاضل گوں وتی اے جتائیں رنگ ء پھک بے دروریں شازے سرپد ء زانگ بیت کہ آئی چہر ء شین ء اندر ء ندرارگ ساز ہم آئی در شاندا ب ء یک تک ء پھناتے۔ در شاندا ب ء جوڑینگ ء جوڑ بونگ ء ندرارگ سازی ء پیکر کشی ہم مانا دارایت۔

”تصویریت میں جو کچھ فن کار کو کہنا ہے وہ تمثالوں اور پیکروں کے ذریعے یعنی تصویروں کی صورت ہمارے سامنے آتا ہے۔ فکر اور جذبے کی آمیزش جوں کی توں موجود ہوتی ہے لیکن کیفیت مطلوب کا انتقال بھری راستوں سے ہوتا ہے۔ لیکن جیسا کہ تخیل کے ابتدائی کارناموں میں سے ہے، یعنی یہ وہ مقام ہے جہاں تخلیقی جوہر، پیکر تراش ہے۔ بے شک پیکر تراشی بڑی بات ہے، کرامات ہے۔ طلسمات ہے۔“ (9)

اے رنگیں پیکر تراشی ء کرامات فاضل ء گورابے درورانت کہ وتی جتائیں ڈکشن ء گوں عہد ء شہزانتیں شازے ء رنگ ء جتا و شانتگ ہرنگپ ء جتائیں پچارے دنت۔ ء پچار آئی در شاندا ب انت۔

زیر منی زپتیں پوپل ء ہیراں
 باڑھی بنگ ء برنگلگیں بیراں
 بنداش گوں چڑوکیں چڑ ء چیراں
 جھ بکن برز ء پہ ہکمت ء بیراں
 رہ گرچوسویوائی شپیں تیراں
 جھل چہ گردان ء برز چہ ماتبنداں

ماں گوزاں بے چہ تھیرے سنداں

کشتے چہ کوھی ڈومگاں دنداں (10)

یا کہ آئی ”ڈر ابا تیں دوست“ لپے پیکر سازیء پچار

گو نمں ء دوستیں مردے آزاراں کنگ

آگر وکاں کہ دوشی ماں بالائی جنگ

گر یہہ ء تاہیڈ بیکے پے نوکاپ میننگاں

ہار خراسانی نوکیں ماں آسکی گردناں

دیم گو ما بقالی زباد بوہیں چندناں

بانگ ء دیم ڈر گوں پورے ڈر پشوکیں کنگاں

آطلاہکاریں باہو بند گوں دست ء سنگواں

سُشیں سردستاں گوں نگار پیچیں تلملھلاں

گوش گو ما حمد پیں جبرونی مروارداں (11)

ملاقاتل ء در شانداں ء جتائی ء مستریں بہر ڈکشن ء ابید شیمزانی تہ ء آئی ”علم البیان“ بزاں

چہر، شین، رمز ء کنایہ ء انجیں برز بالادی ء گوں کارمرز کنت کہ شیمزوتی اندر ء جہانے آباد کنت۔ ایشی ء

ابید آئی شامری ء ”تملیحات نگاری“ ء واکیا تی شامری ء گوں وتی ”تخیل“ ء اندارگ سازی ء کسمانکی ڈروشم

جوڑ کنت۔ شامری کی تلگ ء ہوا دگ نہ انت بلکیں شیمزوتی لوناں سرگوز نہ کنت۔ آہانی کارمرزی ء گوں

شعوری دروشم ء کنت۔ اے عہد ء روایتے بو تگ شیمز ء مچک ء پنت ء شونی رنگ ء پدربہ کنت۔

”فاضل ء سپوعیں گال ء گپتار، تنگلو ء ہار ء پگوہری انت کہ چہ و ہد ء گوزگ ء رنگ ء تہامور نہ بنت۔ آئی پکر ء

حیال ء عقل ء زانت ء سمند بچ راہ ء رنگاں گت نہ بیت۔ آئی شامری یک بے گوازیں زڑے کہ چہ لعل ء

گوہر قیمتی آن پُر انت۔ ہر چنت کہ جہل ء ہورتی ء بہ پٹ نئے گیسن مروارد ء گوہر قیمتی در کسیت۔ ماہیں

مہلنج ء کاگدیں رکت بہ بنت، مجنوں تیں عاشق ء دوستدار ء دل ء دریلگ بہ بنت۔ حیمونی کبگ روا جیں رانی

ءدل ۽ ہندیں مہر ۽ واہگ ۽ تجاریں ہلگ بہ بنت ۽ سر پچاریں عاشق ۽ زہیر جتیں زرد ۽ سوزمان بہ بنت فاضل
آہانی بیان ۽ باز پہ جلوہ ناک کنت۔“ (12)

ملا فاضل وتی عہد ۽ ابید مرچی ہم انجیں شائے کہ آئی در شاندا ب ۽ ہمسری کس اوشتا نہ
کنت بزاں آئی شائے ۽ ہیئت ۽ نکینک بہ بیت یا شائے ۽ اندری لوٹانی کار مرز ۽ شیمزری صنعتانی کار مرزی
ذریں وتی جتا کیں در شاندا ب ۽ منت ۽ جتا آنت۔ آئی در شاندا ب ۽ یکتائی آئی ڈکشن ۽ از گاری انت بزاں
ڈکشن ی سک پُر زور انت ۽ لبز ۽ کار مرزی بلدیں ازم کارے ۽ شیمزانی تہ ۽ گوں جوڑشت سازی ۽ جتا کیں
فکر ۽ مانا بہ بیت یا کہ گوں چہر ۽ شین ۽ نازر کی ۽ کار مرزی ۽ گوں پیکر تراشی ۽ عسکاری بہ بیت سر جم ۽ فاضل ۽
جتا اوشتا رینت ہر نگپ ۽ گوں شیمزری لوٹاں شودگ ۽ پدر کنگ آئی گستا کنت ۽ جتا کیں نام ۽
”اسلو بے“ داتگ۔

شوندات:

- ۱:- کمال، ڈاکٹر محمد اشرف، لسانیات اور زبان کی تشکیل، فیصل آباد، پبلشرز، 2016، تاکدمیم، 205
- ۲:- بجان، نیھا، پرنسپل گائیڈ ٹوانگلش لٹریری ٹرمز، انڈیا، راجت پبلیکیشن نیو دہلی، 2016، تاکدمیم، 233
- ۳:- داد، اے آر، لیز انکی گالینڈ، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2012، تاکدمیم، 47
- ۴:- بجان، نیھا، پرنسپل گائیڈ ٹوانگلش لٹریری ٹرمز، انڈیا، راجت پبلیکیشن نیو دہلی، 2016، تاکدمیم، 63
- ۵:- داد، اے آر، لیز انکی گالینڈ، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2012، تاکدمیم، 89
- ۶:- شاد، فقیر، ڈرپشو کیس سہیل (مُلافاضل)، کچ، بلال بک اسٹیشنرز تربت، 2002، تاکدمیم، 343
- ۷:- ہاشمی، سید، شہلچہ کار، (مُلافاضل)، گوادر، سید ہاشمی اکیڈمی، 2013، تاکدمیم، 81
- ۸:- بزدار، واحد، بلوچی براہوئی زبان و ادب، اسلام آباد، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، 2004، تاکدمیم، 40
- ۹:- عابد، سید عابد علی، اسلوب، لاہور، سنگ میل پبلی کیشنز، 2011، تاکدمیم، 200
- ۱۰:- ہاشمی، سید، شہلچہ کار، (مُلافاضل)، گوادر، سید ہاشمی اکیڈمی، 2013، تاکدمیم، 90
- ۱۱:- شاد، فقیر، ڈرپشو کیس سہیل (مُلافاضل)، کچ، بلال بک اسٹیشنرز تربت، 2002، تاکدمیم، 284
- ۱۲:- بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور، مُلافاضل (ہوارنیشانتک) مُلافاضل زندء ازم، ردء بند: جیم مہر بلوچ، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتا بجاہ، 2015، تاکدمیم، 194

شالء کُلیں بازارء ازمی و انشت

(نگپ، کردار سازی، ٹیکنیک)

شرف شاد

لیکچرر بلوچی (Visiting) کراچی یونیورسٹی

Abstract

"Shal e Gullen Bazar" is the novel authored by Muneer Ahmed Badeni, who has single handedly taken the Balochi fiction to be where, where it is today. Written on the historical, national, socio-economic and philosophical grounds of Baloch communal and social life. The novel 'Shal e Gullen Bazar' is the first trilogy of Balochi literature. The first part of this trilogy 'Ballan ant Sikka Lalani' was written during 1960-1970, which is based on the socio-political environment of the region. the second part of the trilogy 'Joren Jawazani Zeriki' was written during 1970-1990 based on the happenings of this period. And the last part of the trilogy, which is based on the philosophy of life is written during the period 1991-2008. This is a qualitative-descriptive research study of the novel 'Shal e Gullen Bazar' in which the researcher aims to analyze the story, stylistics, scene setting, its narration, language and the ideological affiliation of the novelist .

”شال ۽ گلین بازار“ کسانیں مدتی ۽ بلوچی زبان ۽ بازین گدار نبشته کنوکیں ساچھنکار میر احمد بادینی ۽ اولی سرجمیں گدار انت۔ چریشی ۽ پیسر میر احمد بادینی ۽ دو گدارک ”ریکانی تل ۽ ہلکے“ (1993) ۽ ”بل کہ ماہ بہ کپیت“ (1996) چاپ ۽ شنگ بوٹنگ انت۔ راجد پتری، چاگردی، معاشی ۽ فلسفی پشدر ۽

نبشتہ بوتلیں ”شال ۽ گلیں بازار“ بلوچی لہزنائک ۽ ازمی رہبنداں سرجمیں گدارے گونٹنگ بیت۔ شال ۽ گلیں بازار ۽ کسہ، سنے بہر ۽ بیان کنگ بوتنگ۔ اولی بہر، 1960 ۽ گمرداں 1970 ۽ وھد ۽ پاسانی احوال ”بلان انت سکد لعلانی“ ۽ نام ۽، دومی بہر، 1970 ۽ گمرداں 1990 ۽ دہک ۽ کسہ ”جو ریں جاوردانی زوراکی“ ۽ نام ۽، سیمی بہر، 1991 ۽ گمرداں 2008 ۽ زند ۽ فلسفہ بیان کنگ بوتنگ انت۔ ہماکسہ کہ یکیں کسہ ردد ۽ بند، چاگردی پڑور ۽ یکیں کارستاں گوں سنے بُبنداں (جلداں) چاپ ۽ شنگ بہ بیت گڑا آ ”ٹرانیلوجی“ گونٹنگ بیت۔ شال ۽ گلیں بازار، بلوچی ۽ اولی ٹرانیلوجی انت۔

یک گدارے ۽ ازمی دانشت ۽ ہاترا الہی انت کہ چارگ بہ بیت ماں ایٹی ۽ تہاکسہ، درشاندا بہ، پلاٹ، ندرگ سازی، کارست سازی، جتائیں نقطہ ۽ نظر، تکنیک ۽ زبان ۽ بیان ۽ چہ ڈاراکار گرنگ بوتنگ۔ ماں اے نبشتاک ۽ شال ۽ گلیں بازار ۽ ننگ، پلاٹ ۽ تکنیک ۽ ازمی تک ۽ پھناتانی سراچشتاک دینگ بوتنگ۔

شال ۽ گلیں بازار ۽ ننگ

بنگ ۽ حساب ۽ یک گدارے یک۔ ننگی ۽ سراہم نبشتہ بوت کنت ۽ بازیں ننگیانی سراہم نبشتہ بوت کنت۔ پرچا کہ یک گدارے ۽ بنگ مردمانی زند بیت ۽ ہمک مردم ۽ زند انچو باز رنگ باز تب ۽ باز جہت انت کہ اگاں گدارے ۽ بنگ کیے بہ بیت ہم کیے بوت نہ کنت پرچا کہ ایٹی ۽ چست ۽ ایرانی پڑ پراہ ۽ شاہگان انت۔ گدارے ننگیانی بابت ۽ ڈاکٹر سہیل بخاری نبشتہ کنت:

”ناول میں زندگیوں کے مرقع پیش کئے جاتے ہیں۔ حقیقی و واقعی۔ موضوع کے اعتبار سے اس کا میدان عمل بہت وسیع ہے، اتنا ہی وسیع ہے جتنی خود زندگی، انسانوں کے افعال و اقوال، خیالات اور جذبات، کامرانیاں اور ناکامیاں، دلچسپیاں اور تفریحیں، پریشانیاں اور دقتیں، حماقتیں اور دانائیاں، عظمت اور فرومانگی، یہ سب ناول کے موضوعات ہیں، وہ ان سب کا تجزیہ و تحلیل، ان کی وضاحت و تشریح، اور ان کی توجیہ و تعلیل پیش کرتا ہے۔“ (1)

”شمالِ گلہیں بازار“ ء کنولیس بازمن انت۔ ایشی ء تہاراجدپتر، سیاست، مہر ء فلسفہ ء بنگپ نزاآرگ بوتگ انت۔ لیکھی نقطہ، ”وہد ء چلشت، زند ء ہنگامیت ء تہابی آدم ء زند ء ثبات“ ء کنولیس ء نبشتہ بوتگلیں گدار ء کی ء گیسٹ بنگپ درجنگ بوت کنت۔

”شمالِ گلہیں بازار“ کوئٹہ ء سیاسی ء چاگردی پڑور ء لویگ بوتگ۔ اے گدار ء تہا 1960 ء بگر داں 2008 ء کوئٹہ ء راجدپتر مردمانی زند بیان کنگ بوتگ۔ ہمارستیں واقعہ ء وکیل دیمآرگ بوتگ انت کہ یک سرجمیں عہد ء گپیننی چاگردی ء نمائندہ گوٹنگ بوت کن انت۔ اے 48 سالان شمال ء راجدپتری چست ء ایرچے بوتگ انت، ؟ اداچونیس سیاسی ء چاگردی جاور حالے بوتگ ؟۔ مردمانی سیاسی فکر ء خیال چے بوتگ انت ؟۔ آہانی معاشی ء اقتصادی جاورچون بوتگ انت۔ ؟ اے سرجمیں چست ء ایراں شمال ء وانڈنگیں طبقہ کجام چماں چارگ ء بوتگ ؟۔ ہے سرجمیں چاگرد ء تہا بلوچ یک راج ء قومی ء بستار ء چوں وت ء پچار ء شناسے دات کنت ؟۔ ہے درستیں گپ بنگپ کنگ بوتگ انت۔ واجہ عبدالکریم وتی خیال ء لیہا نی تہا گوشت:

”ایش ہم حقیقتے ات کہ ایشی بانی ء جوڑ کنوک ایشرا یک آسودگ ء آسراتیں ملکہ (پاکستانے) ٹانینگ لوٹیتاں ء ایشراچہ ملاء مذہب ء دور یک جمہوری ء لبرل ایرن ملکہ گندگ لوٹیتاں بلے رند ء ایشی ء تناب جاگیر دار ء ہنگارانی دست ء احتاں کہ آایشرا یک دگہ راہی ء سراہرتاں“

”تئی حکمران تئی وتی شناست ء حسابیتاں نہ زانت، آترامدام جن انت، تراڈور دار انت۔ تو وتاراہم ڈور دارے، آچہ مذہب ء نشگ ء پرائنت ء ٹونمرو د بلوص ء گوانکاں جئے، آوتی شناست ء بحران ء گوزگ ء انت ء توتی شناست ء... بلے اے درائیں چیزانی علاج کیے، جمہوریت، آئین ء راجی انصاف...“

”تئی شناست، تئی علم ء زانت ء بنیات، سائنس ء سراہہ بیت کہ گبیر اچ ایشی ایوک ء پرتئی

دھول دماغ ء شپ ء تہا دست مچ جنگ ء تہاچ نہ بیت“ (2)

شمالِ گلہیں بازار ء یک بنگپے ہماکش ء جیل انت کہ اے ملک ء ودی بوؤگ ء گوں بلوچ گوں آئی ء دست ء جگ انت۔ ملک ء حاکم ء واکدار لوٹ انت کہ ملک ء درستیں صوبہ ہماراہ ء راہبندانی حساب ء وتی پچار ء جوڑہ کن انت کہ آئی ء دینت، بلے صوبہانی تہا نشنگیں مردم گوش انت کہ مئے ہما بستار ء

پچار ہماوڑ بر جاہ بہ بیت کہ ہزاراں سال آہاں گون انت۔ بلوچ ء لوٹ ہم ہمیش انت، ہمیشی ء بنیاد ء ایثی ء سیاست انت، چاگردی چست ء ایر انت۔ ایثی ء وطن دوستی ء ایثی ء مذاحت انت۔

بلوچ چہ قرناں قبائلی زندے گوازیگ ء انت۔ قبائلی زندے رنگ ء دروشم بلکیں بدل بوتگ انت بلے رہند مدام ہمیش انت کہ ہمیش انت کہ سرجمیں قبیلہ ء ساد ء مند سردار ء دست ء انت۔ شال ء گلیں بازار ء ہے قبائلی زند ہم بنگپ جوڑ کنگ بوتگ۔ ماں گدار ء تھا پیش دارگ بوتگ کہ اے زند رہند ء تھا مردم چونیں کش ء چیلی ء تھا کپتگ انت۔ قبائلی سردار، چونیں حیال ء لبہانی واہند انت۔ ادا جنگ ء اڑ چونیں گپانی سراپاد کانت۔ آہانی فیصلہ ء تھا چونیں ظلم ء زوراکی ء یک نیگی فیصلہ کنگ بیت۔ یک لس مردے آفیصلہانی منگ ء چنچو مجبور ء لاچار انت۔ ہے وت ماں وت جنگ ء اڑاں بلوچ راج یک قوسے ء بستار ء چنچو و نقص ء تاوان دانگ۔ منیر احمد بادینی ء واہگ انت کہ بنیادم وت جوڑ کنگیں قدر ء کنیلوانی بندیک مہ بیت۔ اے قبیلہی رہند کہ ماں آہانی تھا زند چو مرگی ء ڈب ء تھا انت، آزاد کنگ بہ بیت۔ ہارون وتی جیڑ گانی تھا گوشت:

”سانس ء دیمروئی، مذہبانی ازلی ء ابدی پیگام، ازلی ء ابدی یں از مکاری ء شاہکار، صوت ء ساز ء تخلیق نوکیں راہ ء راہبندانی شوہاز ہے دود ء رہید گانی المی اس لکھ ء مقصد انت ... ہمیشہ اچ دود ء رہید گے المی نہ انت، بوت نہ کنت، میار ء شگان مروچیکیں کہ انت، باندانہ بیت، بیر گیری ء براس کشی مروچیکیں گپ ء جہر انت باندانہ ہاں ء مروچی ہمیشہ استاں کہ اے سنگانی زمانگ ء دود ء رہیدگ بر جاہ ء جاہ مہ نند انت کہ ماایشاں خون دیگاکیں۔“ (3)

ہارون ء کارست ء پارست ء منیر احمد بادینی قبائلی ء پد منتگیں چاگردے ء ذہنی جاوراں بیان کنت کہ کسانیں فکرائی واہندیں مردم حیال ء جیڑ گانی بابت ء چار ء تپاس کنگ ء بدل ء شخصی چست ء ایرچارگ ہنت۔

”پہ مازند ء محسوس کنگ مشکل ء گران انت۔ اگاں ما محسوس کنین توھے چیز ء کہ کسے ماں را مے حرکتانی سراچے گوشت؟ مے پچانی سرے، مے نندگ ء پاد آگے ء سرے مے ملگ ء ملاقاتانی سرے کہ اے درائیں پائے بندی مے تخلیقی قوتانی دیماسیہ کنت کہ ماں بال گرت نہ کنناں، نوکیں چیزانی واب

دیرت نہ کننا، نوکیں چیز جوڑ کر نہ کننا، نوکیں دنیا شوہاز کرت نہ کننا، ہر کس کہ واب گندیت، نوکیں چیز جوڑ کنت، نوکیں رشتہاں ٹھنیت، آڑا ماشک ء نظر ء تہا چاراں ء چہ وتاجتا حیاں کننا۔“ (4) اے گدار ء بنگپ ء تہا قبیلہ زندہ تہاوت ماں وت جنگ ء اڑ، کشت ء کوش ہم ہو ار انت کہ ہے جنگ ء اڑ ء کپتنگیں مردم بکام وڑیں ذہنی اذیتانی آماج انت۔

” ہارون شپ ء روج ء عالوٹان بوت کہ اے حد اے پروردگار اے مالک تو اے قبیلہ داری جنگ ء کشتگانی یک راہ، یک تو جیل، یک راہ بندے شوہاز بکن تاکہ مئے شپ گوں یک دلحم این وابے بہ گوز آت ء مئے روج یک بر نکشائیں ایتی ء گوں گوزان بہ باں ء تاکہ پس ء وتی ڈرمانانی نیام ء چو کوہانی گر انباری ء مدام مانیت کہ مادیرت نہ کننا محسوس کرت نہ کننا ء زانت نہ کننا کہ مئے بانداں چون انت ء چے پیم ء انت۔“ (5)

شال ء گلئیں بازار ء پارست ء منیر احمد بادینی ء قبیلہ زندہ در ستیں تک ء پھناتانی سراگپ جنگ۔ قبیلہ زندہ رہندے تہا ہا کہ جوانی ہست انت، آہانی نام کپتنگ بلے گیشتر ہما چا گرد بیان کنگ کہ اودا جنگ، برات کوشی، طہبی کش ء چیل، چا گردی ناہروری، زالبولانی بستار بنگپ کنگ بوتگ انت۔ بلے منیر بادینی ء بنگلی بنگپ ہمیش انت کہ قبیلہ زندہ تہا زندگی فطری رنگ ء آزاد نہ انت۔ ایٹی ء ردوم اوشتاگ۔ وت سازیں دود ء ر بید گانی تہا گلگیر انت۔ وھد ء روانی اوشتاگ انت ء ایٹی ء بنیادم ء در ستیں واب ء حیاں بندیک کنگ انت۔

شال ء گلئیں بازار ء بنگپ زندگی انت۔ منیر احمد بادینی ء ماں اے گدار ء زندگی، بازیں نیگاں Demintion چارگ ء کوشت کنگ۔ زندگی، قومی قدر ء کنیلوانی تہا، زندگی قبالی قدر ء کنیلوانی تہا ء زندگی انفرادی قدر ء کنیلوانی تہا، درست تجربہ ء دروشم ء بنگپ کنگ انت۔ اے تجربہ ء واستہ آئی ء ہما جاہ ء سیاست در کار بوتگ، زرنگ۔ راجدپتر در کار بوتگ آئی ء سراجٹ ء تران کنگ۔ یک نپری تجربہ در کار بوتگ انت، بیان کنگ انت۔ مبارک ء آئی ء فلسفہ، اصل ء زندہ را قومی ء بنگلی زندہ در، یک نپری چم ء گوں چارگ ء کوشتے انت۔

” ایس آر شیکھر کھندان بوت:

”مبارک تو ہر چیزِ وقتی ذاتِ گرائے، ایس یک ناجوڑی ہے، تو گو شداران ہے،

بچار کہ چے بیت۔ کدی و تارا جڈباتی وڈے گوں چیزاں مہ بند کہ رندے اے فکرے حیاں پر تو ناجوڑی ہاں!“
 مبارک گوشت: ”من و ت نہ کنین، بلکنامنی کیمشتری انچس انت، من اے ہے ڈولیں چیز متاثر
 کننت، کہ بگیر اچ ایساں من چو براں وتی زندے بے وادھ حیاں کنین، اے ڈولیں مز نہیں واقعہ منی
 ارواح ہاں اے تہا مہیز ثابت ہاں... ہر چنت کہ من وتی فکرے حیاں ہاں دےیں، ہمنکس گینن زند پین سک
 بیت، ہمنکس گینن من زندگ بیگ لوٹاں چیا کہ اے درائیں واقعاتانی پُشت اے من اے ہما محرک اے طاقت اے
 احساس بیت کہ آڈنیاء اے درائیں کسان کسانیں واقعاتانی سبب انت...“

ایس آر شیکھر پدانیام کپت:

”نوں اے تہی ڈول اے فکر کنگ ہم گناہ شمار بیت، ترا خبر نہ انت کہ اکتھنوکیں روچاں فکرے
 حیا لانی بھلاں چوروتھتگ اے بنگونج کنگ بیت کہ رندے کس روشن حیا لے نام اے مہ گر بیت... من نہ زانین کہ
 تو کجام ڈنیاء تہا زندگے...؟“

مبارک وش بوت کہ ایس آر شیکر گپ اے دیم اے بران انت۔ ”بلے سر! کسے تو اے سیائیں شپ اے

تہاروشنائی کاریت“

”یک فردی اے گوشت چے کن انت؟“ شیکھر اے گپانی تہانا امیتی مان ات، وھدیکہ مبارک پُر

امیت ات۔

”یک فردے اچ مہ کنت، بلے وتی راہ بندانی سرا بوشتیت تو ہم یک روشنائیں روچے تک

دنت۔“

”فردے قربانی دینگ گرائیں کارے“

”پہمیشا توراج تہاروشنائی آروک کم اے سیائیں شپانی شاخوان باز انت۔“ (6)

اے گدارے مستریں بنگپ، زند، انت۔ بنی آدم اے زند، آئی اے سو بے سو بی، درد اے وش،
 دوستی اے نادوستی، وتی جندے گوں مہرے وتی مہرے دومی اے درد اے ہوار گیجگ اے گوشت، تہنائی اے تہا چھی اے چھی اے تہنائی اے
 وڈیں سر حال اے بنگپ، ماں گدارے ہوار انت۔ شال اے گلےں بازار اے بات اے اے آرد اے گوشت انت:

”اے گدار (ناول) بیکیں وھدے سے موسمانی تہا سفر کنت۔ یکے و ز بیکیں زندگی ء راجد پتری کسے ء درانگازیت، دومی ٹکی زندگی چہرے، سیمی ہسے نہ و شیں زندگی اندر ء وشیانی، مہرانی معنہ شوہاز انت۔“ (7)

گوں گونڈ گیری ء ماگوشت کنیں کہ بنگپ ء حساب ء شال ء گلےں بازار یک راجد پتری ء فلسفی گدارے کہ ماں آئی ء تہا یک عہدی ء مردمانی زندگی اس گیری کنگ بوٹگ اے گدار ء یک نیمگے قبیلہ سسٹم، جاگیر دار طبقہ ء خیال ء لیکہ، یک قومی ء نوکیں ملکی ء ہوار بووگ ء تبرانتی جیڑہ ء جنجال، آہانی باطنی زندگی میں ء گمان ء چریشی سبب ء ودی بوٹگیں جیڑہ بنگپ جوڑ کنگ بوٹگ انت۔ سر جمیں گدار بیکیں شہر ء پڑور ء نبشتہ کنگ بوٹگ کہ ماں آئی ء تہا مردمانی ہمک روچی زندگی، آہانی جیڑہ ء جنجال، زالبولانی چاگردی بستار، مذہبی ریاکاری، سیاسی ء چاگردی بدلی ء بدل بووکیں جاورانی نادرگ بیان کنگ بوٹگ انت۔ دومی نیمگے چاگردے تہا فرد ء زندگی آئی ء گوں وتی ذات ء کش ء چیل ء چاگردے تہا آئی ء بستار بنگپ کنگ بوٹگ۔

شال ء گلےں بازار ء کارست

کسے، پلاٹ، واقعہائی وژا کارست گدار ء تہا بنی کردے اداکن انت، اہیدچہ کارستان واقعہ پیش کنگ بوت نہ کنت۔ کارست ء پلاٹ ء ہمگوتگ بووگ المی انت۔ گدار نویس کارستانی ذہنی، جذباتی، نفسیاتی ء چاگردی زندگی سر پد بہ بیت۔ یک راجد پتری گدار نویسے، کارستانی سر جمیں زندگی، باطنی ء ظاہری دونیناں درانگاز کنگ ء ہا ترابا کنت، ہما عہد ء بابت ء کہ نبشتہ کنگ ء انت، آئی ء زندگی رہند، دود ء ر بیدگ، سیاسی ء چاگردی جاو حال ء جیڑہاں شری ء سر پد بہ بیت۔ گونٹنگ بیت کہ درستان جوان ترین کارست ہما انت کہ آہانی تہا زندگی سر جمیں راستی بہ بنت۔ لس مردمانی وڑیں شری ء بدی ء گوں آہانی جڑبگ ء مارشت ہم لس مردمانی وڑیں بہ بنت ء آہے ذنیہ مردمانی وڑا بہ بیت۔

”ناول کے بڑے کینوس پر ہر کردار کا الگ الگ منصب ہوتا ہے ہیر ویا مرکزی کردار پلاٹ کو آگے بڑھاتے ہیں اور اپنا مخصوص رول ادا کرتے ہیں لیکن سطحی اور یک رخے کردار زیب داستان کے

لئے شامل کئے جاتے ہیں۔ ناول کے سارے کردار گوشت و پوست کے انسان معلوم ہوتے ہیں اور ہماری طرح ہی جذبات سے مغلوب ہو کر اپنے افکار و اعمال سے ہمارے دلوں پر نقش چھوڑتے ہیں۔ یہ کردار مشاہدہ کی پیداوار ہو سکتے ہیں یا محض تخیل کی تخلیق، کبھی اپنی ذات و صفات میں بالکل منفرد تو کبھی ایسی خصوصیات متصف کہ اپنے ہمزادوں (Types) سے زیادہ مختلف نہیں نظر آتے۔“ (8)

”شال ء گلیں بازار“ ء درستیں کارست ابرمی ء ہمک روچی زند ء گوں ہمگر نچ انت۔ آہانی ننگ ء پاد آیک، گپ ء تران، چست ء ایر، فکر ء خیال درست راست ء حقیقی انت۔ اگاں اے کارست ای۔ ایم فوسٹر ء فلیٹ ء راونڈ کارستانی حساب ء گیشن ء گیوار کنگ بہ بنت گڑا راونڈ کارستانی رداکینت۔ ایسی ء سبب ”شال ء گلیں بازار“ ء بنگپ انت کہ منیر احمد بادینی ء گوٹنگ ء ردازند ء ہنگامیت ء بابت ء نبشتہ کنگ بوتگ۔ زند ء ہنگامیت ء تہاچ کارست فلیٹ ء ٹچپ بوت نہ کنت۔ بنگپ ء ہے پیچیدگی ء کش ء چیل کارستانی تہا ہم گندگ بوت کنت۔ گدار ء کنویس مزن انت، پمیشا گدار ء کارست جتا جتا تب ء ٹیل، جتا جتا تب طبہانی نما سندگی ء کن انت۔ منیر بادینی ء ہما عہد ء کہ پیش کنگ، کارستانی وسیلہ ء ہما عہد ء زند، آئی ء جتا جتا تب رنگ ء دروشم، نوک ء کوہنیں پدربچ ء کش ء چیل، بدل بوؤ کیں زمانگ ء جاو حال ء کش ء چیل ء جوانیں وڑے دیم ء آگ ء سوہمند بوتگ۔ چچ چشیں کارستے نیست کہ زیادہی ء بھرتی ء گوٹنگ بہ بیت۔ درستیں کارست کہ دیم ء روگ ء وتی کرد ء ادا کنگ ء انت۔ کسان ء چہ کسانیں کردارے کہ گدار ء پلاٹ ء بہر کنگ بوتگ واقعہانی پیش آیک ء وتی کرد ء ادا کنگ ء انت۔

موپاساں، Guy De Moppasnt کارستانی بابت ء سرجمی ء نبشتہ کنگ ء حلاپ بوتگ، آئی ء گوٹنگ بوتگ کہ بل کارست وت ء وت پدربہ کن انت، آچی انت۔ کجام قد ء کاٹ ء مردم ء چونیں فکر ء خیالانی واہند انت۔ کجام ہم کارستی ء مہکم بوؤگ ء ثبوت ایش انت کہ گوں واقعہاں جزان ء پدربوؤان بہ بنت۔

وتی کارست سازی ء کارستانی بابت ء منیر احمد بادینی ء گوٹنگ انت:

”ہر کردار ء وتی یک حاصیں درجگ ء رولے بیت کہ من اے درجگ ء رول ء المی صورت ء بیان کنگ لوٹاں۔ چو کہ من لوٹاں کہ اگاں کسے بخیل ءے گڑاچ آئی یک یک حرکت ء زانگ بہ بیت کہ آ

بجیلے... ءُ اُنچ اگاں کسے حُسن پرستے گڑا اچ آئی ہر حرکت ءُ زانگ بہ بیت کہ آحُسن پرست انت ءُ آحُسن ءُ زیبائی ءُ قدر کنت۔ ہمیشا من حُسن ءُ زیبائی ءُ یک یک تک ءُ پھنات ءُ وتی کردار ءُ چمانی تھا چاراں، آئی ءُ یک یک رگ ءُ روہنگ ءُ گوں آئی یک یک وڈھ ءُ کھڈ ءُ کوند ءُ بیان بہ کناں... چو کہ ہمک شاہ نویس وتی کردار ءُ بڈروت ءُ مارشت ءُ مارنگ ءُ زر ءُ تھا اوژناگ کنان لعل ءُ مُر وداں چنیت ءُ دیما کاریت۔“ (9)

شال ءُ گلیں بازار، ءُ کارستانی پیش کنگ ءُ منیر بادینی ءُ آہانی ارواہ دست جنگ۔ آہانی نیکی ءُ بدی، گوں آہانی ذات ءُ ہمگر نچ آنت۔ آئی ءُ کارست مژادار ءُ شرفدار نہ آنت۔ آہانی تھا بدی ءُ حرابی ہم پدرا آنت۔ اے کارست مہر ءُ دوستی ءُ مزن شانی ءُ لوٹوک آنت، آہانی تھا انسانی نزوری ہم ہست، کست ءُ کینگ ءُ مہر ءُ محبت ءُ جذبگ برابری ءُ مارشت زور آنت۔ بلے بادینی چہ وتی نیمگانے آہاں گچینی ءُ شریں مردم کنگ ءُ واستہ جہد ءُ کوشت کنت، نئے آہاں بدی ءُ حرابی نشان ءُ چیدگ۔ منیر بادینی ءُ کارست سازی ءُ بابت ءُ اے آرداد نبشتہ کنت:

”نبشتہ کار (بادینی) چچ کارست ءُ پلہ مرزنہ انت، آوتی نیمگ ءُ کس ءُ بد ءُ رد نہ کنت۔ چچ کارستی ءُ کار ءُ کار نہ داریت۔ دراہ آزاتی ءُ روان آنت۔ سپر کنان انت، وت ماں وت ءُ تران ءُ آنت۔ منیر احمد بادینی ایوک ءُ آہاں کزینان انت۔ پچار کنگ ءُ پد آوتی مونولاگ ءُ منت ءُ وتی تب ءُ سہرا کن انت۔“ (10)

منیر بادینی ءُ، کارست سازی ءُ کارستانی نفسیاتی، ذہنی، اخلاقی، چاگردی ءُ ’طقی، کساس درستیں قدر ءُ کینلو در جنگ بوت کن آنت۔

گدار ءُ پنجابی یامر کزی کارست، ’مبارک‘ انت، کہ آئی ءُ چپ ءُ چاگرد ءُ سرجمیں کہ گوناپ دینگ بوتگ۔ مبارک، واجہ دیدگ ءُ اولی جنین زر بی بی ءُ چک انت کہ ماں کوچگی میتگ ءُ سرکاری اسکول ءُ وانگ ءُ انت۔ پد امات ءُ بازیں گوشگ ءُ پد، پت آئی ءُ پہ وانگ ءُ شال ءُ کاریت۔ دومی سانگ، پت ءُ مات ءُ جُست نہ کنگ، پت ءُ آئی نیمگا دگوش نہ دینگ، کسانی ءُ روچاں ماں ذنیاء تھا آئی ءُ بستار ءُ کم کن آنت۔ کوچگی زند، قبیلی رسم ءُ رواج، پد اشہر ءُ پہ وانگ ءُ آگ ءُ رند کوچگی ءُ شہری زند ءُ تپاوت، سیاسی ءُ چاگردی جاور حال، آئی ءُ دیم ءُ بازیں جُست ایر کن آنت۔ مبارک یک انجیں کارستہ کہ یاگی گوشگ بوت کنت کہ آ

چہ وقتی کش ء گورء زندر ہندء دلجم نہ انت۔ آئی ء بدل بوؤکیں تب، تنک ء بھیسہ، آئی ء زندگی ء مارگ، زانگ ء پھنگ ء جزبگ، آئی ء انچیں کارستی ء دروشم ء پیش کن انت، کہ آئی ء دل ء دماغ ء تہایک مدامی ڈاہ ء شور، یک جنگے برجاہ انت۔ آ زندگی ء ہمک جزبگ، ہمک بہرگ، ہمک تنک ء پہنات ء، زانگ ء سرپد بوؤگ ء کوشست ء انت۔ یک قومی ء بستارء، یک قبیلہی بی ء بستارء، ء یک فردی ء بستارء، ماں اے دنیاء وقتی ہند ء جاہ ء شوہازگ ء وازمندگ انت۔

مبارک اے گپ ء منوگر انت کہ زندگی ہنگامہ بی ء بنیاد ء وجود ء تنگ، وھد وقتی حساب ء روان انت، ہے ہنگامیت ء وھد ء چلشت ء تہا بنیاد ء وقتی بساط ء بستار دیک ء جہد ء کوشست کنگ لوٹیت۔ باز وھد ء دری جاو (خارجی حالات) بنیاد ء بساط ء بستار ء راہ ء بند انت بلے آئی ء تہا اے واک ء توں بوؤگ لوٹیت کہ وقتی راہ ء در بہ گجیت۔ آئی ء منگ ہمیش انت کہ یک قومی ء بدل بوؤگ ء واستہ المی انت کہ آ قوم ء مردم بدل بہ بنت، وانندہ ء زانکار بہ بنت، انفرادی بدل المی انت، ہمیشی ء بنیاد ء اجتماعی بدلی کیت انت۔ ہے انفرادی بدلی ء واستہ مبارک بے تاہیر انت۔ یہ ہما آزادی ء پوگ ء تچ ء تاک کنت کہ دود ء ریدگ، چاگردی بندشاں چہ آئی ء تچ گتگ انت۔

میربادینی ء مبارک ء کارست گوں کشمی ء اے گپاں جو انیس وڑے پد رنگ:

”یک انچیں مردے کہ چہ کسانئی ء یک حیالی ء گوں سر ء چیر بہ بیت ء مہ زانت کہ آپے لوٹیت بلے آئی فکرانی پُشت ء ہے حیال آرننگ کنان بہ بیت کہ آدمام ہے حیال ء وقتی دست ء بہ کنت، انچش چو کہ زھگے مرگے بہ گیرت ء مرگ بال بہ کنت ء آبال کنوکیں مرگ ء پداتچان بہ بیت بلے مرگ ء ر سینت مہ کنت، بلے مرگ ء زیان بوؤگ ء رند ہم مرگ ء گرنگ ء واب ء گندگ ء بہ بیت کہ آئی زند ء درائیں آدرش ء لیکھ مرگ ء وقتی دست ء آرنگ!... من ء مبارک پمیشا کدی کدی زھگے گیت چیا کہ آچو زبگانی پیاواب گندیت ء ہے وابانی پداتچان بیت... بلے آئی ہے واب گندگ ء آرنچہ دگراں جتا گرنگ، اے دگے چے کن انت؟ ورنت ء وپس انت، بلے آچہ وقتی حیالاں نوکیں جہان پیدا کنت ء زند ء لیکھ ہمیش انت کہ آہرگام ء ہرزل ء نوکیں جہان پیدا بہ کنت کہ اگاں کسے چہ اے لانگی ء ز بہر انت گڑا آئی ء زند بے وادھ (ہوادگ) انت۔“ (11)

ماں گدارے تہا جہد کنگ بوٹنگ کہ ثابت کنگ بہ بیت مبارک لائیکس مردے کہ واب گندیت ، و اباں گوں نوکیں جہان سازیت۔ و ابانی سازا تگیں جہان راستی دینگ ء جہد ء کوشت کنت۔

گدارے یک دگہ کارستے واجہ دیدگ انت کہ مبارک ، ہارون ، صفت بی بی ء پت انت۔ بلان انت سکہ لعلانی ء کہ مبارک ء کارست ڈیولپ بوؤگ ء بنداتی سیمسر ان انت، کہ ء گیشتریں بہر حاجی دیدگ ء کوپگان انت۔ حاجی دیدگ ء کارست Typical شیبھی کردارے، مئے چاگرد ء تہا اے وڈیں کارستانی اگتہ کمی نہ انت ء اے کارست بے کساس گوں راستی ء ہمدپ انت۔ اے چاگرد ء تہا سک شرفدار ء عزت داریں مردم زانگ بنت، بلے آہانی کرد ء تہا ڈنیاء در ستیں بدی ء حرابی یکجاہ انت۔ یک نیگے آحاجی انت، چارج کنگ، پنج وھدی نمازی انت۔ داد ء سوگات دنت، حیرات ء سکنتا کنت۔ نان ء وہ داد بکش انت، مہلوک ء خدمت کنگ ء نام ء سراوٹ ء اوشنتیت بلے دومی نیگا آئی ء کرد ہمیش انت کہ ووٹ ء پمیشا بہر زورگ لوٹیت کہ اصل ء سرکار ء واکدار بوؤگ ء وسیلہ ء وتی کاروبار ء تحفظ دینگ لوٹیت۔ چرس ء ہیر وٹن بہا کنت۔ ہما کہ آئی ء شیبھی ء رابانی دیما اڑاند ودی کنت، آہانی کنگ ء چک ء پد نہ بیت۔ دو جن ء وجود بوؤگ ء پد ہم پہ شبر ہی کہبگ جاہاں وٹیل انت۔ چو مبارک ء کارست سازی ء وڈا حاجی دیدگ ء کارست سازی ء منیر احمد بادی ء پد انت۔ سر جمیں گدارے منیر احمد بادی نی یک جاہے ہم چہ وتی نیگ ء نہ گوشت کہ حاجی دیدگ چونیں مردے، حاجی دیدگ وتی کرد ء گوں گپ ء تران ء چست ء ایراں پد کنت۔ حاجی دیدگ ء مرگ ء رند، ہارون پت ء کارست ء ادا کنت۔ آوتی رہنداں بدل کنت بلے زندگی ء چارگ ء رہند ہما یکین انت، آئی ء منگ ہم ہمیش انت کہ زند ء چلشت گوں زر ء مال ء ہمگر نچ انت۔ چاگرد ء تہا معتبریں مردی ء بستار ء بر جاہ دارگ ء پد اکلثوم ء رند ء مچھ، آئی ء وتی پت ء نوک تریں اکس ء دروشم ء پیش کنت۔

اگاں چارگ بہ بیت گدارے در ستیں کارست دیم ء روگ لوٹ انت، جُزگ لوٹ انت، زند ء ہے ہنگامیت ء تہا وتی ازرش ء بستار ء پد کنگ لوٹ انت، مبارک فکر ء لیکہانی بنیاد ء ہے جُزء تہا بوؤگ لوٹیت۔ مبارک ء منگ انت کہ بنیادم فکری حساب ء مہکم بہ بیت، طاقتور بہ بیت۔ وانگ ء زانگ در بہ بارت۔ گڑزند، چاگرد ء سر جمیں کانتاں پہ آئی ء یک لیب جاہی ء گین دگہ بچے نہ بیت۔ حاجی دیدگ

ہم ہے طاقت و لوٹوگ انت، بلے دگہ وڑا ہے ہاترا حاجی دیدگ شیکی کنت۔ قبیلہی زندہ تھا ارزشت و بستار، زرء مال و رعیت، حاجی ہے زرء مال و زندہ ٹچک و انت، ابید اے گپ و خیال دارگ و شرچی و پدچی انت۔ کجام جاہ و انسانی و اخلاقی قدر لگتھماں بووگ و انت، آئی و کار نیست۔ حاجی دیدگ بس زندہ ہے ہنگامیت و تہا ثبات لوٹیت۔ زور و طاقت و پلہ مرزانت۔ برے گوں شیکی و قتی طاقت و درانگا زنت بلے ماں قتی نفسی و اہگانی پدرا نشت و۔ عبد الکریم، ہم ہے بخز و تہا انت، ہے ہنگامیت و گوں ہمروان بووگ و کوشت و انت۔ آچا گردی تہا اشتراکی رہبندانی منوگر انت۔ آئی و لیکہ انت کہ چاگرد و درستیں مردم ہووار بہ بنت۔ بدلی بیار انت۔ بخزگ و تہا بہ بنت۔ بلے درست ہواری و۔ ہمیشی و ہاترا آرا چد پتر و وانیت و پداپہ نوکیں پد ریچ و سرکنگ و کوشت کنت۔ چاگرد و تہا گیشن و چہ گیشن قتی خیال و لیکہاں شنگ کنگ لوٹیت۔ مراد، اسحاق، حوب یار، زندہ جمود و پروٹنگ و ہاترا مزاحمت کن انت۔ جنگ کنگ زندہ دیر وئی و دیگ لوٹ انت۔ انچو کہ قبائلی زندہ جنین و کارست سک محدود بیت ماں شمال و گدار و تہا آہانی چست و ایر ہم نہ بووگ و حساب و انت۔ بلوچیں جنین، لعل بی بی و زربی بی کہ حاجی دیدگ و جنین انت، دو Typical بلوچیں جنین انت۔ و ت ماں و ت ہوگ بووگ و سبب و شنگ و بے تنگی و آماج انت۔ اولی جنین زربی بی، گوں واجہ دیدگ و مدام گلگد ار انت کہ آئی و چکاں ارزشت نہ دنت، آنگک و اشتگ و ت شہر و گوں دومی جنین و عیش و نوش کنگ و انت۔ دومی جنین لعل بی بی و مدام ترس چیر انت کہ حاجی دیدگ و چماں آئی و ارزشت کمتر مہ بیت، آپد ا دومی جنین و مہ روت، پہ اے ہاترا آدم و میاہ کنگ و دزگٹ انت۔ گوٹنگ بیت کہ ماتو اگاں مات و گوہار انت، شاہ و ماران و سوار انت، ماں اے گدار و لعل بی بی و کارست اے وڑانہ انت۔ مبارک کہ آئی و چکوائت، قتی زہگاں کڈن کنت کہ شمسے برات انت و پہ آئی و قتی چکانی وڑا انت۔ چونابا اے بلوچی دودانی براہداری انت کہ ماتو، قتی چکواں چک سر پد بنت۔ صفت خاتون، سلمی و کلثوم، نوکیں دور و وانندہ و ماڈرن جنک انت۔ زینب، شازیہ، و لکشمی پد ماں پد مبارک و زندہ کاینت۔ آئی و فکر و لیکہانی بابت و بحث و تران کن انت بلے بلوچ نہ بووگ و سبب و گدار و زندہ بندہ ہووار نہ انت۔ کلیں جنینیں کارستانی کارست سازی جوانی و کنگ بوٹنگ۔ بلے اوور آل کہ قبیلہی چاگرد و زابل و

بابت کہ بے توری یہ ہست، آماں زندہ تچہ تا کاں گون نہ انت۔ ماں شالہ گلئیں بازارہ ہم ہے وڑ گندگ بنت۔

واچہ دیدگ، گوں شہیکی ءُ زر گیری ءُ ہوس، زرہ باپشتہ سرداری ءُ شرفندی ءُ واہگ ءُ عبدالکریم گوں وتی فکر ءُ لہسہاں، مبارک زندہ شوہاز معنادیگ ءُ مراد گوں وتی سر مچاری ءُ سلمی گوں وتی چالاک ءُ ہارون وتی پتہ بدل ءُ بستارہ یک انجیں چاگردی ءُ نمائندگی کن انت کہ آزماگی قیدہ بنداں چہ آزات بووگ ءُ نوکیں گواتانی تہا ساہ ءُ سنگ ءُ واہگدر انت۔ درست زندہ تہا بدلی ءُ واہگ دار انت، ءُ ہمک کس بدلی آرگ ءُ واستہ وتی لیکہ ءُ فکر اں گوں چہد ءُ کوششت ءُ انت۔ یک مز نیں گدارے بووگ ءُ سبب ءُ ”شالہ گلئیں بازار“ تہا کارستانی رنگ ءُ رنگی گندگ بوت کنت۔

شالہ گلئیں بازارہ تکنیک:

تکنیک، یک حسابی ءُ ازم ءُ درپ ءُ پوشاک انت۔ ہمار بند انت کہ آئی ءُ پارستہ ازم رنگ ءُ دروشم دیگ بیت۔ لہزانک ءُ میدان ءُ بنگپ ءُ مواد ہا وڑیں بہ بنت، تکنیک ہم ہا وڑیں گچین کنگ بیت بزاں بنگپ ءُ مواد ءُ حساب ءُ تکنیک ہم بدل بنت۔ گدار مدام زندگی ءُ بنگپ کنت ءُ زندگی ہمہ گیر ءُ مزں شان انت پوشکہ گدارہ بنگپ ہم بے کچہ کس اس انت۔ گدارہ پیش کنگ ءُ تکنیک ہم بے حساب انت۔ میاں اُستمانی سطح ءُ تکنیک ءُ درگت ءُ بازیں تجربہ کنگ بوتگ انت۔ بیانیہ تکنیک، چیدگی تکنیک، زند نامہی تکنیک، ڈائری تکنیک، فلش بیگ تکنیک، شعوری تکنیک ءُ دگہ بازیں۔ یک گداری ءُ تہا یکیں وھدہ یکے ءُ چہ گیشتر تکنیک ہم کار مرز کنگ بیت۔

تکنیک ءُ پچارہ بابت ءُ ممتاز شیرین نبشتہ کنت:

”تکنیک کی صحیح تعریف ذرا مشکل ہے۔ مواد، اسلوب اور صہیت سے ایک علیحدہ صنف ہے۔ فن کار مواد کو اسلوب سے ہم آہنگ کر کے اُسے ایک مخصوص طریقے سے متشکل کرتا ہے۔ افسانے کی تعمیر میں جس طریقے سے مواد ڈھلتا ہے، وہی تکنیک ہے، میں ایک عام مثال سے ذرا اس کی وضاحت کر دیتی ہوں، مثلاً ایک برتن کے لئے سب سے پہلے مٹی کی ضرورت ہوتی ہے، اسے خام مواد سمجھ لیجئے، پھر اس میں سے رنگ ملا یا جائے گا۔ یہ اسلوب ہے، پھر کار یگر مٹی اور رنگ کے اس مرکب کو

اچھی طرح گوندھنا، توڑنا، مروڑنا، دبانا، کھینچنا، کسی حصے کو گول، کسی کو چوکور، کہیں سے لمبا، کہیں سے گہرا اور مخصوص شکل پیدا ہونے تک اسی طرح ڈھلتا چلا جاتا ہے۔ تکنیک کے لئے یہ ایک موٹی سی مثال ہے۔“ (12)

تکنیک ء تہر ء قسمانی بابت ء غنی پرواز نبشتہ کنت:

” تکنیک، ہوا میں چیزے، ایشی ء بازیں پیداواریں تہر انت۔ چرابانی توک ء بیانی تکنیک، تاریخ نویسی تکنیک، ہمکلامی تکنیک، حکایت پسند تکنیک، ٹررنیلی تکنیک، کاگدنویسی تکنیک، ڈاڑی تکنیک، گپ ء رپی تکنیک، تاثراتی تکنیک، اظہاری تکنیک، بازیگی تکنیک، دیروی پسند تکنیک، شعوری رو ء تکنیک، آزاد تلامذہ خیال تکنیک، علامتی تکنیک، وجودی تکنیک، تجربیدی تکنیک، جدید تکنیک، مابعد جدید تکنیک، ءدگہ بازیں تکنیکے ہوار انت... بلے اے ہبر ء گیشنگ الہی انت کہ کم ء گیشن ہر تکنیک ء توک ءدگہ چیزے ناں چیزے تکنیک پہ گونڈی یا مرنی ہوار بیت گوں، ء چشیں تکنیک نہ بیت کہ بس یک راستیں ء پھکیں تکنیکے زانگ بہ بیت۔ ہے ڈول ء چشیں آزمانک وناول ہم نہ بیت کہ راستیں ء پھکیں تکنیکے ء بہ بیت۔ بزاں ہر تکنیک ء توک ءدگہ ہستے تکنیک ہم پہ گونڈی یا مرنی، جاو ء حاجتانی رو ء، ہوار بیت گوں، ء ہر آزمانک یا ناول چہ یکی ء گیشتر تکنیکانی توک ء بیت۔“ (13)

یک گداری ء یکی ء گیشن تکنیکان نبشتہ بووگ ء مستریں سبب ایش بوت کنت کہ گیشتریں گدار نویس، گدار نبشتہ کنگ ء پلانگ ء تہا تکنیک ء تزجج ء تہا ہوار نہ کن انت۔ آبس یک تکنیکے گچین کن انت ء نبشتہ کنان بنت، دیہتر اکہ ء لوٹ ء پکارانی ردا تکنیک کارمرز کنان کن انت۔ اے بابت ء قرۃ العین حیدر ء وتی یک انٹرو پویے ء گوشتگ:

” جب ہم لکھنے بیٹھے ہیں تو تکنیک خود بخود وارد ہوتی ہے۔ اس کے لئے ضروری نہیں کہ لکھنے والا اس پر پہلے سے سوچے۔ ایک موسیقار کے ساتھ تو یہ مشکل ہے کہ ایک راگ کے لئے خواہ وہ تکنیک میں تبدیلی کرے بنیادی اصولوں سے انحراف ممکن نہیں لیکن میرے لیے یہ مشکل نہیں ہے۔ کوئی بھی مختصر سا منظر یا کوئی امیج جو میری یادوں میں موجود ہو مجھے تحریک دیتا ہے اور میں لکھنا شروع کر دیتی ہوں، تکنیک خود بہ خود پیدا ہو جاتی ہے۔“ (14)

بلوچی لبرزانک، گدار مز میں پیمانہ بی، نیشہ نہ بوتگ۔ ہمیشا چرے تکنیکاں سر جمیں وڑے کار گرنگ نہ بوتگ۔ بلوچی ۽ گیشتریں گدار تچک ۽ سائیں بیانیہ تکنیک ۽ نیشہ بوتگ آنت کہ آہانی تھا اے دگہ تکنیک ہما جاہ ۽ درکار بوتگ، کم ۽ باز ہوار گیجگ بوتگ آنت۔

”شال ۽ گلیں بازار“ تکنیک ۽ حساب ۽ دو بہر کنگ بوت کنت۔ یکے ۽ سہے تچک ۽ سائیں بیانیہ تکنیک آنت کہ بلوچی ۽ گیشتریں گدار نیشہ کنگ بوتگ آنت۔ وتی بنگپ ۽ حساب ۽ ”شال ۽ گلیں بازار“ فکری ۽ لکھی گدارانی رم ۽ کیت۔ اے وڑیں گدار گیشتر بیانیہ تکنیک ۽ نیشہ کنگ بنت دانکہ گدار نویس وتی لیکہ ۽ تچک ۽ پیش کت بہ کنت۔ ”شال ۽ گلیں بازار“ ۽ دومی تکنیک شعوری رو ۽ تکنیک آنت۔ شعوری رو ۽ گالبند اولی رند ۽ امریکہ ۽ نفسیات دان ولیم جیمز ۽ وتی نامداریں کتاب Principles of Consciousness 1890 ۽ دیم ۽ آؤرنگ۔ ولیم جیمز ۽ وتی لیکہ ۽ گوشنگ شعور چو اوشتا نگلیں آپ ۽ نہ آنت، چو کور ۽ مدام ایرر چک ۽ آنت۔ انچو کہ کور ۽ ہار ۽ پُشت ۽ ہار کیت ہے وڑا اے سلسلہ مدام ہست آنت، ہے وڑا شعور ۽ تھا موجانی وڑا خیال مدام چول جنگ ۽ آنت ۽ اے، ہچر نہ اوشت آنت۔ ماڈرن لبرزانک ۽ باطنی کیفیت ۽ جاورانی درانگا ۽ بازیں ذہنی چست ۽ ایرانی درشان ۽ ہاترا شعوری رو ۽ کار گرنگ بیت۔

(15)

شال ۽ گلیں بازار ۽ شعوری رو ۽ تکنیک ۽ مز میں کسائی ۽ کار گرنگ بوتگ۔ ڈاکٹر بیگ احساس ۽ گدار یا فکشن ۽ تھا شعوری رو ۽ کار گرنگ ۽ بابت ۽ گوشنگ آنت:

”راہٹ ہمفری نے شعور کی رو کو پیش کرنے کے چار بنیادی طریقے بتائے ہیں۔ راست داخلی کلام (Direct Interior Monologue)، بالواسطہ داخلی کلام (Indirect Interior Monologue)، ہمہ بین مصنف کا بیان (Omniscient Authers Description) اور خود کلامی (Soliloquy)۔“ (16)

”شال ۽ گلیں بازار“ ۽ تھا Omniscient Authers Description ۽ تکنیک ۽ کار گرنگ بوتگ۔ اے تکنیک ۽ نیشہ کار چہ وتی نیگا کار سست ۽ شعوری رو ۽ بیان کنت:

”اس میں بیان کی ساری ڈوریاں مصنف کے ہاتھ میں ہوتی ہیں۔ Ominiscent کا مطلب سب کچھ جاننا ہے۔ اس تکنیک میں مصنف اپنی رو میں اپنے کردار کی شعور کی رو کو بیان کرتا ہے اور بالواسطہ داخلی کلام میں وہ صرف کردار کے شعور کی رو کو پیش کرتا ہے۔ اس تکنیک کے لیے Third Person کا استعمال ہوتا ہے۔“ (17)

”شال ء گلیں بازار ء کنولیس ء راجد پتری، مہری، سیاسی ء چاگر دی ء فلسفی بنگپ نژاتنگ آنت۔ کارستاں گوں، ہمگر نجیں و نیل ء واقعہائی مک ء زندگی ء قدر ء کنیلو، وھد ء روانی، قیہلی زند ء رہند، بنیادم ء سراجورانی اثر، آہانی عقلی و ذہنی مانگیشگ ء پرار تیچ ء مک ء کسہ دیم ء برنگ بوتگ۔ درستیں چیزاں دروشم دیگ، ظاہر ء پد رکنگ ء واسطہ بیانیہ تکنیک گوں شعوری تکنیک ء ہوار کنگ ء منیر بادینی ء وقتی تجربگ، دیدن ء مشاہدہ، گواچن پسندی ء نقطہ ء نظر، فلسفیانہ بیان ء کارگیشگ ء یک عہدی ء زند ء چاگر دی ء گواچنی اکس وانوکانی دیم ء ایرکنگ۔“

شال ء گلیں بازار، چہ حاجی دیدگ ء کہول ء پجار ء بندات بیت، کہ چہ کوچلی میٹگی ء اتنگ ء شال ء جاہمنند بوتگ۔ چریشی ء پد، روایتی تکنیک ء کسہ بندات بیت۔ وانوک حاجی دیدگ ء کہول، شال، شال ء جتا جتا نیں طبقہائی مردمانی زند ء گوں ہمگر نجیں جاور حال ء واقعہاں سرپد بوؤان بیت۔ ہے جاور حال ء واقعہاں چہ شال ء سیاسی چست ء ایر، فکر ء لیکہائی جہلی ء برزی، نوک ء کوہنیں پد تیچ ء نیام ء کش ء چیل، مہر ء محبت ء رنگ ء دروشم، چاگر دی بدلی پیش کنگ بوتگ آنت۔ ہے درستیں واقعہ منیر احمد بادینی ء بیانیہ تکنیک ء بیان کنگ آنت۔ دومی نیمگاسہ ء چیر ء باطنی روانی بے ہم ہست۔ ہمک بدل بوؤکیں واقعہ کارستانی زند ء سراچونیں اثر دور دنت۔ آہانی فکر ء حیالاں چونیں راہ ء رُنگرہاں پر بنیت۔ آہانی تبرا نشتی مانگیشگ، زند ء کائنات ء بابت ء آہانی نقطہ ء نظر، درستانی دراگاز کنگ ء شعوری رو ء تکنیک ء کارگرنگ بوتگ۔

پہ درو ء:

”دیر ء گاڑیانی آئیگ بوت ء جنین آدمانی پوھاڑ تیز بوتوں۔ واجہ دیدگ ڈرائیور ء گاٹ ء پڑھ آں مہمان خانگ ء تہا ایر کنگ بوت۔ واجہ عبدالکریم ء ہارون لاشانی بند و تند ء مکھول بوتوں مزنین کمرہ ء نیام ء لاش ایر اتوں ء مہلوک اے دیم آدمیم چپ چپاں نندوک اتوں تاکمہ سوب بہ بیت۔ واجہ

دیدگ وصیت کرتیگ ات کہ آڑا آئی میتنگ ء حلك ء قبرستان ء کھڈ کنگ بہ بیت۔ نوں واجہ عبد الکریم ء ہارون ایبو لنس ء شوہاز ء اتاں تاکہ لاش ء انوں زورنگ بہ بیت ء پھنپنگ رادگ بہ بیت کہ آئی میتنگ چہ شمال ء چار گھنہ ء راہ ء سرات۔ تاکہ آودا سر بہ ہاں سوب بیت، پھمیشاز تاں زوت ایبو لنس ء بند و بست کنگ بوت۔ پھ جنیں آدمانی ہاترا گاڑیانی بند و بست کنگ بوت۔ پولیس ء گور ایف آئی آر پچہ درج کنگ نہ بوت، عبد الکریم ہارون ء پر مات کہ پرچہ درج کنگ بہ بیت، بلے ہارون نہ من ات، بلکہ آحیال کنگ ء ات کہ وتی پس ء بدل ء گریت؟ کئے زانت۔

شپ ء نیمگ ء واجہ دیدگ ء سبر ء ٹوہیں جنگ و جید حا کانی چیر ء کنگ پد گاڑیانی کاروان دیم پھ میتنگ و ملک ء رادگ بوت، ہمو داں کہ آپید ابوت مزن بوت۔ پداھا حا کانی تھا۔“ (18)

حاجی دیدگ ء بیرانی یک مز نہیں واقعبے بیت ء آئی ء اثر آئی ء کہول ء سرامزن ء ہمہ گیر انت سادگیں بیانیہ تکنیک ء بیان کنگ بوتگ، اے سر جمیں بیان ء بشن ء ارمان گدار ء بیان کنوک کہ نزا تنگیں مردے ء زبان ء گوٹنگ بوؤگ ء انت۔ تہنا اداناں گدار ء تھا ہما جاہ ء کہ مزیں راجد پتری یا چاگردی و نیل پیش کانت۔ تکنیک سادہ بیانیہ نیمگ ء روت۔ چریشی ء ابید آدگہ در ستیں بیان شعوری رو ء تکنیک ء بیان بنت۔ انچو کہ بادینی ء وتی گوٹنگ انت کہ آئی ء گدار زند ء ہنگامیت ء بیان کن انت۔ زند ء ہنگامیت ء چکیں اثر بنیادیم ء حیال ء فکرائی سرائیت پھمیشا اے گدار ء بنی تکنیک شعوری رو ء تکنیک انت۔

جوؤگ Soliloquy ء معنانت گوں وت ء گپ کنگ۔ وتی حیال ء مارشٹاں بُرزیں توار ء انچو درا نگاز کنگ کہ گھنٹے مردم گوں کسی ء گپ ء تران ء بہ بیت بلے گواچنی آئی ء کش ء گورا کس مہ بیت۔ جوؤگ یک حسابی ء کارست ء دل ء دماغ ء تھا ہرچی ہست ہائی ء بیان انت۔ فکشن ء تھا، گدار بہ بیت یا آزمانک، جوؤگ (Soliloquy) ء گپ قاطعہائی تھا بند کنگ بنت۔ شمال ء گلیں بازار ء تھا انچو کہ زبان و بیان ء حاصیں حیال دارگ نہ بوتگ ہے وٹا فُل اسٹاپ، کامہ، سوالیہ نشان، سائن آف اسٹیکلیمیشن ء ہم حیال دارگ نہ بوتگ۔ باز جاہ ء چوشیں گپ ء گال ہست انت کہ مردم مار ات کنت کہ ادا کارست وت کلامی کنگ ء انت۔ بلے شمال ء گلیں بازار، شعوری رو ء Ominiscent Auther,s Description ء تکنیک ء نبشتہ کنگ بوتگ۔ انچو کہ برز ء نبشتہ کنگ بوتگ ات ماں اے تکنیک ء گدار ء کارستانی در ستیں

واک، اختیار گداری نو لیس، گون آنت، آہانی بابت، ہر چیز، زانت، سپرڈانت۔ اپنچیس کسانے واقعے بہ بیت گداری نو لیس کارستانی دل، باطن، سر بیت، واقعہ، بابت، آہانی ذہن، سراسر کپنگلیں اثر، درشان کنت۔

”شال، ٹیلی وژن یا گیانی سلاح دور دینگ، نزار گاں ہر شپ پیش دارنگ، ات، ہر شپ لہتیں سردار، معتبر، ٹکری گوں حکومت، ہوار بو آن اتاں کہ کدی کدی وزیر و اجہ بھٹووتھے سلاح دور دیوکیں قبائلی ٹکر، تمنانی نیام، اوشتوک بوت۔ مبارک اے ندر گاں ٹیلی وژن، سراسر اچاران یک دلپردی یے محسوس کرت پمیشانہ کہ اے مردم سلاح دور دینگ اتاں بلکنا پمیشا کہ اچ آہانی سلاح دور دینگ، ابید جمہوریت آنگ، نہ ات، اگاں آسلاح دور مداتیں ہم جمہوریت دوریں چیزے ات... بلے واجہ بھٹو، جمہوریت تو است گڑا اے مردم چے، لوٹیتاں؟ آ واجہ بھٹو، جمہوریت، ایک فسطائی جمہوریت، گونٹھاں بلے آوت انکس کم اتاں کہ صد سالہ دگر آجنگ بکرتیناں پہ آئی دپ، اے ملک، تہا جمہوریت نہ یات... گڑا پر آہانی چیز انکس گران، مشکل اتاں کہ ایوک، کوہ، ورنگ پر آیاں پستت کپتہ گت؟ لٹ ورنگ پر آیاں اوشتا گت، جیل، تہا سڑگ آہانی بھت، طالع جوڑ بوتہ گت؟ بلکیں اے جاہ، آیک، آہانی وتی دست مان نہ ات، بلکنا آجورانی زوراکئی شکار بوتہ تاں بلے چے آجورانی زوراکئی منیتاں؟ آپریشی تیار نہ اتاں آوتی سگ، تہا وتی ضد، تہا پہ ہر چیز تیار اتاں۔“ (19)

شال، گلیں بازار، بیانیہ، شعوری، تکنیک، ابید اے دگ، تکنیک ہم درجنگ بوت کن آنت۔ یک انچیں گدارے مزین Time Frame نی، نبشتہ بہ بیت، یک، دو تکنیک، دروشم گپت نہ کنت۔ پدا شعوری رو تکنیک وت ہم چار مزین شاہاں بہر بیت کہ آہانی نام برز، گرنگ بوتگ۔ اے تکنیک، چاریں بہر وڑے ناں وڑے گدار، موجود آنت۔ شال، گلیں بازار، سیمی بہر، تاکدیم 26، مبارک خد، توار جنت، آئی، بابت، وٹکلامی کنت۔ soliloquy یا جوڑگ، تکنیک، تہا انت۔ گدار، تہا Direct Interior Monologue، Indirect Interior Monologue، بے کساس مثال، درور موجود آنت۔ گوٹنگ بیت کہ تکنیک گدار، درپ انت، یک گدارے کہ کساس ماں آئی، تہا نیم قرن، کہ نزارگ بوتگ۔ آئی، تہا واقعہ راجد پتری، چاگردی، سیاسی، مہری تک، پھنات، گوں کماہگ بوتگ انت،

بازیں کارستانی رنگانی رنگی ء سبب ء یک در پی ء تھا جاگہ کت نہ کنت۔ ہما ہما جاہ ء گدار یک تکنیک ء سر یتلگ منیر بادینی ء دگہ تکنیک ء رو چیر ء داتگ۔

شال ء گلیں بازار ء ہمہ جہتیں (یا بازار گلیں) بنگپ ء تھا مار جرت کنیں کہ زندگی ء یکیں انسان یک میدانی ء سو بمند انت بلے دگہ میدانی ء بے سوب انت۔ یک میدانی ء گفتار ء غازی بووگی انت ء دگہ میدانی ء کردار ء غازی۔ بنیادم ء قول ء فعل، خیال ء جزبگ، سوب ء بے سوبی، وشی ء وشکامی، پریشانی ء مشکل، دانائی ء نادانی، مزن شانی ء حاک نشینی، شال ء گلیں بازار ء تھا سیاست، مذہب، فلسفہ ء تہذیب ء پارسنت ء تجزیہ ء تحلیل، ریج ء پُر پُر پُر پُر کنگ ء پیش کنگ بوتگ انت۔ شال ء گلیں بازار ء یک عہدی ء زندگی اکس ء دروشم دیگ بوتگ ء اے اکس ء تھا گندگ بوت کنت کہ شال ء جاہمندیک راجی ء بستار ء، یک انسانی ء بستار ء یک نہری ء بستار ء کجام وڑیں اڑ ء جنجالانی آماج انت۔

”شال ء گلیں بازار“ ء کارستانی دروشم ء بالاد جوانیں وڑے گین اتگ انت۔ کینویس مزن بووگ ء سبب ء ہمک کارست ء یک جتائیں منصب ء جاہے۔ بنجاہی کارست مہارک، حاجی دیدگ، واجہ عبدالکریم، مراد، ہارون، صفت خاتون، سلمیٰ، لکشمی، ایس اے شیکر، اسحاق، گوں اے دگراں کہ بنجاہی پلاٹ ء گوں ہمگر نچ انت وقتی کرد ء ادا کنان انت۔ اے دگہ ذیلی کارست کہ کہ ء دیم ء برنگ ء مکمک دینت۔ درستیں گواچنی و ابری انت کہ ہمک روچی زند ء گوں ہمگر نچ انت۔ آہانی مندگ ء پاد آئیگ، گپ ء تران، چست ء ایر، فکر ء خیال درست راست ء حقیقی انت۔ اگاں اے کارست ای۔ ایم فوسٹر ء فلیٹ ء راؤنڈ کارستانی حساب ء گین ء گیوار کنگ بہ بنت گڑا شال ء گلیں بازار ء کارست راؤنڈ کارستانی ردا کایت۔ منیر احمد بادینی ء کارست سازی ء از مکاری پیش داشتگ ء سچ کارست ء بابت ء چہ وقتی نیمگ ء گپ نہ جنگ۔ آہانی تب ء ہیل، بستار ء باندات گوں آہانی ذات ء ہمگر نچ انت۔ وانوک ابری ریج ء آہانی بابت ء اندازہ جنان ء سر پد بووان بیت کہ کئے کئے انت، ء آئی ء فکر ء لیکہ چنی انت ء گدار ء تھا آئی ء بستار کجام وڑا انت۔

تکنیک، از م ء درپ ء پوشاک گوشتگ بیت۔ شال ء گلیں بازار، لیکھی ء در شانی گدارے کہ اے وڑیں گدار گیشتر بیانہ تکنیک ء نبشتہ کنگ بنت۔ اے گدار ء نبشتہ کنگ ء منیر احمد بادینی ء ہم ہے

تکنیک کپین کنگ، چریشیء ابید مزین کسائیء شعوری تکنیکء ہم کار گرنگ بوتگ۔ چریشیء ابید مزین ٹائم فریمیء نبشتہ بوتگیں گدارء کہ آئیء تہا بازیں بنگپ نزارگ بوتگء کارستانی زندء راجد پتری واقعہ جتاجتائیں تک ء پہناتاں گوں کما ہگ بوتگ انت یک ء دو تکنیک ء دروشم گپت نہ کنت۔ ہما جاہء یک تکنیکیء جاگ لگ بوتگ با دینیء دگہ پوشاکے گورادانگ ء کہہ دیم ء برتگ۔

شال ء گلیں بازار ء از می وانشت ء درگت ء گدار ء، بنگپ، کارست سازی، تکنیک، ء سراچشانک دنگ ء پد اے آسرکنگ بوت کنت کہ شال ء گلیں بازار از می تک ء پہناتاں بلوچی زبان ء جوانیں گداراں شمارکنگ بوت کنت۔

شوندات:

- 1- سہیل بخاری، ڈاکٹر، اردو ناول نگاری، لاہور، مکتبہ جدید، 1960ء، تاکدمیم 15
- 2- بادینی، منیر احمد، جوڑیں جاورانی زوراکي (شال ۽ گلئیں بازار دومی)، کوئٹہ، نیوکالج پبلیکیشنز آرچر روڈ، 2009ء، تاکدمیم 99
- 3- بادینی، منیر احمد، بلان انت سکھ لعلانی (شال ۽ گلئیں بازار اولی)، کوئٹہ، نیوکالج پبلیکیشنز آرچر روڈ، 2008ء، تاکدمیم 178
- 4- ہمیش، تاکدمیم 180
- 5- ہمیش، تاکدمیم، 178
- 6- بادینی، منیر احمد بادینی، ناز بو آئی ۽ ہزار بو (شال ۽ گلئیں بازار سیمی)، کوئٹہ، نیوکالج پبلیکیشنز آرچر روڈ، 2009ء، تاکدمیم 112
- 7- داد، اے آر، ازم ساچشت معنا، کبچ، استین پہلی کیشنز، جولائی 2015ء، تاکدمیم 23
- 8- محمد یاسین، ڈاکٹر، ناول کافن اور نظریہ، لاہور، دارالانوار، 2013ء تاکدمیم 14
- 9- بادینی، منیر احمد، زندہ ہنگام ۽ لہزاتک، کوئٹہ، نیوکالج پبلیکیشنز، آرچر روڈ، 2009ء، تاکدمیم 35
- 10- داد، اے آر، ازم ساچشت معنا، کبچ، استین پبلیکیشنز، جولائی 2015ء، تاکدمیم 26
- 11- منیر احمد بادینی، ناز بو آئی ہزار بو، (شال ۽ گلئیں بازار سیمی)، نیوکالج پبلیکیشنز، آرچر روڈ، 2009ء، تاکدمیم 116
- 12- ممتاز شیرین، معیار، لاہور، نیا داہ، سویرا آرٹ پریس، 1963ء، تاکدمیم 42
- 13- غنی پرواز، فکشن ۽ آئی ۽ تکنیک، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2009ء، تاکدمیم 102
- 14- سکریٹاپال، قرۃ العین حیدر سے انٹرویو، ہوار ماہنامہ طلوع افکار، کراچی، مئی 1998ء تاکدمیم (56)

M.H.Abramas, A Glossary of Literary Terms, U.S.A .15

Massachusettes Heinle & Heinle , 25 thomson place, Boston ,

02210, 1999, p.298

- 16- احساس بیگ، ڈاکٹر، آگ کادریا کا تکنیک کا تجزیاتی مطالعہ، قرۃ العین حیدر، اردو فکشن کے تناظر میں، مرتبہ حسن ظہیر، اے دگہ، کراچی، انجمن ترقی اردو پاکستان، 2009، تاکدیم 21
- 17- ہمیش، تاکدیم 22
- 18- بادینی، منیر احمد، بلان انت سکہ لعلانی (شال ۽ گلیں بازار اولی)، کونٹہ، نیو کالج پبلیکیشنز آرچر روڈ، 2008، تاکدیم 336
- 19- بادینی، منیر احمد، جو ریس جاورانی زورانی (شال ۽ گلیں بازار دومی)، کونٹہ، نیو کالج پبلیکیشنز آرچر روڈ، 2009، تاکدیم 169

یونس حسینؑ آزمائکائی ازمی وانشت

عبدالرؤف (رؤف راز)

پی ایچ ڈی اسکالر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اُوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

Abstract:

The tradition of short-story writing in Balochi began with the beginning of Modern Balochi poetry, which began in 1951. Many of the Baloch literary men treid this genre of literature from the day one till this day. Among these short story writers one of them is Younus Hussain. Younus Hussain is among thiose few writers who chose to write-stories in Balochi literature. His short-stories are characterised with naturalness, and he mostly writes in narrative technique. He has a good command of the language use in his short-stories. Moreover, he has a moderrnistic approach in his fiction. This is a critical and descriptive study of technique and character of Younus Hussain's short-stories .

بلوچی آزمائک ؑ سفر ؑ بندات چہ ماہتاک ”اومان“ کراچی (1951) ؑ درآهگ ؑ گوں بوت، 1951 ؑ بگرداں مروشی بازینے اے سفر ؑ هوار بوتگ، هے کاروان ؑ مساپراں چہ یکے یونس حسین انت۔ 1990 ؑ ؑ دهک ؑ اے کاروان ؑ گون کپیت۔

یونس حسین هما آزمائک کارانت، کہ آئی ؑ نبشته و بازنگ بلے آئی ؑ ازم ؑ چک ؑ نگدکاری ؑ پولکاری نبشتانک نبشته کنگ نہ بوتگ، البت ؑ یک ؑ دو نبشتانکاں آئی ذکر کنگ بوتگ ؑ بس، چوش اوں نہ انت کہ آئی ؑ آزمائکاں نگدکار ؑ وانوکائی دلگوش وتی نیمگ ؑ گور نہ کناینگ، آئی ؑ بازیں یات گاریں

آزمانک نبشتہ کنگ کہ بلوچی آزمانک ۽ ہر سنگینیں وانوک ۽ راوتی نیمگ ۽ چکیدنگ ۽ اش بحر حال اے گپ ۽ پسو ۽ نگد کار بدی انت کہ یونس حسین ۽ سرا آہاں پرچہ نبشتہ نہ کنگ۔

بلوچی ۽ چوشیں کلکار کمئیں انت کہ آہاں و تارا گوں یکیں تھر ۽ بستگ گیشتر ازم کار، شاعری اول کن آنت، آزمانک اول سسا سراج کن آنت، رجانک ۽ کاراں اول دست ی یمان انت ۽ نگد کاری اول کن انت، بلے یونس حسین یکیں آزمانکار انت کہ ایو کہ آزمانک نویسیت ۽ آزمانک آئی ۽ پچاڈ انت ۽ ہے یکیں آزمانک آئی ۽ مہر انت۔

یونس حسین ہما آزمانکارانی رم ۽ ہوار انت کہ آہاں درانگا ز ۽ بیانیہ ۽ راوتی ذات ۽ ہمرائی ۽ دود ۽ ریدگ ۽ اقداراں گوں ہمگر نچ کنگ۔ وتی گوست یاروایت ۽ چہ سر نہ سستگئیں آزمانکارے، آئی ۽ تہا اے بودشت است انت کہ کجام واقعہ یے ۽ آزمائے کت کنت ۽ سادھیں لبزاں گوں انچوش کتہ ۽ بیان کنت دمانے ۽ واستہ وانوک و تارا کسہ ۽ کارستے سر پد بیت ۽ کسہ ۽ گوں مادیم ۽ جنزہایت۔ آکسہ ۽ کہ بندات کنت وانوک ۽ دگہ دیم ۽ ٹنگگ ۽ نیلیت۔ یونس حسین گیشتر کسانیں ردے (جملے) ۽ گوں آزمانک ۽ بندات کنت بلے اے کسانئیں رد مزان گندگ ۽ کیت، ہمنچو دلکش ۽ اثر دار بیت کہ وانوک ۽ دلگوش ۽ وتی نیمگ ۽ گور کنت، بندات ۽ چہ وانوک ۽ دلگوش ۽ دگہ دیم ۽ روگ ۽ نیلیت۔ آزانٹ کہ آزمانکار ۽ سوب مندی ہمیش انت کہ وانوک ۽ بے تاہیر بہ کنت آئی ۽ تاہیر ۽ پچ بگیت ۽ آئی ۽ لاچار بکنت داں ہلاسی ۽ ہم سفر بہ بیت، پہ وانوک ۽ چگ ۽ راہ ۽ دراں درستاں بند بکنت، دل ۽ درگ دریکانی گیشن بکنت، آبس ہے بہ جیڑایت کہ دیم ۽ باریں چہ بیت، آے ازم ۽ رپک ۽ ہضر ۽ شری ۽ سر پد انت پمشکہ کسہ ۽ بندات ۽ انچوش کنت کہ دیمازانگ ۽ واہگ دل ۽ تہا پیداک بیت آئی ۽ آزمانک "بیر گیر" ۽ تہا پد رانت،

"من آفس ۽ سر بیتاں چہ اسی ۽ من ۽ ہال دات یک بیریں

مردے دور وچ انت تہی جست ۽ انت بیت کنت باندا پدا بکسیت" (ح-1)

اے ردانی وانگ ۽ گوں وانوک ۽ ہب پاد کیت آئی ۽ تہا زے زانگ ۽ واہگ سر ۽ چست کنت کہ۔

۱۔ اے پیر مرد کئے انت؟

۲۔ اے پیر مردچی ۽ اتلگ؟

۳۔ پیر مرد آفس ءِ چی ءِ اتلگ، لوگ ءِ پرچہ نہ شینگ؟

۴۔ آئی پیر مرد ءِ گوں چی رنگیں سیادی یے؟

۵۔ جست وانوک ءِ دل ءِ پاد کانت، وتی ہے جستانی پسو ءِ زانگ ءِ آچار بیت کہ دیبتر ءِ بواہنت۔ آہے سر پد بیت کہ دیبتر ءِ منی جستانی پسور سیت بلے آنزانت کہ دیبتر ءِ منی واستہ آزمانکار ءِ دگہ تلکے چیر کنگ، دیبتری رداں آنہشتہ کنت ءِ گشتیت

"من وتی کاراں گسی اتاں پدا من ہمر وچ ہے پیر مرد ءِ آہگ ءِ رُوگ اش کت ہے فکر ءِ من ءِ را مجبور کت کہ مس مہل ءِ آفیس ءِ برواں، من ءِ راکے وھد ہم نہ گو سنگ ات چیر اسی اتک ءِ گشتے واجہ پیر مرد اتلگ" (ح-2)

اے رداںی وانگ ءِ وانوک ءِ ھب ءِ واھگ گیشن بنت کہ باریں نوں چے بیت، پیر مرد چیا اتلگ؟ پیر مرد کتے انت؟

"پدا پیر مرد تہا پترت، مس آپجہ آکورت، بلے آئی عیجہ آرگ ءِ پشت ءِ

یک پر در دیں یا تانی کورے شپ گران ات۔ آئی ءِ پچانی گندگ ءِ پد من ءِ را

ہے سہایت مرچاں اشانی مالی جاور تلگ انت اے دیم ءِ آدم ءِ چارت

نئے دل یکیم بیت پدا گشتے۔

"من ءِ مروچی چارنچ روج انت تہی آفس ءِ آھگ ءِ آل۔ بی بی ناز

شر مندگ انت گوں تود چار کپگ لوٹیت" (ح-3)

ادا پدا یونس حسین وتی وانوک ءِ دگوش ءِ تلگ ءِ نیلیت ءِ آئی ءِ جیڑگ ءِ لاچار کنت کہ اے بی

بی کتے انت؟ پرچہ شر مندگ انت؟

نوں آنا کو ءِ سہتے ءِ واستہ شموثیت، بی بی زانگ ءِ در کپیت بی بی ءِ شر مندگی ءِ ڈسگ لوٹیت، ھے راز ءِ

پاشک کنگ لوٹیت ءِ آبے تہا ہر بیت، آتا ہیر گرگ ءِ ہاتر ءِ دیبتر ءِ وانگ بندات کنت داں کہ ءِ آسر

کنت۔

آئی ء آزماناک ” پلاسٹک سرجری “ اوں بنداتی رد ء وانوک ء جیڑگ ء فکر کنگ ء لاچار کنت ء دیستری
پیرا گراف ء وانگ ء سکین ء دنت

" یا منی پاکیں ہدا من نی چی بکناں "

پدا وتی دل ء گنگ ء ات " من کہ کدی ہدا ء نام ہم نہ گپت ء مرچی

ہمانی ء مرنی ء منگ ء آں --- (ح-4)

ادا وانوک ء جیڑگ ء لاچار کنت کہ چے بوٹگ کہ چدو پیش آئی ء کدی اوں ہدا ء نام نہ
گپتگ بلے مرچی اناگہ ء ہدا آئی ء یات آہگ ء انت آہمے راز ء دست جنگ ء ہاتر ادیم تر ء کنزایت،
گون دلگوشی ء دگہ ردے وانیت، اے راز ء پاشنگ کت نہ کنت گدا پیرا گراف ء سرجمی ء وانیت نوں آسر
پد بیت کہ:

" ایک نامی این کلکارے بلے مرچی وتی مستریں جنک ء شوکین ریش ء بے واب کنگ ڈاکٹرانی گنگ انت
دیم ء ماہ ء ما آپریشن ء جہدے کنیں بلکن سو میں بہ ہیں " (ح-5)

اے راز نوں پاشنگ بوت کہ آئی ء تخلیق، آئی ء مستریں جنک شوک ء گور جنگ، آمر نیں
مصیبت ء جنجالے ء کپتنگ پوشکہ ہدا ء ترانگ ء کپتنگ، اے راز ء پاشنگ بوہگ ء گوں نوں وانوکا پہ دگہ بچ
پشت نہ کپت نوں باندانت کہ آئی ء دل چسپی ہلاس بہ بیت بلے یونس حسین کتہ کاریں ازم کارے، وتی
وانوک ء نیم راہ ء چگ ء نیلیت، وتی وانوک ء داں گڈی ء دارگ ء رپک ء ہضر ء زانت اے رپک ء ہضر سک
کم آزمانکارے گورا است انت۔

یونس حسین وتی وانوک ء ہاتر ادگہ دلچسپی ء چیزے کاریت، آسہ ء یک موڑے دنت،
آنتنگ وتی بے وسی ء لاچار ی ء کہہ ء گوں وتا آرگ ء انت کہ ہسے سہا ت ء؛

" یکے ء آئی ء کوپگ دست جت آئی ء چک ترینت یک جنین آدمے آئی ء سرین ء اوشانگ ات، اے ہما
جنین آدم ات کہ آئی ء کش ء کمرہ ء یکے ء پانگ ات، آئی ء نام ءے گپت ء گشت ءے، من چہ نرس ء تئی
جست ء پرس کنگ ء زاناں مرچی مارا د چار کنگی ات۔۔۔۔۔

منءراماھے بیت همدآں منی بچکءدیم سٹنگ ءڈاکٹر کم کم ءآئی ءدیم ءپلاسٹک سر جری کنگ ءانت شمارا دو هفتگ انت ءڈاکٹر هچ هٹنگ ءنه انت ----- پاکین هدا شے کار ءهم شر بکنات"-----

تئی گیشتریں بنشناک من ونشگان - بیست سال ء پیش من په توک نمدی یے هم نبشته کنگ----- آدیرگیس هبرے ترا کجایات بیت بلکن ءیات به بیت، تنی نام کنے انت؟"
"ریحانه بیگم"

ریحانه ءهٹنگ ءگوں آدگه دینایے سیئل شت اے همانت که من ایشی ءهاترا شپاں آگاه بیگ ء فکر کنگ" (6-7)

اے دانکاں گوں آزمانک کار وتی وانوک ءبور بوهگ ءنیلیت آئی ءراهر پیر اگراف ءهلاس کنگ ءپد جیروگ پرمانیت ءپرائی ءانچیں چیزے زوریت ءکاریت که آئی ءدگوش ءوتی نیمگ ءگور بکنت۔ یونس حسین وتی آزمانکاں گوں انچیں ردے ءبندات کنت که آئی ءتها اثرمان، وانوک گوے اثر ءکه ءدیم ءوانان کنت، یونس ءشری یے ایش انت که آکم لبزراں گوں بازشیت، کم لبزراں وتی کسهاں دیم ءبارت آسر کنت چوناهام کم لبزراں گوں بازگوٹنگ آزمانک ءازم ءیک بجئی لوٹے ءآزمانک ءازم ءگرانی اوں ہمیش انت که کم لبزراں گوں سر جمیں کسه یے بیان بکنت، یونس حسین اے ازم ءبلد انت آهمنچو کم لبزکار مرز کنت که آگس یک ءدور ءآئی ءکجام یک آزمانکے ءدر بکن ءے گڈا تیوگیس آزمانک ءربط ءروانی پروشیت، پرچہ که آغیر ضلوری لبزکار مرز نہ کنت، یونس حسین ءتیوگیس آزمانکاں مچ بکن ءبچارے هچ آزمانک ءتها اے گمان نہ بیت که دراج کشی ءشوق ءآئی ءوتی اصل بن گپ یله دانگ ءدگه دیے در هٹنگ ءسرتنگ انت، آدگه گپے که کسه ءلوٹ بیت آلوٹ ءپد ءکے دگه دیے سر بکش ایت۔ آئی ءکسه پشکه دراج نہ انت که آوا کہاں چه حد ءگیس دراج کش نہ کنت ءیک دگه مفتیس ندرگ کشی یے کنت ءنیکه کارست سازی یے کنت، چون که آهر وهد ءهے جهد ءکنت که غیر ضلوری چیز وتی آزمانکانی تھا میاریت پشکه وحدت تا تراو آئی آزمانکانی نہ پر هٹنگ ءمدام برجاه انت۔

یونس حسین نہ ایوکا وتی کسهاں گوں هضر مندی ءبندات کنت بلکن وتی کسهاں آسراوں گوں ازم کاری ءکنت، آشری ءسر پد انت که کسه ءبندات همنچو پر اثر بیت کسه سوب مند بیت بلکن شرین آسر

اول کسہء سوب مندی ءوانوک دل ءداں دیر ءزندگ بوہگ ءمز نہیں کر دے پیش داریت۔ کسہء بندات
ء آسر ءارزشت ءگد کارے ءاے ریس ءپر ریس مز میں ارزشتے داریت۔

"تمہید افسانہ کا پہلا قدم ہے اور اس کا انجام اس کی آخری منزل، افسانہ نگار اپنی تمہید کے ذریعے پڑھنے
والے کے ذہن اور دل پر تسلط جماتا اور اسے افسانہ کے آنے والے حصوں میں دلچسپی لینے کی طرف مائل
کرتا ہے۔ آنے والے حصے سفر کی مختلف منزلیں ہیں جن میں طرح طرح کی صعوبتیں مسافر کی راہ میں
حامل ہوتی ہیں، نہ جانے کیسے کیسے کانٹے جو اس کے تلووں میں چھبھنے کیلئے بے قرار نظر آتے ہیں افسانہ
پڑھنے والا ان صعوبتوں کو آسان بنانے اور راستے میں پھیلے اور بکھرے ہوئے کانٹوں کو راستے سے ہٹانے
کیلئے افسانہ نگار کی رہنمائی اور مدد کا طالب ہوتا ہے بالآخر افسانہ نگار کی رہنمائی اسے منزل مقصود تک
پہنچاتی ہے جسے ہم افسانہ کا انجام کہتے ہیں۔ راہ کی ساری کٹھن منزلیں طے کرنے اور چھبھنے والے کانٹوں کی
خلش گوارا اور آسان بنالینے کے بعد اس کی سب سے بڑی خواہش اور تمنا یہ ہوتی ہے کہ اس کی منزل اس
کے قلب و ذہن کیلئے سکون و راحت کا سرمایہ بہم پہنچا سکے۔ پڑھنے والے کے ذہن کیلئے سکون اور اس کے
دل کو یہ راحت دینے کیلئے افسانہ نگار کو اپنے انجام کی تلاش میں پوری ذہنی کاوش کی ضرورت محسوس ہوتی
ہے۔ افسانہ کے خاتمہ پر افسانہ نگار کی ذرا سی تن آسانی، ذرا سی سہل نگاری اور بالکل معمولی سی غفلت اور
تھکن اس کے افسانہ کا خون بھی کر سکتی ہے اور پڑھنے والے کیلئے کوفت اور خلش کا باعث بھی بن سکتی
ہے۔" (ح-7)

جرے سر شون ء آزمانک ء بندات ء گد سر ءارزشت شرمی ء پدر بوت انت ء یونس حسین ء
آزمانکائی گد سر ء بچارے ہمے گندگ بیت کہ آہمچک ارزشت آزمانک ء بندات ء دنت، ہمچک گد سر
آئی ء گور ارزشت داریت، آئی ءاے سماست کہ کسانیں سستی ء گراں جانی یے آزمانک ء بے اثرکت
کت، آپشکہ آزمانک ء گد سر ءاواں ہیدر پیچی ء دل سیاہی کنت ء گوں ازم کاری ء آزمانک ء ہلاک کنان
ء وتی ءوانوک ءالم جیرگ ء لاچار کنت، آوضاحت نہ کنت بلکن ءوانوک ء پرمانیت کہ نوں تتی باری انت نوں
توبہ جیر، فکر بکن۔

تکنیکی سرشون ۽ پونس حسین ۽ گوراشائیکانی نیست آگیشتر مونولاگ تکنیک ۽ کارمرزکت، آئی ۽ گیشتر آزمانکاں وانے گشے آگون یکے ۽ دیم پہ دیم نیشگ گپ ۽ انت۔ جہل ۽ لہستس درور سیل بکن ات:

"مرچی مس پدانتیگاں۔ منی میدشگ انت لنت ہشکس گل اے تپگیس ریکانی سراچک جناں چاراں ایوک منی جنء پدانت۔ مناراشیطان ۽ آپ ۽ ڈن سرے دروہ ات ۽ یلہ دات پداوہدے شپ بیت جن ۽ چراگ ۽ مناردات ۽ یک انجیں نیمگے ۽ برت کہ آہیگا من ہر وھدے لوٹ اتگ ہم شت نہ کنگ۔ من وھدے برزیں کہیر دیست، ابکہ بیتاں کہ من مرچی کجا اتلگ ۽ سر بیتان مناپاداں دیما برت نہ کت اے ہما برزیں کہیر انت کہ من ایٹی ۽ برزیں ساھگ ۽ چیراوتی لاگریں ساھگ چیردات ۽ سرگپتاں ہما چمانی شوہازے کہ ہماہانی تہا من ترمپ ترمپ ۽ جاہ کنگ ات۔ منا ہما روج انگت ۽ یات انت کہ من ہما دمک کہ آئی ۽ شگ ات، وتی چم چیر گج کتنت ۽ پدا آئی ۽ چمانی تہا سرک کنگ ۽ چراگ منی وابانی ضامن ات۔ من آئی ۽ چمانی زر ۽ ایر و پتاں بلے منی نک چہ تن ۽ حنک انت۔ تاہیر ۽ شوہازات کہ مرچی من گنداں ہما برزیں کہیر منی وڈاتن ۽ ڈنگر کنگ۔" (ح-8)

"---- من کہ کدی ہدا ۽ نام ہم نہ گپت ۽ مرچی ہمانی ۽ مزنی ۽ منگ ۽ آں ۽ چہ آئی ۽ آں گوں وتی دستاں کما تگیں تسبی ۽ گرنج دینگ ۽ سوچ ۽ ہم گرگ ۽ آں۔۔۔ من زاناں چو ہشکس دار ۽ سچک ۽ آں؟۔۔۔۔۔ اناں۔۔۔۔۔ گدا من پرچاوتی نیستی ۽ جار ۽ جنگ ۽ آں من چرے مردماں گوں کجام اوست ۽ بداراں کہ ہر کس ۽ وتی دیم ۽ سرادگہ دیم یے پر کنگ۔۔۔۔۔ کییں دمان ۽ تووت ۽ راجہ آزمان ۽ زمین ۽ آئورت۔ اگاں تو زانے ۽ دے پچند گانی پشت مہر بریں کارچ ۽ زہ چکاسگ بنگ ۽ انت۔۔۔۔۔ تو اے ہم زانے مہر گوں کارچ ۽ برگ نہ بیت ۽ انگت ۽ تو وتی دل کسان کنگ ۽ گلگ ۽ ڈھول وتی گورا کنگ۔۔۔۔۔ چشیں چاگرداں در تگیں جیگ ۽ پیش داروک توے ۽ دوچوک ہم توے پرچاکہ زانکار توے زند چتور گوازیگ بیت، سوچ دیوک ہم توے، مردم کہ تنی نوک تریں تخلیق ۽ بابت ۽ گپ ۽ بنت ۽ تووتی پہ پھر گوشاں دگہ نیمگ یے کئے ۽ انی کہ تنی کوھن تریں تخلیق مرگ ۽ پنادانی سرادج انت ۽ تووتی گوش مردمانی نیمگ ۽ کنگ انت کہ بلکن ۽ یکے شریں سوچ بدنت ۽ بلکن ۽ یکے تسلہ یے بدنت۔۔۔۔۔ اے ہر ۽ تووت سر پدے کہ

مردمانی نزع ہرچ تخلیق ووقتی یک بستارے بیت ء بیت کنت مرچی آردانت ء اے ہم بیت کنت مرچی تئی
جنء ہج بستار نیست" (ح-9)

"انسان چہ تجربہ آں بازھیل بارت ء بی بی م منی زندء تجربے ات۔ ورنائی ء اسپ ء مہارء کذا کیے سمہبال
ات کت کنت بی بی ء حسن ء من ء کورنگ ات آئی ء بچکندانی پشت ء منی مہر ء میت شودگ بنگ ء ات ء
من ہنی ء تو م شنگ ء اتاں من باریں دیوانگانی رم ء کجام نمبر ء اوشتاگ اتاں وقتی سراکندگ کسیت۔ کدی
کدی دل ء گشاں اگاں منی پت زرگرے مہ بیتیں من بی بی ہم نندہ بستگ ات ء ہماروچ ہم نندہ بستگ اتنت
پت ء دکان من کسیت۔ ہداء شکر انت کہ سنگ زیت سرالگ ات آشم مرچی ہے سر پدانت من ء را
ہگل نیست ء من پدا آئی ء تلک ء دان ء وراں اشاں شہابش انت اے پنچیں سالاں من چار شہر بدل کت
ء اشاں من ء را ء ہم درگیتگ" (ح-10)

یونس ء زبان ء بیان وش انت، روان انت زبان ء ریچے جلوہ دار انت آئی ء رم واناک انت،

واناک

انت کہ آئی ء زبان ء ریچ وش انت ء چہ وقتی عہد ء ایدگہ آزمانکاراں زبان ء ریچ اوں آئی ء جتا ء گستا کنت،
آہانی نیام ء کٹکے رندیت ء پر کے پیدا کنت۔ آئی ء ہر آزمانک ء زبان سادگ انت، تجھ انت روانی یے
برابرت آہماز زبان ء کار مرز کنت کہ ہمک روچی زبان انت کہ وقتی درانگازی ء مردم کار مرزے کن
انت، ء کدی کدی آچہر ء شینین کار مرز کنت آ اوں ہما کہ ہمک روچ ما اشاں میتگ ء بازاراں اشک کناں،
گام گام ء سر ء اشاں گوں واستہ کسیت، اے چہر ء شینین آئی ء زبان ء گران ء مشکل کنگ ء جاگہ ء اثر دار تر ء
وش تر کن انت، آئی ء کسہ ء تام دار تر کن انت ء وانوک ء دگہ مشکل ء جنجالے سر ء نہ کسیت، کارست ء
دراہیں مارگ ء مارشت، تب ء نفسیات، درد ء گماں شر تر فہم ایت ء کارست ء جبین ء ایر کسیت ء آئی ء ریس
ء پریس کنت۔

یونس حسین ء اے وش بھتی انت کہ آئی ء چہ بنداتی روچاں وانوک دست کپتگ بلوچی

آزمانک ء تاریخ ء پچارے کذا کیے ء بندات ء وانوک دست کپتگ ء کسانیں مدتے ء آزمانک ء پڑ ء پے وت ء
مز نہیں جاہ ء مقامے گپتگ ء۔ محسن بالاج نبشتہ کنت:

"یونس حسین یک انجین آزمائکارے کہ بازوت نبشته کنوکیں آزمائکارے بستا رء لبزائک ء پڑء دیماروگانت آئی ء باز کم وهدء باز نبشته کنگ ء دیمروی کنگ فنی ء ازمی زانت ء بابت ء یک شریں جاگه پیے داریت چو کہ آئی ء آزمائکارں پدرانت، نوکیں میل ء چیز دیماکاریت ء وقی وانوک ء دلپروش نہ کنت۔ آئی ء ہر آزمائکار ء تہایک جنونے است انت کہ اے آئی ء آسری آزمائکار نہ انت" (ح-11)

اے ہمے جنون انت کہ آئی ء زوت زوت ء آزمائکار نبشته کنگ پرمانیت ہمے جنون انت کہ آئی ء بے تہیر کنت ء آئی ء دلجم بوہگ ء نیلیت لبزائک بہ بیت یا کہ دگہ ازمے، دلجم بوہگ ازم کار ء مرگ انت، آئی ء ازم ء ہلاسی انت یونس حسین چون کہ دلجم نہ انت پیشکہ آوقی ہر آزمائکار ء وقی اولی جُہد زانت دیم تر ء شر تر نبشته کنگ ء جُہد ء کنت۔

یونس ء آزمائکارنی وانگ ء ہمے پدر بیت کہ آزمائکار ء نبشته کنگ ء واستہ گراں نویسی الٰہی نہ انت، سادگی ء گوں اوں سوب مندیں آزمائکار نبشته بوت کنت آئی ء آزمائکارنی پلاٹ اوں سادگ انت ایوکار زبانے سادگ نہ انت آزمائکار نبشته کنگ ء ہاترا بس سنا سراج کنگ ء بودشت بوہگ الٰہی انت، ہرچی نبشته کن ء ازم کاری ء

گون نبشته بکن، آئی ء تہا جمالیات ء ڈولہ اری زبان ء بے ساختگی وت کاریت، گراں نویسی بوت کنت کہ رسائکار ء جیڑھ پیدا ک بکنت، وانوک سر پدمہ بیت کہ آزمائکار کارچے گوٹنگ لوٹیت، آئی ء پیغام چے انت۔ اگس آزمائکار بسوچیت گڈا آور د بیت، آورد مدام مردم ء دل ء سر ء بارے بیت، آئی برگ گراں انت چوں اوں گشت کن ءے کہ انجین لکھے کہ ایر برگ ء سک گراں انت۔ اے بابت ء اے آرداء دانک ارزشت دار انت:

"اگاں تونہ نندے اے بشوہازے کہ ایٹی (آزمائکار) ء تہا کجام کلچر ء وش بومان چونیں ندر اگانی تہا سازگ بوتگ کارستانی زمین چی انت تہ آزمائکار بے رنگ بیت ء ترا دست نہ دنت۔ مرچی بنگج ء ہیال آسر بوتگ مرچی آزمائکار کجاچہ اوں جنزیت ء بے چڑکھی آسر بیت

اے دگہ گپے کہ بلوچی دینگا چرے میلاں سر پدمہ انت آئی ء آزمائکار نویس بکیرے نندیت ہمے جیڑیت کہ قصہ ء چچ کبابا بہ کناں کجا آسر ہمے گر ء چیل ء تہا آوقی ازمی ہستی ء ببادنت" (ح-12)

اے آرداد و ادا اشارہ نوکیں تب ٹکنیک و آزمائے چوش تجریدی، تلازمہ ہیال، ہیال رینج و ایدگرانی نیمگ انت بلے بیانیہ و ایدگہ ٹکنیکاں پہ اے گپ اوں ردنیاں۔ کوہنیں ٹکنیکاں اوں پہ آور دیک عیسیے بوتگ آور دے زبان آ رنگ و اناک نہ بیت کہ آمد و زبان بیت، واناک کہ نہ بیت آئی و تہا تاثیر اوں نہ بیت، دل و ایر نہ کپیٹ و جان و پٹاں پاد نہ کنت۔ یونس حسین و زبان و سر و بچارے آور دے گمان چھ رنگ و نہ بیت، آئی و زبان و رتچ و ت اے گپ و شاہدی و دنت۔

یونس و آزمائے کارست پہ آئی و وانوکاں نوک نہ انت آئی و کارست چہ وتی چاگرد و باتن و دی بنت و آوتی چند و چہ وتی کارستاں دور و گستاداریت، آئی و کارست جیرگ و آزات انت آکارستاں وتی دل و تب و نہ ترینیت، بلوچی آزمائے و ہر ابی ایش انت کہ آئی و آزمائے کاروتی کارستاں وتی حساب و ترینیاں، وتی دل و گپ و کارست و زبان و جن انت۔ یونس و کارست نہ ایوکا آزات انت بلکیں یونس وتی کارست و گپ اوں کم پرمانیت، گیشتر آوت بیان کنت، بیانیہ آزمائے بیان و امید بوت نہ کنت، پوشکہ بیانیہ و بھر آئی و آزمائے تہا سو آئی انت۔

یونس حسین چہ نو د و دہک و آزمائے نیشتر کنتگ و انت داں اے و ہد و آئی و ہا زیں آزمائے نیشتر کنتگ بلے

تنی و ہدی آئی و چھ آزمائے کتاب شنگ نہ بوتگ، بلوچی آزمائے نویسی و پڑا آئی و ت و مناریننگ، نوں باید انت کہ آئی و کتابے بنیت۔

شوندات:

- 1- حسین، یونس، بیرگیر، ناصر آباد، سہ ماہی چنگ، جنوری تا مارچ، 2001، ت 82
- 2- ہمیش ت 84
- 3- پدا ہمیش ت 84
- 4- حسین، یونس، پلاسٹک سرجری، کونٹہ، ماہتاک، بلوچی، اکتوبر 1999، ت 93
- 5- ہمیش ت 93
- 6- پدا ہمیش ت 94
- 7- وقار عظیم، سید، منٹو کافن، مضمولہ، منٹو کیا تھا، مرتبہ غلام زہرا، برائٹ بکس، 2003، ت 360
- 8- حسین، یونس، اوشا تگلیں موسم، ناصر آباد، سہ ماہی چنگ، اکتوبر تا دسمبر 2001، ت 30
- 9- حسین، یونس، پلاسٹک سرجری، بلوچی، ت 93
- 10- حسین، یونس، بیرگیر، چنگ، ت 85
- 11- بالاچ، محسن، آدینک، کونٹہ، ماہتاک بلوچی، ستمبر 2001، ت 26
- 12- داد، اے آر، گپ روان کنت، کونٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2008، ت 93

نیم عہدی شائریء مہری ڈروشم

ناصر علی

لیکچرر بلوچی (Visiting)، بلوچی ڈیپارٹمنٹ، یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

Poetry has always been the most effective medium of expressing one's feelings, emotions and insights. Moreover, through poetry the poets of every age and era have expressed the events, happenings, justices and injustices of their societies. To love and romance are two inevitable human characteristics, which are found everywhere; hence, the literature, particularly, the poetry is not an exception. More than half of the Balochi literature, particularly, Balochi poetry is composed of love and romantic poetry. The present research is a study of love and romantic poetry in the neo-classical era of Balochi poetry. Furthermore, this research also studies the way how the neo-classical poets have expressed their love in their verses.

انسان ہما سہادر انت کہ واجہ حُداء آئیء را پے وتی سرگوست ءُ حال ءُ بیان کنگ ءُ واستہ ہوش ءُ عقل ءُ زبان دانگ۔ ہے وڑا ہر انسان ءُ سرء اگاں ہر تہمیں جاور حال بوگوزنت گڑا آوتی ہے سرگوستاں وڑے نہ وڑی ءُ بیان کن انت۔ بلے ہلتیں انجیں انسان حُداء جوڑ کنگ انت کہ آوتی ہے تکلیفی ءُ وشی ءُ گل گم ءُ ڈکھ آں گوں دگہ رنگی ءُ بیان کن انت ءُ آہانی سر جمیں عکس را چاگرد ءُ دیمایر کن انت۔ ہے تہمیں حالانی بیان کنوک شائر بنت۔ چوناہا ہر انسان ءُ را واجہ حُداء اے تہمیں زانت ءُ شعور نہ دانگ کہ آچاگرد ءُ شر ءُ ہر ایماں پہ شعر می سورت ءُ بیان بہ کنت یا کہ شائرانی وڑا آہانی ندرگ کئی ءُ بہ کنت ہے پیماشائر وتی

ہالاں انجیں پیہیء بیان کن آنت کہ آاشکنوکانی دلاں ایر نند آنت ء ہر وڑیں سنگدلیں مردم بہ بنت گڑا
آہانی دل موم بنت۔

ہے پیہا مہر شہد ء شیر کنیں لبز انت یاز ہر ء کچل ء تام انت ہر یکے ایشی ء راوتی وڑا مانا ء بزانت
دانگ مہر چوناہا ہر پیہیں سہادر ء تھا است انت ہر یکے مہر ء وتی پیہا کنت۔ مہر تہنا چک ء جنک ء عشقی داستان ء
قصہ ہانی نام نہ انت۔ بلکیں مہر گوں چک ء مات، بُرات ء گہار، مُدا ء آئی ء رسول ء دگہ دگرانی گوما یکے دومی ء
بیت۔ مہر انسان ء مزاج ء تب ء یک بہرے جوڑ بوتگ۔ وہدے کہ اے دنیا جوڑ بوتگ ہما زمانگاں چے
انسان مہر کنان ء پیداک انت بلے رند اوہدے انسان ء تھا شعور ء زانت اتنگ گڑا ایشی ء درانگا کنگ ء
رنگ ء ذرو شم بدل بوتگ آنت۔ پے ہاتر رندا مہر ء دوستی ء عشق ء عاشقی شازی ء ہیتی تب ء میل ء ہاترا
سازگ بوتگ۔

”عشق بنی آدم ء مزاج ء تب ء مدای میں بہرے بوتگ۔ ء است انت پیہیشکا مہر کنگ، دوست دارگ دل ء
جاگہ دیگ بلوچانی کلاسیکل مزاج ء تھا یک ٹچ ء پد ریں رگی ء گند گایت ء کلاسیکل بلوچی شازی ء تھا اے
بنگپ ء رانجہانی بسات ء بستارے است انت۔“ (1)

اے بنگپ کہ ماراچہ وتی لبز اتک ء گیدی شازی ء تھا ہم گند گایت ء گیدی شازی سے رندی
شازی راء مہر ء دوستی ء سبق ء درس ء دنت۔ ہے پیہا مارا اے بنگپ ء سہرا کلاسیکل شازی ء اولی دور ء تھا بازیں
مہری شازی یے دست کپیت چو ایندگہ راج ء قومانی وڑا مہر ء دوستی بلوچ ء گورا ہم یک الہی چیزے زانگ
بیت۔

”چوش کہ مہر ء دوستی انسان ء جنگی میلانی تھا ہوا ر انت ء مہر ء عشق ء نام ء شازی ہم انسان بندت ء کنان ء
پیداک انت۔ بلوچ ء کرا ہم مہر یک الہی شے ایت ء مہر ء نام ء شازی ہم بلوچ ء کرا ہر وہدے کنگ بوتگ بلوچی
گیدی شازی ء گیشتریں تہرانی تھا مہر ء درس ء سبق یا مہری بنگپ گند گایت۔ ہے رنگ ء کلاسیکل
شازی ء ہم مہری شعرانی مزنیں مڈی یے است انت۔“ (2)

مہرؔ دوستیؔ عشقؔ عاشقیؔ سبق ماراوتی گیدی لبز انکؔ بولوچی کلا سیکل شازیؔ اولی دورؔ تھا
 رستگ ہے چیزؔ کہ یک سلسلے چہ قدیم و ہداں پیدا ک انت۔ گڑاے چیز ہاں مہرؔ دوستی عشقؔ عاشقیؔ
 شعرؔ شازی مارا نیم عہدی دورؔ ہم گند گایت۔ اے دورؔ مہرؔ دوستیؔ عشقی بنگائی سرا ہم مز میں کسائیؔ
 شعر پر بندگ بوتگ۔ اگاں اولی دورؔ عاشقاں پہ مہرؔ دوستیؔ نامؔ وتی جیگ تل تل کنگ انتؔ جانؔ
 پتا دیں بندؔ بوگ داگ داتگ انت یا کہ عشقؔ آسؔ سچو کیس عاشقاں پہ وتی دوستدارؔ ہاترا اسی سالؔ جتائی
 ؔ دراں ڈیہی سگ اتگ۔ گڑا مارا نیم عہدی دورؔ ہم ہے چیز گند گاتنگ انت۔ اے دورؔ پہ مہرؔ دوستیؔ
 نامؔ عاشقاں پاہوؔ ساد چکنگ دومی نیم گاہ وتی دوستدارؔ د لگرائیؔ ہاترا برے ماں سندھؔ گر میں ریکائی سرا چو
 دیوانگ ؔ گنوکانی وڑا پاد شپادیؔ ترا تگ انت۔ برے ماں رسترانیؔ کونہانی سرا گوں جمہراں وتی دوستؔ
 حال ؔ اہواں گپتگ اتنت۔ برے پہ عشقؔ ہاترا بندی جاہاں کیزؔ جیل بوتگ انتؔ پہ ہے عشقؔ دوستیؔ
 سرا عاشقانی زبان بُرگ بوتگ انت۔ برے ماں وتی مہرؔ ہاترا ہر وڑیں گنٹاناں پیلو کنگؔ ہاترا پچگور داں
 پیر داںؔ مز میں بندؔ برا تگ ؔ پدا اوں عشقؔ آسر نہ نسیبؔ نہ بوتگ گڈا سر پہ گنوکیؔ کشتنگؔ ؔ آہاں قبر ہم
 پہ نامؔ نہ بوتگ۔ پہ وتی دوستانی جتائیؔ ہاترا اے دورؔ شازی وڑا بولوچیؔ چچ دورؔ چشیں شعر پر بندگ نہ
 بوتگ۔ اے دورؔ شازیؔ حُسنؔ عشقؔ انچیں ہیالی کیفیت بیان کنگ انت کہ رندؔ آؤ کیس شازیؔ اوں

اے پی میں شعر پر نہ بستگ -

”من گنوکان کہ گوں دلؔ جیراں

دل گنوکیں کہ گون مناجیریت

گر کنت تنگو ڈرو شمیم بچی

زور کنت شاہؔ زالمین ٹرکی

من مجاں زمزیل مہرؔ لوٹیت

لوٹیت ہمایا کہ من صد اں یکے

پہ بہا جیڑی ہمسراں لکے“ (3)

”شپ کہ چار پاساں گم چہار قسم، گوں من آنت
 قسے چہ یعقوبی بیاتتاں زیات تر آنت
 قسے چہ نوک سنجیں کڑی سنداں تیز تر آنت قسے چہ الماسیں پلک ٹراشاں نیش تر آنت قسے چہ گراںباریں
 گراہاں سنگین تر آنت

جزم زاناں کہ گوں دگہ بچ مردء نہ آنت
 ناوکانی بُرزیں خدنگاں ریزمان گر آنت
 شستیں مشتر کاں بر کمندر راست ء چپاں
 بیات منی شاہی شیر تپا کیں بر اہندگاں
 من گمانی رنجیننگیں اولاک نہ باں
 کول انت کہ نوکیں یادگارے رنگ کناں
 گوں و تا مہرنگ ء گماں ہم تنگ کناں۔“ (4)

یا

”تئی زہیر سمو پہر پہر ہی ء نوک باں
 چھو کہیرانی آڑویں آساں روخ باں
 عاشقی شوکاراں لواری پیلوشتغاں
 سردا، پھاڈی ء سٹنگ اوسیاہیں کیلٹراں
 عاجز ء ننداں چھو گنہ گاریں مڑ دماں
 تھی زہیراں من سندھ ء چو بیٹاں گار کھناں
 من شتو سندھ ء اثر مڑو چھنگاں گوستغاں
 پھاڈاں نال بستاپہ ڈغارانی چھاگتاں
 چھماں ہون مستاں یہ شغانی گوڈوہاواں۔“ (5)

بلوچی لہزنانک ۽ راجد پتر اگاں یک نیگمکی ۽ جنگ ۽ مڑانی داستاناں چے پڑ سرخیل انت گڑا دومی نیگا مہری شازی ہم مارا دست کپیت۔ بلوچی لہزنانک ۽ لہنتیں ہے رنگیں شاز پیداک کنگ۔ کہ آہاں جنگ ۽ مڑانی و ہد ۽ ہم مہر ۽ دوستی ۽ وشیں زیر گشتنگ انت۔ بلے نیم عہدی دور ۽ باری ۽ ہم بلوچی لہزنانک ۽، تہا ہم انجین نامد اریں شایر ودی بوتگ کہ آہانی جہد ۽ سد کہ ۽ بلوچی شازی گچینی زبانانی ۽ ہے رنگیں بزاں مہر ۽ دوستی ۽ لہزنانک ۽ مقابلہ ۽ درستاں چے دیما ترانت۔ ہے نامد اریں شاز جام درک، ملا فاضل، مست توکلی، ملا عزت انت کہ ایسانی شازی ۽ تہا مارا حقیقی عشق ۽ مثال رسنت۔ یہ وتی دوستدار ۽ جنائی ۽ گماں انجیں کیفیت بیان کنگ انت کہ ہے جنائی ۽ کیفیت مارا عہدی دور ۽ شاز شے مرید ۽ گورا گند گاکیت انت۔

”بلوچی ادب ۽ ماں سر سراں، شے مرید ۽ دل ۽ ماں ایر نندو کیں گالاں، سوز ۽ اثرے۔ سنگیر شیمتہ۔ شے مرید ۽ ژار ند جام درک ۽ ہیالاں راجا کی تاؤ ۽ راشہ ۽ زہیرانی و لگریں گالاں گوں، ریش ایں چلانی سراو ہد ارمیکہ۔ شہ مرید ۽ جام درک ۽ ذاپھذا، ملا فاضل ۽ توکلی مست ۽ انزری گیر لو، زہیرانی ہیرا دا ثغنت اودلانی باز نہیں ٹھپ ریم” ریش کشغنت“ (6)

جنائی ۽ گم یہ عاشقاں سک گران انت۔ اے چو قیامت ۽ روج ۽ وڑا انت، بلے نیم عہدی دور ۽ کلین شاز ۽ عاشقاں وتی کلین زندوتی دوستانی جنائی ۽ گوازینگ انت۔ جنائی ۽ لہمیں گماں عاشقانی دل ریش بوتگ انت آہاں اندوہانی شپ ۽ روج گوں گریوگاں گوازینگ انت۔

”دوست پہ تھئی مونجھاں چھکر ۽ تھنی میتغاں
کھوراں جھاگیناں مشکاں گوں بنداں ایر براں
سملی ۽ دستاں پہ چلوے آنی وراں“ (7)

”ہجر منا مویناں جن انت پاساں

چو کہیرانی آروین آساں

بیتقرااں من نیم شپی پاساں
 ماہ روع پہ وشد لیں نیاداں
 توروے گران ءمانایے بازیں“ (8)

”من کہ نزانہ میر جان مریت
 عزت پے روچاں زریت
 بزہن انت منادوست ءمرگ
 جانی بے عیبیں روگ
 ہر چند چاراں من دل ء
 بزہن انت مناماں ہاترا
 کہت انت مناداں محشر ء
 زاناں کہ واست ات قادر ء“ (9)

”چہ مہلج ء دوری ء جتائی ء زہیری ء جست ہر دوستدار ء نسیب ء بوتگ ء ماں دنیا ء توگیں رومانوی لہز انک ء
 جتائی ء زہیر ء ویل ء واکہاں ء ہمک شائر ء وقتی داب ء ماراں ء ایشرا لہزانی جاگ گورادانگ“ (10)

ہمے پیابلوچی نیم عہدی مہری شازی ء تہا ذوکی (جنس نگاری) شازی ہم جو انیں رنگی ء کنگ
 بوتگ چوش کہ اے دور ء گیشتریں شائر ء ماں عالم بوتگ انت بلے آہانی انجیں شعر است انت کہ آہانی تہا
 ذوک ء رنگ ء ذروشم سرجمی ء گندگ بنت۔ جاہے جاہی ء اے دور ء شائر اں انجیں شعر پر بستگ انت کہ
 آہانی تہا جنس نگاری ء یا ذوک ء راسرجمی ء پیش دشتنگ ء جاگہ جاگہی ء ایشاناں سرپوش ہم کنگ انت۔

”اجب سارواں سوارتہ سازر کبت

مثال ء طاؤس ء آسکاں بیتہ عظمت

دولہستان سیم ہر مثل ء انار ء

ستاہاں گیشن نے زیب، بیانء
ہساباں گورتی گومزی میانء“ (11)

”تمنایے کنناں من از تو آئے گل
دو بادام ء دو نارنج ء دو کاگل
دو ہم قوسیں کمان تائیں دو سنبیل
دو یاقوت ء شراب آلودیں مل
جہانء گلشن ء نیست انت چشیں گل

ورق پوشیں نہال ء آسمی پل“ (12)
”موسمی ترنجاں ماں گوری دیے گران بر آنت
گرک اش اندیماں رطب چہ شینکاں در آنت
شرقی جاڑیں چونہال ء نوک رُستگ آنت
قالب ء قد اں نیکہ چہ قیماں کستگ آنت
نگرہیں میہہ اش نیکہ چہ چوٹاں گوستگ آنت“ (13)

”نیم عہدی شائری ء تہازا تنگیں شائر جام ذرک، مست توکلی، ملا فاضل، ملا عزت پمچگوری ء
دگہ بازیں نام انچین آنت کہ آہاں وتی مہراکی ٹل ء واہگانی درشان ء پہنچ وڑیں راجمانی بندش ء اڑندمان
نیورنگ آنت ء نیکہ بلوچ چاگرد ء کدی چوشیں شائری ء سر ایراد گپتگ ء چوشیں کرد ء ر ایر جنگ، بلکیں
راست بیانی پداے شائر اں و ہدے وتی دلی مارشت ء لہڑانی درشان مان شعری ذروشم ء کرنگ تہ ایشان ء
بلوچ چاگرد ء تہاہاسیں دلہڑی رستگ ء چوشیں شائری مدام دوست کنگ بوتگ۔ انچو سماہیت کہ بلوچ یک
آجو تب ء رژنا پگریں چاگردے بوتگ کہ اودا ہمک انسان ء وتی پگر ء ہیال ء مارشانی درشان ء آراتی
بوتگ“ (14)

”کنگی رواجاں کرام کنت

سیب ءِ صنوبر دلبر ءِ

گل گنچھاں بے وار کنت

کیت پہ امیری جاگے

مسک ءِ دُناں آتار کنت“ (15)

دیسنگ اوں دُریں جنکے ماں کہیبی دورواں

شیشنگے سر ٹیکسکس گوں گریہہ ءِ نارنجیں گوراں

شر لڈیت تلملانی روت ماں سیادی خیمواں

شنگ کنت میداں زری نود، رندی برباش ءِ زہاں“ (16)

نیم عہدی بلوچی مہری شازی ءِ تہاشازاں چہر ءِ شُبین جوانیں رنگی ءِ کارمرز کنگ آنت۔ بے
آہاں چہر ءِ شُبین تہنا چہ وتی زبان ءِ زرتگیں چہر ءِ شُبین کارمرز نہ کنگ آنت جاہے جاہے آہاں
درآمدیں زبانی چہر ءِ شُبین آں وتی دوستداری رنگ ءِ آہانی حُسن ءِ ستاء تو سیپ ءِ آہاں درآمدیں چہر ءِ شُبین ہم
وتی شازی ءِ تہاکارمرز کنگ آنت۔ ہر دیں کہ آہاں وتی زمین ءِ وتی چاگرد ءِ چہر ءِ شُبین کارمرز
کنگ آنت گڑا آسک باز ڈولدار ءِ جلوہ ناک بوتگ آنت۔

”دوشی شپ بزرگ ءِ پاکیں

دُریں ہتلی سیم ساقیں

ماہے چاردہی بے باکیں

دُر پشوکیں سُبیل جبراکیں“ (17)

یا

”کنگی لڈان آت شکر خاراگیں اندر بہار

کاٹارہ سیف آنت ردیں بروانکے لرزاں کٹار
لڈگاں طاؤس ء کلکس قامت ء کوچی قطار
آحلال ابرو منا مجنون کنگ چو ذوالفقار“ (18)

یا
سنگین ء سیہ مار چو ٹویں
وش قد ء آہو گرد نیں
چہ کشتن ء دست ء سریں
دوست چہ کلاں تاجگ تریں“ (19)

”گپ ء دیوانے گوں دز گہاران ات
دیے چو نوک سبیں سگار ان ات
آپے ماں زر نکشیں بلوران ات
ٹیلٹلیں آسکے ماں بہاران ات“ (20)
”ماں دل ء سک دوست ات منا ماہیں شہ پری
لڈوگ رپتاراں گئے کبگے کو ہسری“ (21)

نیم عہدی بلوچی مہری شازی ء تہا شازاں وتی دوستدار ء مہلنجانی ساڑا ہگ ء تو سیپ ء ستاء گیشتر
چہ وتی سر زمین ء زر تگیں چہ ء شین کار مرز کنگ ء جاگہ جاگہ آہاں ہے مہری شعرانی تہادری زبانانی ہم
چہ ء شین کار مرز کنگ آنت۔

برزہ داگیں مدر اہیں عوالبہاں چے اے پدر بیت کہ نیم عہدی بلوچی شاعری ء تہا مہری شاعری
جو انہیں رنگے ء کنگ بوٹنگ۔ اے دور ء شاعران پہ وتی دوستدارانی ہاترا ہر وڑیں سکی میؔ سوری سگ
اتگ۔ اے دور ء شاعران حسن میؔ عشق ء انچیں کیفیت بیان کنگ کہ ہھے چیز مارا دنیا ء ایندگہ رومانوی
لبزانک ء تہادست کپنت۔

شوندات:

- 1- بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور، کوئٹہ بلوچی (ہنگلیج دیروسی) ہائیر ایجوکیشن کمیشن، اسلام آباد، 2016، تاکدیم 95
- 2- شاد غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ پل نلڈ) بلوچستان اکیڈمی، تربت، 2014، تاکدیم 132
- 3- نصیر گل خان، بلوچی عشقیہ شاعری، بلوچی اکیڈمی، 1979 تاکدیم 47
- 4- ہاشمی، سید، ظہور شاہ، شہلچہ کار، سید ہاشمی اکیڈمی، گوادر، 2013، تاکدیم 119/120
- 5- مری، میر مٹھا خان، توکلی مست، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 2012، تاکدیم 92
- 6- ہمیش ----- تاکدیم 47
- 7- ہمیش ----- تاکدیم 93
- 8- بلوچ، بشیر احمد، ڈرجین، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 1961، تاکدیم 28.
- 9- شاد، فقیر، میراث، بلوچستان اکیڈمی، تربت، 2008، تاکدیم 638
- 10- بزدار، واحد، ملا فضل پگر ازم، ہوار، رحم مہر، ملا فضل زند ازم، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ، کراچی، 2015، تاکدیم 88
- 11- بلوچ بشیر احمد، ڈرجین، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 1961، تاکدیم 75
- 12- رواہند، مولوی عبداللہ، دیوان بلوچی مولانا عبداللہ رواہند، بلوچستان ایران شناسی ادبی انجمن، 2010، تاکدیم 695
- 13- شاد، فقیر، ڈریشو کیں سہیل، بلال بک اسٹیشنرز، تربت 2013 تاکدیم 393
- 14- مہر، رحیم، بلوچی دستونک (ازم ہنگلی) بلوچی، اکیڈمی کوئٹہ، 2014، تاکدیم 181/182
- 15- شاد، فقیر، میراث، بلوچستان اکیڈمی، تربت، 2008، تاکدیم 631
- 16- شاد، فقیر، ڈریشو کیں سہیل، بلال بک اسٹیشنرز، تربت 2013 تاکدیم 381
- 17- ہمیش ----- تاکدیم 230

بلوچی کسمانک ۽ ربیت

سعید عاقل

ایم فل اسکالر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

Abstract:

Drama has a historical importance in Balochi literature. In fact the initial form of Balochi verses was composed in drama. Balochi folk poetry and classical poetry are replete with dramatic form of literature. Dramatic forms can also be witnessed in Balochi folk prose and folk stories. Because the dramatic form of the literature is formed in abundance in all forms and genres of Balochi literature; therefore this study is attempts to analyze the tradition of drama writing in Balochi literature. Moreover, the study also aims to analyze the Balochi drama with respect to its form, contents and its technical aspects. This study is both historical and descriptive in nature.

پڄار:

چواندگه راجانی وڙ ۽ بلوچ راج هم اے سرڙگار ۽ سرء زندگيس راجانی رم ۽ شمار بیت بلوچ راج ۽ گورء هم جتائين دوو ۽ ربیدگی ذروشم توانائين وڙي ۽ گندگ بنت که آئی ۽ راجدپتر ۽ بهر آنت۔
هے راجدپتر ۽ ردا آئی زبان، گیدی لبز انک ۽ اهدی لبز انک چو خاصين گنج ۽ مڙسي یے ۽ ذروشم ۽ سینگ ۽ ڈوبرانی تها سفر کنان ۽ ۽ چه نوکيس پد رينچ ۽ سر بوتگ که چه آياں بلوچ راج ۽ زندگوازينگ ۽ فلسفه، تب، (نفسیات)، شرک ۽ پال سر جميس پيمی ۽ زند ۽ نگهداری ۽ کن آنت۔ بنداتی روء اگاں چارگ به بیت تاں گیدی لبز انک بلوچ راج ۽ اولی ذرشانی وسیلگ انت۔ گیدی شاعری به بیت یا گیدی کسه دوئیں تکاں بلوچ

راج و تب و آئی زندہ چاگرد و سرجمیں عکس درائی دینت و اے بلوچ اُلس و ہواریں ستنا ساج آنت و یک
مردے و مڈی نہ آنت۔

اگاں بلوچی کسمانک و ربیت و بنداتی نشان و چیدگ چارگ بہ بنت تہ گیدی شاعری و گیدی
کسہ و ہمر اھی و اھدی شاعری و تہا اے جوانیں رنگی و ہم گندگ بنت کہ چہ آھاں بلوچی کسمانک و ربیت و
رواج گرگ و ڈرور و مثال بنداتی رنگ و دروشم دست کپ آنت۔

گیدی شاعری و وانشت و در جنگ و گوں اے زانگ بیت کہ کسمانک و خاصیں درور ہست بلے
در جنگ و دیم و آرگ نہ بوتگ آنت۔ خاص کن چندے انجیں سوت ہست کہ آ بلوچی کسمانک و ربیت و
گوں دپ و آنت۔

ھنچو شکہ عطا شاد نبشتہ کنت:

”اگاں مردم بلوچی لہز انکی تارنخ و بو انیت و بگندیت تہ گپ و تران و رنگ مئے بندادی سوتانی
تھاودی بیت۔ مئے سوت چونانہ دومی گیدی سوتان یا یک مردمی آنت یا باز مردمی آنت، دو سوتی و رواج ہم
مئے سوتان گندگ بیت۔ بلے باز کم۔۔۔ اگاں مردم بلوچی ڈرامہ و اولی یا بنداتی رنگ و گندگ بلوٹیت آ
ھے دو سوتی مردم و راڈرامہ و ڈس و نشان و تاں ہندی و دینت۔“ (1)

پہ چشین دروری و اگاں جہل و سطرانی نیمگ و چارگ بہ بیت داں جنک و بچک و گنتالانی تہ و ابرمی ڈروشی و
پدر آنت:

”جنک: بیامندر نگاں ایر کن او اسپیت چادری!

بچک: من ترادر نگاں ایر کن کناں سہر پشکمی جنک!

من ترادر نگ و ایر کناں مزد و چے دیئے؟

جنک: یادیاں ہار و یادیاں دست و سگلو و

بچک: چوں کناں ہار و چوں کناں دست و سگلو و

شیگیں پونزے لوٹان و ہتگیں مہرے

جنگ: شینگیں پونزءِ مشکیں ہسپر چو دست ء نیت

زامری نرنجے، ہاں ء درنگاں آبشاں

بچک: کوہی ملنے ہاں تنی سرچیراں چراں

جنگ: نودی کنگے ہاں امن کوہی ء رچاں

بچک: تنی نیں سیدے ہاں تنی نوک آپاں وراں

جنگ: پنبروی دانے ہاں ء یہ بڑی ء رچاں“ (2)

اے وڑیں سوت دگہ ہم ہست انت کہ آہانی تہ ء دو کارست (یکے گش ایت ء دومی جواب دنت) ہست کہ آگول کسمانک ء نزیکہ کن انت، ایشی ء ابید گیدی شاعری ء ایدگہ تہر ”سپت“ ء اندر ء ہوں ہمے وڑیں مثال ہست ء آہوں کسمانک ء گول مزین نزیکہ یے ہر چنت مہ دار انت البت کسمانک ء ربیت ء نمونگ چہ آہاں در کپ ایت آ نمونگ کسمانک ء ربیت ء نشونداری ء کن انت۔ کسمانک ء نیکراہی تہر ء نزیک بوت کن انت چہ آہاں کسانیں درورے جہل ء سطر اں چہ بگندرات:

” گشوک: لیلۃ القدر ء شپ ء

حور کاہنت چہ جنت ء

یا خدا بکشوک ءے تو

چارگ ء نزیک ءے تو

جوابی: آزمان بزر ء بلندیں

بے پد اناک ء پادگ ء

یا خدا بکشوک ءے تو

چارگ ء نزیک ءے تو“ (3)

اشاں جے امید سہتانی تہء دگہ ہوں بازیں درور ہست انت کہ آداں کارستانی گپء
 ثران (گپتال) شعری زبان ء برجم انت، سپت ء تہء نیکرا اھی پنت ء شون ء بگرداں چاگردی اڑء جہڑھ، بلوچ
 رہیدگ ء آئی تب (نفسیات) ء ساساچ ء جہلاکئی ء ہور کسماکئی رنگ ء بوء سماکپ ایت۔ سپت ء
 امید چناہا امباء اندرء اے پیہیں درور ہوں درکپ ایت۔ آہانی تہی ء اندری وانشت سرجمیں وڑی ء بہ
 بیت داں آھاں جے کسماکئی رنگ شریں وڑی ء دراتک کنت۔

ہمے رنگ ء گیدی کہہ ہم بلوچ چاگرد ء ہواریں ساچشت انت۔ پٹ ء پول ء ردء اگاں گیدی
 کسماک ء رنگاں بہ شوہازیں داں بے ہچ نہ بیں ء چندے کتہہ انجین انت کہ آڈرامائی ردء بند ء تہا انت ء
 کارست یکے دومی ء گوں گپتالی (ڈائلاگ) ذروشتم ء بحث ء باوست کن انت، کدی دویاکیلیں ساہت ء سئے
 ء چار کارست گپ ء ڈائلاگ ء ذروشتم ء یک بہ یک ء وتی گپ ء دیم ء بران کن انت،
 اے ردء یک کہنیں کتہہ یے۔ ”پشی، روباہ بلک“ انت کہ ایشی ء تہء کسماکئی رنگ درائی
 دنت، کارست سئے انت یکے بلک ء یکے پشی ء یکے روباہ انت، ء کتہہ چو اے وڑا انت کہ یک بلکے بیت ء آئی ء
 زیبائیں پشی یے ہم لوگ ء دپ ء داشتگ کہ سر تگیں بئے چنت ء وارت ء وتی گڑن ء ہلاک کنت، یک
 روچے اناگت ء روباہے لنگ جنان بیت ء کئیت انت۔ ایثانی نیام ء گپت ء گال دگوش کرزانت۔

”بلک: او پشی مرچی ملاروباہے ظاہر انت، پشی ء گشت بلک ملایلہ دئے اے سکلیں گندین ء
 ہراب انت، بلک ء گشت اے گندگ ء ہراب نہ انت، بزرگ انت وار، سئے پاڈگ انت۔ روباہ نرم نرم ء
 اتک نزدیک ء گشتے بلک من ء بدار وتی گور ء من سک شدیک آل، من انچو شدی آل کہ منی کہہ ء گپ نہ
 بیت۔ بلک ء گشت سڑا تک من تڑا ادا بداراں تو منی پشی ء گوں مڑات ء جن ء ات، اے و وارک
 ء۔ ملاروباہ ء گشت من پشی ء بہہ نہ جئاں۔ اے منی برات انت، من سنگت ءے باں۔ بلک ء گشت اگاں
 سنگت بئے گڑا بیاد ء بہ نند، اتک دیم ء نشت بلک ء ہڈک ء ڈک دیم ء دات چت ء وارتے ء گشت ء لگ
 ات بلک مرچی من رواں لوگ ء باند ء پوشی پدء کایاں۔“ (4)

بلوچی گیدی کہہ وتی اندرے ہنچوش محکم آنت کہ آھانی تہا ڈرامہ ء بنداتی چہرگ گندگ بیت۔ کارست انجیں جاہ ء گنگد امیں ساھد ارانت کہ انسانی زبان ء گپ ء تران کن آنت، اے روء انسان ء ھاترے، لہتیں سر ء سوج، پنت ء سکین جو ٹہنت۔

ایشاں چہ ابید بلوچی گیدی کہسانی تہاجن ء جانیگ ء دگہ بلاہ ء دیھ ء خدائی مہلوک انسانی کارست ء وٹرے پیم گپ ء ڈائیلاگ کن آنت، ہندت ء بلوچ ہندی ریبیدگی چست ء ایرانی بہر بوتگ ء کوچگی ہند ء دمگال شپانی وھد ء کسمانک بوتگ..... مئے کسمانک بے ترک ء تواریں ہم بوتگ آنت ء زیری ہم، کارست انسانی ہم بوتگ ء ساھدار ہم ء ایشاں ابید جن ء جانیگ ہم بلوچی کسمانک ء بہر بوتگ آنت۔“ (5)

دیھترے گیدی کہہ ء ”دیھ ء کرامات“ جن ء جانیگی کارستانی پچکیں کارستے سہی مردم ء جاہ ء گپ جنان انت چوشک:

”..... اشی ء سر جاہ ء لب ء رالیٹنت کہ بلکن چار آنہ یے ہشت آنہ یے، وھدی زمانگ ء کپنگ مارویں آرت یے کنیں ورین ء۔ اشی ء چارات داں گڑے ایرے (ہمانت انت کرناھے دپ ء کن انت، جننت ء تڑوے) اشی ء گشت ماز ہم جنگ مارشد ء کشنگ، گڑے دپ کناں ھلّ یے جناں ھشک ء اشی ء گڑے رادپ ء کت، گڑے نہاریں آوازے کش ات، دیرنہ بیت چاربت لوگ ء دپ ء نہاریں دیھے اتک، دیھ لگ ات ناچ کنگ ء، دیھ ء گشت توھے کتہ ء بجن من ناچ کناں توھر چیز بلوٹ من تی واستہ کاراں، اشی ء چارات اے شریں دولتے بیت، اشی ء ھے گڑے راجناں کت..... دیھ ء ناچ کت ء گشت ھم کن بچک ء گشت ماشد ء مرگیں ماراچ نیست، تو برومئے واستہ زرے، ورگے، آپے، تامة شوھاز کن ء بیا، دیھ ء شت دکان یے چانک ء کت بڈ ء کت ء آورت ء دات..... دیھ دمان ء رس ات ء گشتے بکش واجہ جی ھم انت پمن بچک ء گشت تو برو دلّ ء بادشاہ ء نشنگیں جنک ء بیار شپی منی بگل ء دے..... بکروچے کہ بیت ھما دلّ ء بادشاہ ء جنین ء گشت کہ مرچی من رواں وتی جنک ء چاراں..... اے شت داں ابڑے بابی چک گشتے چلگ ء بیگ..... مات ء جست کت منی چک تراچون انت؟ جنک ء گشت ماتی گپ ء کن کہ آگپ کنگ نہ بیت..... جنک ء گشت ماتی سرشپ ء یک دیھ کت

من ء کنت بڈء، اللہ بزنت کجام ملک انت، بارت من ء کسانیں بچکے بگل ء دنت، اے من ء الاهییں شپء
واب ء نیلت .....“ (6)

اے رنگیں جن ء جاتیگی کہ بلوچی لبز انک ء اندر ء بے کساس انت کہ جن ء دیکھ ء بلاہانی
تاگت ء کرامت ء ابید شد ء بزگی، انسان ء تب ء آئی ابرم ء سر جمیں رنگ پڈرائی دنت، اے کسہ ء تہا
کارست بگلے، کسانیں بچک، دیکھ، بادشاہ ء جنک ء آئی ء مات چو ڈائیلاگ ء ڈروشم ء وت ماں وت ء گپ ء
گال کن انت کسمائکی رنگ ء ہست بوہگ ء گوامی ء دینت۔

چرے درور ء ابید بلوچی گیدی کسہ چہ اے پیہمیں رنگ ء چکار انت دگہ بے زبانیں ساهد ارانت کہ آانسانی
خاصیت ء وڈولانی تہ ء گپ ء تران کن انت، ہنچوش کہ دگہ ہم بازیں کسہ ہست انت چوش کہ ”روباہ ء
کروس“، ”بلک ء پٹی“ کہ اشانی تہ ء ہم کسمائکی رنگ ہست۔

چشیں کسانیں وانشت ء پد بلوچی لبز انک ء تہ ء کسمانک ء ربیت ء بندات ء کشک تچک ء راست بوت کنت
یا بلوچی کسمانک ء گیشواری ء خاصیں مثال زانگ بنت کہ چہ آیاں بلوچی کسمانک ء ربیت گیشن ایت ء الکاپ
بیت۔

گیدی لبز انک ء ابید بلوچی اہدی (کلاسیکل) شاعری ہم بلوچی لبز انک ء ہماہر ء مدتی انت
کہ سینگ پہ سینگ ء آہگ ء ابیدیک محکم ء زگریں شگلے ء داں نوکیں پد رتیچ ء سر بوتگ ء مز میں در بگلے
داریت ء پہ بلوچی کسمانک ء ابیسی ء تہا مز میں نکان ء موادے گندگ بیت، اگال آہان ء سر جم ء کسمائکی
رنگ ء دیم ء آرگ بہ بنت داں زانگ ء پجراگ ہم نہ بنت۔ اے اہد ء شاعری ء داستان ء گیشتر دو کارست
وت ماں وت ء شعری زبان ء گپ ء گال کن انت ء سر جم ء چوکسمانک ء درابنت۔

اے ردء غفور شاد میر مٹھاخان مری ء سرشون ء دیان ء نبشتہ کنت:

”۔۔۔۔۔ھے شیرانی مطالعہ چہ معلوم بیت کہ بلوچی شیریا نظم ء لاپ ء ڈرامہ ء کلیں سپت موجود
انت۔۔۔۔۔ڈرامہ پہ یک کسوی ضروری ایں بلوچی زوانے ہر شیرگشے یک کسوی ڈرامہ ء دومی ضرور ایں
بہریں کسوی کردارانی یک دومی ء گوں مقابل بیتگ۔۔۔۔۔مجالس کنگ یعنی مکالمہ۔۔۔۔۔بلوچی ادب
ہر شیر ء ماگنداں کہ جدا جدا ایں کردار یک دومی ء گوں مہازادینت، پھوٹانا، بحث ء ڈاکنت ء مکالمہ ء

ضرورت ہے پیلو کن آنت۔ سیمی ماگندوں کہ شاہراہ..... ہماوہدی زندہ معاشرتی حالتانی پیرا داتنگ۔ ہے
جوانی ءِ خوبانی وجہ ءِ بلوچی شیئر منظوم ڈرامہ انت۔“ (7)

بلوچی کلاسیکل شاعری ءِ تہا داستان سرجم ءِ شیئر ءِ نظممانی تہا تنگ بوتگ آنت، ہے شیئرانی تہا
کارست کیے دومی ءِ گوں گپ ءِ گال (مکالمہ) وتی ہیرا کن آنت کہ آہانی تہا ءِ یک سرجمیں کہے گندگ ءِ
کنیت انت کہ وڑوٹیں کارستانی ڈروشم ءِ گپ ءِ کتہ ءِ دم ءِ روان بیت، ایسی ءِ چہ ابید اے شیئرانی تہا بلوچ ءِ
چاگرد ءِ آئی ڈرہیں ماڑ ءِ کڑ، چست ءِ ایر ءِ اندگہ بازیں رنگ پڈر ءِ ظاہر آنت،
اے رد ءِ اثیر عبد القادر شاہوانی وتی نمیشانکے ءِ تہا بنشنگ کنت:

”..... مے پیش ءِ درستیں لبزانک شیئرانی دپتر انت ءِ ہے شعریا نظم پہیلی ءِ سرجمی ءِ یک نہ یک کہے سہرا ءِ
بیان کن انت بلے اے درستیں کہسانی تہا دویازیاستیں مردمانی میانجین ءِ گپ ءِ ہیربزاں مکالمہ آست
انت..... ہما عہد ءِ دور ءِ ثمنی زندہ راجی حالتانی ڈروشم ہم سہرا انت..... بلوچی ءِ شعر نہ ایو کاکتہ آنت بلکہ
اے منظوم ڈرامہ ہم است انت.....“ (8)

بلوچی کلاسیکل شاعری ءِ جتانیں پہنات مہری، نیکراھی ءِ جنگلی ءِ ہوار ہمک پہنات ءِ کسمانگی رنگ
جوانیں وڑی ءِ ہست ءِ گندگ بیت انت، چونکہ مہری شیئرانی تہا شے مرید ءِ ہانی، شہداد ءِ مہناز، کیا ءِ
سدو، میبگر ءِ گرانا، حمل ءِ ماہ گنج ءِ دگہ بازیں ہوار آنت کہ آہانی شیئر ءِ لچپانی تہا نہ تہا یک مردے گپ ءِ
تران ءِ انت بلکیں ایسی ءِ تہا شاعر چونیں گپ جنگ ءِ انت داں دومی نیگا آئی ءِ دوستدار ہم ہاتب ءِ پوسو ءِ
دیگ ءِ انت۔

اے رد ءِ شہداد ءِ مہناز ءِ شیئرے دلگوش کن ات:

شہداد:

”اوہے بات ءِ مہناز عقل ءِ جنینگ ءِ

شالے پہ شار ءِ دامن ءِ بستگ

سانگے گوں بزدار ءِ بے جو ڈینگ

اومریک پتارے کلم گو شیں
وارنگ نی ڈونڈے کیت پر آہونڈے
تو خاصیں پتارے ماں مبدہء بستگ
مہناز:

تئی دپء دروگے زیادہیں بستگ
جو دمنی بگی بگرہیں سانڈے
سانڈے کہ بچ سانڈے نہ تاجیبتگ
دوشی چما باہوئی دراں انگ
سر مہارے آبریشمی بستگ“ (9)

اے ردء کلاسیکل شاعریء مہری شاعریء دگہ بازیں شیمزء لپے ہست انت کہ سرجمیء کسمانکی
رنگء گپء گال بوہگء انت بنداتء بگرتاں آسرء سرجمیں شیمزء تہا کارستانی مکالمہ بازی (گپء
گال) برجم انت:

اے ردء غفور شاد مہری شاعریء تہا کسمانکی رنگء بابتء چو نمیشنگ کنت:

”مہری شاعری وتی کسمانکی ڈروشمء ردء اندگہ شازریاں چہ اے واستہ دیمء ترانت کہ اے دورء ڈرستیں
مہری داستانانی تہا عاشقء آئیء دوستدار شیمزانی تہا گپء گال (ڈائلاگ بازی) کن انت.... اے دورء
مہری داستانانی مستزین نام ہانیء شے مریدء بہ بیت یا شہد ادء مہنازء یا نگرین میبگرء آئیء دوستدار گرانازء
تلی یا کہ کیاء سدویا کہ لئدء گرانازء داستان بہ بیت“۔ (10)

غفور شادء کسمانکء اہدی شاعریء اندرء بازیں داستانانیء سرشون دانگء نام گپتگ، اے
کلیں داستانانی تہء مستزین داستان شہد ادء مہنازء ہانیء شے مریدتگ انت ایثانی تہء زگرین عشقی چاڈء
سُرء پُرء ہوار کسمانکء ہم زگرین ڈرور گندگء کیت۔

ھنچوش کہ ہانیء نامء یک لچھیء دو کسانیں ٹکر بہ گندات کہ گوں چاکرء دیم پہ دیم انتء
چاکر آئیء جواب دنت:

ہانی:

اویٹنگ ء ماہین جنان
 بیابان شاعر ض منان
 بیات دمانے جم بنیت
 بریت چاکر ء منت کن ات
 توراج ء کماش ء مسزے
 ماں مجلساں نام آورے
 چہ بندری راہ ء درے
 زوت کن منی سھناں بدے“ (11)

ہانی ء اے گپتالی جواب ء میر چاکر چوش دنت!
 ہانی:

نوں پورہ آنت روچ ء حساب
 بیا کہ تئی سھنادیاں
 سے اشرفی ئی کش انگ
 پہ مولداں راہ دانگ انت
 بروہانی ء دیم ء ئی شہار
 بگش تو پجن ء مات ء گہار
 من برات ء تو پجن گہار
 ہرج نیتے دارے بدار
 سسنگ ء نشان چہ چادر ء“ (12)

بلوچی اھدی شاعری ء نہ تھنا مہری پہنات ء اندر ء کسمانکی رنگ الکا پ ء پھکی ء درائی دنت، جنگی
 شاعری ء تہ ء ہنچیں شیر ہست آنت کہ سرجم ء کسمانکی ذروشم آنت رند ء لاشار ء جنگ بہ بیت، یا کہ حمل ء

مزارء جنگ ء شیمیرا کہ نلی ء جنگ ء سی سالی داستان بہ بیت ایشانی تہا کارست باری باری ء گپ ء گال (مکالمہ بازی) کن آنت ء ایشاں چہ کسمانک ء ربیت ء رنگ بے کساس گندگ بیت۔

اے بابت ء غفور شاد سید ہاشمی ء سرشون ء دیان ء نبشتہ کنت:

”جنگلی شیمیرانی تہا میر چا کر ء تمنی یاد باری شائراں چہ حکم بہ میل اگس یک انجیں لچے گشتگ کہ آئی تہا چا کر ء آئی ء مسترین دژمن گوہرام جنگ ء آئی سردار ء سو بمندی یاد ژمن ء پر و ش ء داستان بوتگ اے نوبت ء شائر ء شیمیرا انچو رد ء بند داگ آنت کہ گشے زاناں چا کر ء وقتی جندانت کہ گوں وقتی دژمن ء تران ء انت۔ لچے اے بہر مدام یک کسمانکی لچے ء رنگا گندگ کنت۔ اے رنگیں کسمانکی شیمیراناں مردماں مدام چا کر ء جند ء نام ء رنگ آنت“۔ (13)

چو مہری شاعری ء رنگ ء جنگلی شاعری وقتی اندر ء ہم ہنچو تواندر انت ء کارستانی گپ ء ہبر ء گوں پسو دیگ کارستانی ہر سر ء پڑے تہا کسمانکی رنگ ء چیدگ مھر ء مھم انت پیلویں کسمانک ء وڑے گندگ بنت۔

ہنچوش حمل جیند ء شیمیر انت گوں پرنگیاں جنگ کنت انت ء ایشی ء تہا کسمانکی رنگ سہر انت:

(پرنگی ء اپسر)

چست ء اشاپ ء گشت پرنگی ء اپسر ء
توارنگ انگریز ء پرنگانی مستر ء
ایوک ء تہنا اتلگ نے گرانیں چھبر ء
مشکلیں اے رند ء روگ تی عیشی سر ء
غیر چہ مرگ ء ہاتر ء جم دار امبر ء
یا قبول کن یا بیامے گپانی سر ء

(حمل ء پسو)

چو جواب گردیننگ مزنا میں مہتر ء

حمل جیند گوں لانک ء الماسیں زہبر ء
گشت ئے گوں بد دینیں حر اکاریں ناشر ء
گپ تی چے انت پہ قبولی ء ہاتر ء؟
یاوت اش سازے یا کیے ء دیم دانگ ترا
زیت بکن گیاں کہ کنگ گوار شت جمبر ء“ (14)

ایوک ء حمل جیند ء اے جنگی شیر نہ انت بلکیں دگہ ہوں انچیں جنگی شیر دست کپ ایت
آہانی تہا کسمانکی رنگ ء تب پد ر ء بیت ء بلکیں گوں بے جانیں شے آئی گوما گپ ء نران ء رنگ ء دروشم
گندگ بنت۔

”ہماری کلاسیکل شاعری میں سب سے اہم بات جو عالمی ادب میں کم ہی ملے گی وہ یہ بلوچ کلاسیک میں بے
جان کے ساتھ مکالمہ ہوتا ہے۔ تلوار اور جوان مرد کے درمیان باقاعدہ دو طرفہ مکالمہ صرف حمل کے
شاعری میں ہی موجود نہیں۔ اس طرح کلہاڑی کے ساتھ مکالمہ حمل و جیند کی داستان میں حسن
پیدا کرتا ہے“ (15)

نہ تہنا حمل ء جیند ء داستان ء شعرانی نہ ء کسمانکی میل گندگ بیت گوں ایٹی ء ہوار خاص کن
اصدی شاعری ء گہگیری شعرانی نہ ء بالاج گور گچ ء میگر پڑ ء شعرانی نہ ء ہم کسمانکی بازیں مثالے درائی
دنت کہ آگوں جنگی کسمانک ء ہمدپ بوت کن انت۔

ہمے رنگ ء بالاج واب ء وتی برات دودا ء گند ایت ء گوں آئی ء کیت ء گال کنگ ء انت۔

چوشکہ:

”واب ء بشارت بوت من ء
اتلگ منی برات مگنیں
دودا گوں پلین ملگاں
مندریک ء دست ء ٹلگاں

نشت انت منی راستیں کشء

دست لئی بہ شہنتیں منی گورء

بالاچ نگرماں مہ بوماں ہاترء

آروچ کہ من جنگء شتاں

راستے کہ من مرتگاں

من پہ میاراں مرتگاں

ہون من سرء نیم گپتگاں

باگیں بہشتء رپتگاں“ (16)

اے شعرء دیمترء پدء بالاچ پتسو دیانء گپتال کنت:

”آروچ کہ تو جنگء شتے

من اُردء کسانک میتگاں

شلوار منی پادء نہ ات

تئی ملء پدء گون کپتگاں

تومارا گون نھراں بستگ ات

تو گشت ترء ہرولوگء وتی

وہدے کہ ماچنگء مرین

گڑا تو مئے بیرء بگر“ (17)

بلوچی اہدی شاعریء مہری پہنات بہ بیت، جنگلی اے دوئیں ہنجیں پہنات انت ایشانی تء

کسمانکء بازیں درورے گندگء کیت اگاں آہانء کسمانکی ردء پیش کنگ بہ بیت داں نہ تہنا اے پہ

زبانء لہزبانکء سیت مند بنت بلکیں چہ آہاں چاگردء اوئس ہم نپ چست کنت۔

آسر:

اے پٹ، پوٹی سرجمیں بحث، تران، درد، مردم چوش گوشنت کنت کہ بلوچی گیدی لبز انک بہ
بیت، یا کہ اهدی لبز انک، البت کسمانک، ر بیت، رواج گرگ، جو انیں نمونگ دست کپ ایت آھانی تہ
ء زند، چاگرد، جتا جتائیں پہنات گندگ بنت کہ چہ آھاں مہر، دوستی، جوزه، چاگردی، نیکراھی یادودمانی،
ر بیدگی زانت رس ایت۔ بس ہمیش کہ درجنگ، پدجنگ لوٹ، آنت، اگاں اے تک، دلجی، اے گوں
جکانسری کشنگ بہ بیت گڈا خاصیں ایتے، اے گوں بلوچی نوکیں کسمانک، رواج گرگ، دیمروئی، در، وسیلہ
بوت کن آنت، اے گوں بلوچ راج، نوکیں زند، ہمدپی، ہمراھی، آئی، جہگیری، اے ہم کت کن آنت ایشی، پچی
ء ر بیدگی زند، کسمانک، ازم، پ، پ، سیت بوت کن آنت۔

شوندات:

- ۱- شاد، عطاء ڈرامہ (نیشنلک)، دلء بلین، (ردء بند) اے آر داد، گوادر، سچکان پبلی کیشنز، ۲۰۱۲، تاکدمیم، ۴۹
- ۲- شاد، عطا، سلام، عین، درین، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، ۲۰۰۱، ت، ۲۰
- ۳- فضل خالق، ڈاکٹر، بنگل انت سنج، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، ۲۰۰۷، ت، ۱۹۵
- ۴- مہر، رحیم، گوھر قیمتی، ۲۰۱۲، شنگ کار اسلام آباد، ہائیر ایجوکیشن کمیشن، ت، ۱۳۸
- ۵- بلوچ، پناہ، بلوچی ادب ایک تاریخ۔ ایک تسلسل، ۲۰۱۶، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، ت، ۶۸ تا ۶۷
- ۶- شے رگام، بادشاہ حد اوندوت ات، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، ۲۰۱۵، ت، ۱۸۳، ۱۸۲
- ۷- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ پول پلنگد) تربت، بلوچستان اکیڈمی، ۲۰۱۴، ت، ۶۵ تا ۶۴
- ۸- شاہوانی، اشیر، عبدالقادر، بلوچی کسمانک ء تاریخ، بلوچی رداک ء نوکیں سفر، ردء بند، طاہر حکیم، کونڈ، بلوچی لہزائی دیوان، ۲۰۱۳، ت، ۳۰۶ تا ۳۰۵
- ۹- شاد، فقیر، میراث، چارمی چھاپ، مند، فاضل ادبی کاروان، ستمبر، ۲۰۱۶، ت، ۴۱۸
- ۱۰- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ پول پلنگد)، ت، ۱۵۳ تا ۱۵۴
- ۱۱- شاد، فقیر، میراث، ت، ۳۵۲
- ۱۲- ہمیش، ت، ۳۵۲
- ۱۳- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ پول پلنگد)، ت، ۱۵۳ تا ۱۵۴
- ۱۴- شاد، فقیر، میراث، ت، ۱۵۳
- ۱۵- بلوچ، پناہ، بلوچی ادب ایک تاریخ۔ ایک تسلسل، ت، ۶۸
- ۱۶- شاد، فقیر، میراث، ت، ۲۲۱
- ۱۷- ہمیش، ت، ۲۲۱